

ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

วาสนา แสงงาม

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๓

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี 2) เพื่อศึกษาความต้องการ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี ซึ่งได้โดยการสุ่มแบบชั้นภูมิตามรายอำเภอตามขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดได้ และวิทยาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดปัตตานีที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามสำหรับผู้บริหารและแบบสัมภาษณ์วิทยาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี มีการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ครอบคลุมทั้ง 9 ด้าน คือ ด้านเกษตรและการทำมาหากิน ด้านศิลปะและหัตถกรรม ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ด้านการจัดการชุมชน ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปการแสดงและดนตรี ด้านภาษาและวรรณกรรมและด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณี และพิธีกรรม โดยมีจำนวนองค์ความรู้ด้านอาหารและโภชนาการมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านศิลปะหัตถกรรม และด้านเกษตรและการทำมาหากิน

2. ระดับการปฏิบัติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง

3. ความต้องการ ปัญหา อุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ลำดับความสำคัญได้ดังนี้

3.1 ด้านการบริหารจัดการ มีความต้องการด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ เนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในส่วนที่ต้องจ่ายเป็นค่าตอบแทนแก่วิทยาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 ด้านการจัดกิจกรรม มีความต้องการเกี่ยวกับสื่อ และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม และต้องการให้วิทยาการภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนโดยตรง สำหรับปัญหาอุปสรรคในด้านนี้ คือการที่วิทยาการภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ภาษาถิ่น (มลายูท้องถิ่น) ในการติดต่อสื่อสารทำให้ครูและวิทยาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสื่อสารไม่เข้าใจกัน

3.3 ด้านการวัดผลและประเมินผล มีความต้องการพัฒนาครู และวิทยาการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล เนื่องจากวิทยาการภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ ขาดความรู้ ความเข้าใจในการวัดผลและประเมินผล

Abstract

The objectives of this research is to : 1) study the application of the local wisdom in management learning of basic education institutions in Pattani province 2) study the needs, problems, obstacles and suggestions of the application of the local wisdom to the management of learning's at the basic education institutions in Pattani province

The study group for this research can be derived from the managerial level of basic education institutions in Pattani province by means of random selection at different districts based on the size of the target group which can be measured and the specific selection of the local wisdom providers. The method of this research was in the form of questionnaires given to those who are in the managerial level and interviews of those who are the local wisdom providers.

The results of the research can be summarized as follows:

1. The basic education institutions in Pattani province has applied the knowledge of the local wisdom to the learning's covering 9 aspects which are; the agriculture and the occupational methods, arts & crafts, foods & nutrition's , Thai medicines and herbs, community management, nature & environment, performing arts and music, language & literature, the belief, religion, tradition and ceremony. However, the majority of the knowledge is on foods & nutrition followed by the handicraft and occupational methods.

2. The level of application of the local wisdom can be divided into 3 types of learning's; at the management level, the organization of activities level and the evaluation level, which falls under the middle level.

3. The needs, problems, obstacles and suggestions of the application of the local wisdom to the learning can be divided into 3 areas:

3.1 The management: Due to insufficiency, there is the need for budget and equipments, especially the amount to be paid for the local wisdom providers.

3.2 The activities management: There is the need of more media and equipments for activities management and the urgent need to have more local wisdom providers to transfer their knowledge to the students directly. One of the obstacles in this aspect is the fact that the local wisdom providers use local dialects (local Malay dialects) to communicate, causing difficulty in understanding between the local wisdom providers and the teachers.

3.3 The measurement and evaluation: There is the need to develop teachers and the local wisdom providers to know and understand more of the process of measurement and evaluation. This is due to the fact that most of the local knowledge providers lack a sufficient understanding of the evaluation and assessment.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2547 โดยผู้วิจัยได้รับคำชี้แนะ
ช่วยเหลือและสนับสนุนการดำเนินงานในการวิจัยจาก คณะกรรมการติดตามประเมินผลการวิจัย
ภาคใต้ จึงขอขอบคุณคณะกรรมการดังกล่าวเป็นอย่างสูง และขอขอบคุณ ผศ.วิจิตร ศรีสุวิธานนท์
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำเพิ่มเติมตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง
ต่าง ๆ ให้งานฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณผู้บริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีทั้ง
201 คน วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 10 คน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลและให้การ
สัมภาษณ์อย่างดียิ่ง ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยทั้ง 5 คน ที่ได้กรุณา
ให้คำแนะนำในการจัดทำเครื่องมือการวิจัย ขอขอบคุณผู้อำนวยการส่วนวิจัยและพัฒนา และ
นางสาวสมหญิง สหัสสานนท์ นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการติดต่อประสานงานอย่างดียิ่ง ขอขอบคุณนางจันจิรา สุวรรณรัตน์
นักวิชาการศึกษา 8 ว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 1 และนายมนัส สุวรรณชาติ
เจ้าหน้าที่บริหารการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 ที่ให้ความ
อนุเคราะห์ในการติดต่อประสานงานการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดี ขอขอบคุณผู้อำนวยการ
วัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี เพื่อนร่วมงานสำนักงาน
วัฒนธรรมจังหวัดปัตตานีและปทุมธานี ทุกคนที่ให้กำลังใจ ขอขอบคุณนายวิรุฬห์ แสงงาม
นางสาววาสิตา แสงงาม เด็กหญิงชญานิษฐ์ แสงงาม พี่และน้องทุกคนที่ได้ให้ความช่วยเหลือ
เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเกิดความมุ่งมั่นพยายามจนประสบความสำเร็จในการวิจัย

คุณความดีของการวิจัยนี้ ขอมอบแด่ เหล่าคณาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้
ทุกท่าน และขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ที่ให้ทุน
สนับสนุนในการทำวิจัย รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนในความสำเร็จครั้งนี้

วาสนา แสงงาม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(ก)
Abstract	(ข)
กิตติกรรมประกาศ	(ค)
สารบัญ	(ง)
รายการตาราง	(จ)
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	(ฉ)
บทที่	
1. บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
คำนิยามศัพท์	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	4
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
ความหมายของภูมิปัญญา	5
ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น	6
การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	8
ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น	9
ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้	13
มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่นปัตตานี	17
ภูมิปัญญาท้องถิ่นปัตตานี	25
การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	30
การจัดการศึกษาของชุมชน	37
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	39

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3. วิธีดำเนินการวิจัย	43
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	43
การสร้างเครื่องมือ	44
การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	46
การเก็บรวบรวมข้อมูล	46
การวิเคราะห์ข้อมูล	46
4. ผลการวิจัย	48
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม	48
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	69
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	71
สรุปผลการวิจัย	73
อภิปรายผล	76
ข้อเสนอแนะ	79
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	
เครื่องมือการวิจัย	
ตารางการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ	
รายชื่อโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง	
รายชื่อวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น	
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	

รายการตาราง

ตารางที่		หน้า
1.	แสดงขนาดกลุ่มตัวอย่าง	44
2.	เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม	48
3.	วุฒิการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม	48
4.	องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	49
5.	ระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้น พื้นฐานในจังหวัดปัตตานีด้านการบริหารจัดการ	56
6.	ระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้น พื้นฐานในจังหวัดปัตตานีด้านการการจักกิจกรรม... ..	58
7.	ระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้น พื้นฐานในจังหวัดปัตตานีด้านการวัดผลและประเมินผล.....	59
8.	ระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้น พื้นฐานในจังหวัดปัตตานีด้านการบริหารจัดการ ด้านการจักกิจกรรม และด้านการวัดผลและประเมินผล.....	60
9.	ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ	63
10.	ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการเรียนรู้ด้านการจักกิจกรรม	64
11.	ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการเรียนรู้ด้านการวัดผลประเมินผล.....	65
12.	ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ	65
13.	ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ด้านการจักกิจกรรม	67
14.	ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ด้านการวัดผลประเมินผล	68

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยเรื่องศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี 2) เพื่อศึกษาความต้องการ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี ซึ่งได้จากการสุ่มแบบชั้นภูมิเป็นรายอำเภอ ตามขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณได้ จำนวน 201 คน และวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้จากการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี มีการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ครอบคลุมทั้ง 9 ด้าน คือด้านเกษตรและการทำมาหากิน ด้านศิลปะและหัตถกรรม ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ด้านภาษา และวรรณกรรม และด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและพิธีกรรม โดยมีจำนวนองค์ความรู้ด้านอาหารและโภชนาการมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านศิลปะและหัตถกรรม และด้านเกษตรและการทำมาหากินตามลำดับ

2. ระดับการปฏิบัติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรมและด้านการวัดผลประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง

3. ความต้องการปัญหาอุปสรรค ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ลำดับความสำคัญได้ดังนี้

3.1 ด้านการบริหารจัดการ มีความต้องการด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ เนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในส่วนที่ต้องจ่ายเป็นค่าตอบแทนแก่วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 ด้านการจัดกิจกรรม มีความต้องการเกี่ยวกับสื่อ และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม และต้องการให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนโดยตรง สำหรับปัญหาอุปสรรคในด้านนี้ คือการที่วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ภาษาถิ่น (มลายูท้องถิ่น) การติดต่อสื่อสารทำให้ครูและวิทยากรท้องถิ่นสื่อสารไม่เข้าใจกัน

3.3 ด้านการวัดผลและประเมินผล มีความต้องการพัฒนาครูและวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล เนื่องจากวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ ขาดความรู้ ความเข้าใจในการวัดผลและประเมินผล

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี มีการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ครอบคลุมทั้ง 9 ด้าน คือด้านเกษตรและการทำมาหากิน ด้านศิลปะและหัตถกรรม ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ด้านภาษาและวรรณกรรม และด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและพิธีกรรม โดยมีจำนวนองค์ความรู้ด้านอาหารและโภชนาการมากที่สุด ถึง 42 องค์ความรู้ ดังนั้นสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ในด้านดังกล่าวให้มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับและสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียน อีกทั้งจะเป็นการอนุรักษ์องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย

2. จากการวิจัยพบว่า สถานศึกษามีการปฏิบัติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ภาพรวมทั้ง 3 ด้าน คือด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง นั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรมีการจัดอบรม หรือออกไปนิเทศ ติดตามผล ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะในเรื่องการวัดผลประเมินผลที่เกี่ยวกับการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ หรือมีการมอบโล่ / เกียรติบัตรแก่สถานศึกษาที่จัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดีเด่น ซึ่งเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้สอน หรือผู้ที่รับผิดชอบ ได้มีส่วนร่วมและมีกำลังใจในการปฏิบัติงาน เป็นการสนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น

3. จากการวิจัยที่พบเกี่ยวกับความต้องการ ปัญหาอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์มีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะงบประมาณที่เป็นค่าตอบแทนแก่วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอกับความต้องการ สถานศึกษาควรขอความร่วมมือไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ อีกประการหนึ่งการให้เกียรติบัตรของวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการประกาศเกียรติคุณ การทำเกียรติบัตรมอบให้ ในโอกาสที่เหมาะสม และการจัดแสดงผลงานของผู้เรียนที่เกิดจากการสอนของวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะทำให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ ทำให้เกิดแรงจูงใจ เห็นความสำคัญของการเป็นวิทยากร ทำให้เต็มใจมาสอนโดยไม่คิดค่าตอบแทน

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ หลายด้าน เช่นด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์แต่เมื่อพิจารณาถึงรากฐานของความรู้ จะพบว่าการพัฒนาดังกล่าว เป็นการนำภูมิรู้ ของชาวต่างประเทศมาใช้ตลอดเวลา และยังมีพัฒนามากขึ้นเท่าไร ประเทศก็ยิ่งประสบปัญหา หรือผลกระทบในทางลบต่าง ๆ ตามมามากมาย โดยเฉพาะปัญหาทางด้านสังคม เช่นความเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยม ความเป็นอยู่ของชนชาติที่มีการนิยมวัตถุเพิ่มขึ้น หรือละเลยในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม หรือวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย แสดงให้เห็นถึงความไม่สมดุลระหว่างวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและวัฒนธรรม ซึ่งสาเหตุที่สำคัญเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศและการจัดการศึกษา ได้ทอดทิ้งของดีที่ประเทศเรามีอยู่ คือภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน สาเหตุที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีสภาพที่ตกต่ำนั้น รุ่ง แก้วแดง (2541) ได้สรุปไว้ดังนี้ 1) สังคมไทยได้ละเลย ไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยมาช้านาน เมื่อมีระบบโรงเรียนซึ่งสอนความรู้แบบสากลเกิดขึ้น ภูมิปัญญาไทยก็ถอยร่นไปจากระบบการศึกษา 2) ขาดการรวบรวม ศึกษา วิจัย และพัฒนาในเรื่องภูมิปัญญาไทยเพื่อนำไปใช้ในวิถีชีวิตและสังคม 3) ไม่มีการศึกษาภูมิปัญญาไทยในโรงเรียน การศึกษาในระบบโรงเรียน มุ่งไปทางความรู้สากลแบบตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จากเดิมการศึกษาภูมิปัญญาไทยมีประมาณ 80-90% แต่ปัจจุบันเหลือเพียง 5-10 % เท่านั้น เช่นภาษาไทย ดนตรี นาฏศิลป์ไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2541) ได้ระบุว่า สภาพปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลยไปมาก โรงเรียนยังไม่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ก่อให้เกิดปัญหานักเรียนขาดคุณธรรม จริยธรรม ประชาชนขาดความผูกพันกับโรงเรียนเพราะไม่มีส่วนร่วมในการอบรม สั่งสอน และถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์สู่ นักเรียน ในขณะที่เดียวกัน กรมวิชาการ (2540) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาพบว่ามีผู้นำความรู้ ความสามารถ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย

จากปัญหาดังกล่าว หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงคิดหาแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ถูกถ่ายทอดและสานต่อไปยังคนรุ่นใหม่

การถ่ายทอดดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยระบบการศึกษาทั้งที่จัดขึ้นบนพื้นฐานของโรงเรียน และบนพื้นฐานของชุมชน โดยได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ดังนี้

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 69 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักภัย ปกป้องและสืบสานศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรม ให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาของชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สนับสนุนการค้นคว้า วิจัยในศิลปะวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครูและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

สำหรับการบูรณาการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในกระบวนการเรียนรู้ นั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2545) ได้กำหนดขอบเขตในการดำเนินงาน วัฒนธรรม โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ดังนี้ “ ภายในปี 2549 คนไทยรู้ และตระหนักในคุณค่าของ วัฒนธรรมไทย มีคุณธรรม จริยธรรม มีระบบในการคิดสร้างสรรค์ และรับผิดชอบต่อสาธารณชน สามารถปรับปรนวิถีชีวิต ได้อย่างเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และอนาคต อันจะ นำมาให้เกิดการพัฒนาประเทศมีทิศทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” และจากวิสัยทัศน์ดังกล่าว ได้กำหนด เป็นกลยุทธ์ในการดำเนินงานขึ้น 9 กลยุทธ์ ในจำนวนนี้ ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในกลยุทธ์ ที่ 4 คือ ศึกษารูปแบบ การจัดบริการการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม บูรณาการวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ไทยในกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ตลอดจนการหาแนวทางแก้ไข ปัญหา ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติงานทางด้านวัฒนธรรมสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ปัตตานี ประกอบกับจังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาทางด้านศิลปะ วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยาวนาน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัด ปัตตานี เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนรู้ของ สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูง สุดในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาความต้องการ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะสถานศึกษาที่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งอาจจะเป็นการนำผู้รู้ในท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่นักเรียน หรือการนำนักเรียนไปเรียนในแหล่งที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการให้ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี
2. ผู้บริหารสถานศึกษาที่ให้ข้อมูลหรือแสดงความคิดเห็น คือผู้บริหารสถานศึกษาที่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
3. ผู้รู้ในท้องถิ่นที่ให้ข้อมูล หรือแสดงความคิดเห็น คือผู้ที่เคยเป็นวิทยากรให้ความรู้กับนักเรียน

คำนิยามศัพท์

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสม สืบทอดกันมาอันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่ใช้ในการแก้ปัญหา จัดการ เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่

สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง โรงเรียนที่เปิดสอนระดับก่อนอุดมศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2547 ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การที่สถานศึกษาส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งในลักษณะที่ให้ผู้รู้ในท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่นักเรียน การให้ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการนำนักเรียนไปเรียนในสถานที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน การถ่ายทอดความรู้ ความคิด หรือแนวปฏิบัติจากผู้สอน ไปสู่ผู้เรียนด้วยวิธีการที่ผู้สอนเลือกสรรแล้ว

ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง การวางแผน และเตรียมการในด้านบุคลากร งบประมาณ สื่อ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และแหล่งการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

ด้านการจัดกิจกรรม หมายถึง รูปแบบและวิธีการของสถานศึกษาในการนำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

ด้านการวัดผลและประเมินผล หมายถึง รูปแบบและวิธีการที่สถานศึกษานำมาใช้
เพื่อค้นหาสัมฤทธิ์ผลที่เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้รับการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของ
สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผน
พัฒนาการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
2. มีข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ในการวางแผนอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นของจังหวัดปัตตานี
3. มีข้อมูลด้านความต้องการ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการนำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัด
ปัตตานี เพื่อสามารถให้การสนับสนุน ส่งเสริมและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ เป็นการกล่าวถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของภูมิปัญญาและความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ มรดกทางศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดปัตตานี การจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการศึกษาของชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายของภูมิปัญญา

คำว่าภูมิปัญญา(Wisdom) เป็นคำที่ใช้กันมานานแล้ว ตามพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530 พิมพ์ครั้งที่ 11 ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” คือความรู้ความสามารถ นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆดังนี้ เอกวิทย์ ฌ ถलग (2544) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้พัฒนาสืบสานกันมา สำหรับปรีชา อุตระภูด (อ้างถึงในสำนักนายกรัฐมนตรี,2541) กล่าวว่า ภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และในส่วนที่เป็นปัจเจกของหมู่บ้านของชาวบ้าน ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลขึ้นก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุข เกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน ส่วนอเนก นาคะบุตร (2534) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญา เกิดมาจากการสะสม เรียนรู้ มาเป็นระยะเวลานาน มันเชื่อมโยงกันไปหมดไม่แยกจากกันเหมือนวิชาอย่างที่เรารเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2534) ที่ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาไว้ว่า ภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสืบทอด กลั่นกรองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลายไร้เอกภาพ แต่ก็ได้ประสมประสานกันจนเป็นที่เลื่อมที่สลับแสง คงทนและถาวรตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภาพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดเป็นเอกลักษณ์ (Identity) นอกจากนี้ ธวัช ปุณโณทก (2531) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึงประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การเอาควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าว

การรู้จักसानกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาจีกระทะ มาชน้ำด้อมให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึงองค์ความรู้ ที่ได้สั่งสมมาตั้งแต่อดีต สืบทอด กันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจนเป็นที่ยอมรับ โดยมีลักษณะเป็นองค์รวมไม่สามารถแยกออกเป็น ส่วนๆ ได้

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำหรับ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530 พิมพ์ครั้งที่ 11 พ.ศ.2534 ได้ให้ความหมายไว้ คือ ความรู้ ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์ จน เกิดปัญญา และตกผลึก มาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้อะไรหลายๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไป ในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

นอกจากนี้ ยังมีผู้รู้และหน่วยงานต่างๆ ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ กล่าวคือ ศูนย์พัฒนา หนังสือ กรมวิชาการ (อ้างถึงในสำนักนายกรัฐมนตรี, 2541) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญา ท้องถิ่น คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของเรา จากกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญาตกผลึก มาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกัน มาจากความรู้อะไรหลายๆ เรื่อง ความรู้ ดังกล่าวไม่ได้แยกส่วนออกมาเป็นศาสตร์ เฉพาะสาขาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญา ท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่จะช่วยในการเรียน การแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จัก เกิดการยอมรับด้วยตนเอง และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคสมัยได้ ส่วนกองวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็น องค์ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ หรือคือแก่นของชุมชนที่ จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน ส่วนรัช ปุณโณทก (อ้างถึงในสำนักนายกรัฐมนตรี, 2541) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมี ประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จาก ผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สั่งสมสืบทอดกันมา สำหรับสามารถ จันทรสุรีย์ (อ้างถึงในสำนัก นายกรัฐมนตรี, 2541) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน

ทั้งกว้าง ลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย ส่วนชลทิศย์ เอี่ยมสำอาง และวิศนี ศิลาตระกูล (2533) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงความรู้ ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งได้จากการศึกษาอบรม สั่งสอน และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ หรือเป็นความรู้ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งเรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความค่า เสริมสร้างความสามารถทำให้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

สำหรับสุจารี จันทรสุข (2531) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง วิถีปฏิบัติ ซึ่งชาวบ้านได้มาจากประสบการณ์ แนวทางแก้ปัญหาแต่ละเรื่อง แต่ละประสบการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมีเงื่อนไขเฉพาะแตกต่างกันไป ส่วนประเวศ วะสี (อ้างถึงใน สำนักนายกรัฐมนตร, 2541) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสั่งสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมด ในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียนนั้น วิชาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ อาชีพ ความเป็นอยู่ เกี่ยวกับการใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรม จะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด ส่วนเสรี พงศ์พิศ (2529) ให้ความหมายไว้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงพื้นเพ รากฐานของความรู้ชาวบ้าน วิจิต นันทสุวรรณ (2528) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงแกนหลักของการมองชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมหมู่บ้าน สำหรับยิ่งยง เทาประเสริฐ (2537) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในการแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้ และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์ หรือเป็นวิถีชาวบ้าน ส่วน รุ่ง แก้วแดง (2541) ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาไทย หมายถึงองค์ความรู้ความสามารถ และทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถของบุคคลที่ได้สั่งสม สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของสังคม ชุมชน ท้องถิ่นและสามารถนำไปใช้แก้ปัญหา พัฒนาวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้อย่างสมดุล

ขอบข่ายของภูมิปัญญาไทย

ได้มีผู้แบ่งขอบข่ายของภูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (อ้างถึงในสำนักนายกรัฐมนตรื, 2541) ได้แบ่งภูมิปัญญาไทยออกเป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับชาติ เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ ในอดีต การเสียเอกราช การสร้างเสริมความศิวิไลซ์ให้กับชาติตราบนานทุกวันนี้ เช่น กรณีการกอบกู้เอกราชของพระนเรศวรมหาราช การป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นยุคล่าอาณานิคม เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ในท้องถิ่นนั้น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเอง หรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ใช้ชีวิตถาวรกับป่า เขา น้ำ ปลา นก ดิน ภูเขา สัตว์ป่า พืช แมลง และธรรมชาติรอบตัว เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของพวกเขา

นอกจากนี้ วิจิต นันทสุวรรณ (อ้างถึงในสำนักนายกรัฐมนตรื, 2541) จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. ภูมิปัญญาการใช้ชีวิตในธรรมชาติ เนื้อหาของภูมิปัญญาคือการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะของกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติและข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่างๆ เรื่องของผีที่ทำให้เกิดสภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ระบบเหมืองฝาย ฝิน้ำ ฝินา

2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดี อย่างนี้ไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นสูงสุด รูปแบบที่แสดงออกคือความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ปู่ย่า ผีพ่อ ผีแม่ และพิธีกรรมต่างๆ

3. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่นภูมิปัญญาจากประสบการณ์ทำมาหากินในด้านต่างๆ ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค เป็นต้น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

รัตนะ บัวสนธิ์ (2533) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปของการจัดการเรียนการสอน แบ่งเป็น 2 วิธีการใหญ่ๆ คือ

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น นั่นคือ ครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่น ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรด้วย

2. ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทน รวมทั้งให้ทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

ดังนั้น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนมีหลายวิธี ได้แก่

1. ถ่ายทอดความรู้โดยตรงแก่ครูผู้สอน
2. ถ่ายทอดความรู้โดยตรงให้กับนักเรียน
3. ให้คำปรึกษา หรือ แนะนำให้กับครูผู้สอน
4. ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนร่วมกับครูผู้สอน

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการกำหนดประเภทหรือสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีบุคคลและสถาบันต่างๆ ทั้งสถาบันทางวิชาการ หน่วยงานรัฐ และเอกชน ได้มีการแบ่งออกเป็นสาขาต่างๆ ไว้หลายสาขาค้างนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541) ได้แบ่งออกเป็น 11 สาขา คือ

1. **สาขาเกษตรกรรม** หมายถึงความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเกษตร เป็นต้น

2. **สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม** (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึงการรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. **สาขาการแพทย์แผนไทย** หมายถึงความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยเองได้

4. **สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน** หมายถึงความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และ โภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

5. **สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** หมายถึงความสามารถเกี่ยวกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

6. **สาขาสวัสดิการ** หมายถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึงความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ กิตติศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการการดำเนินงาน องค์กร ชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ของ องค์กร เช่น การจัดองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึงความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษา ทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึงความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้ หลักธรรม คำสอน ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิม ที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้ บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การ ประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีไทย เป็นต้น

11. สาขาการศึกษา หมายถึงความสามารถในการถ่ายทอด การอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสร้างสื่อและอุปกรณ์ การวัดความสำเร็จ

สำหรับ <http://www.Mbulan.com/wisdom/wisdommean.php> ได้แบ่งสาขาของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 7 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานด้านการ ทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำไร่นาสวนผสม ฯลฯ โคกเค่น เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ อย่างพอเพียง มีรายได้จากผลผลิตด้านนี้ มีแนวคิดที่ดี แปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์และช่วยพัฒนา อาชีพด้านนี้อย่างน่าสนใจ เช่น เป็นผู้คิดริเริ่มการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรแบบพอเพียง เกษตรที่เอื้อประโยชน์ต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

2. สาขาหัตถกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และผลงานที่โดดเด่นใน เรื่องต่อไปนี้

2.1 ด้านอาหาร เป็นต้นดำเนินการปรุงอาหารที่มีรสชาติอร่อย ให้คุณค่าด้าน โภชนาการ ใช้วัสดุที่มีราคาไม่แพง วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น รู้จักคิด ดัดแปลงสูตรอาหารได้แปลก ใหม่ หรือเป็นผู้สืบสานต้นตำรับ ตำราที่มีอาหารรสเลิศ สามารถผลิตเป็นสินค้าจำหน่ายได้ เช่น การทำปลาร้า การทำปลาสาม แหนม หรือขนมต่างๆ

2.2 ด้านการประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สามารถทำเป็นอาชีพจำหน่ายได้ สามารถทำเลี้ยง ตัวเองได้ เช่น การทำผ้านวม ตัดเย็บเสื้อผ้า

2.3 ด้านที่อยู่อาศัย สามารถจัดบ้านเรือนและบริเวณได้น่าอยู่ตามอัตภาพ ทำให้มี สุขภาพอนามัยในการอยู่อาศัย

3. สาขาศิลปกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานดีเด่นในเรื่องต่อไปนี้

3.1 ด้านจิตรกรรม คือ การวาดภาพฝาผนัง การเขียนภาพลงบนผ้า หน้าผา การสักกลาย ฯลฯ

3.2 ด้านประติมากรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีฝีมือในการปั้น แกะสลัก การหล่อ เช่น หล่อพระพุทธรูป ปั้นโอ่ง สลักกลวกลาย ประดับต้นเทียน ลีงก่อสร้าง ฯลฯ

3.3 ด้านสถาปัตยกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์เรื่อง การก่อสร้างบ้านเรือน โบสถ์ ศาลา ศาลพระภูมิ ฯลฯ

3.4 ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีผลงานในสิ่งที่ทำด้วยมือ เช่น เครื่องจักสานต่างๆ

3.5 ด้านงานประดิษฐ์ คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ด้านการจัดทำผลงานเลียนแบบธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ บายศรี การแต่งกลวกลายลงบนผ้า

3.6 ด้านดนตรี นาฏศิลป์และการละเล่นพื้นบ้าน คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ด้านการเล่นดนตรี การขับลำนำ การพ้อนรำ การคิดวิธีการเล่นพื้นบ้าน หมอลำ การเล่นหนังปราโมทัย ลิเก เพลงกันตรึม เจริบง ฯลฯ

4. สาขาสาธารณสุข คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านการใช้ยาสมุนไพร การรักษาโรคแผนโบราณ การรักษาสุขภาพอนามัยร่างกาย การสืบสานตำราสมุนไพร หมอนวดแผนโบราณ หมอตำแย ฯลฯ

5. สาขาภาษาและวรรณกรรม คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการแต่งวรรณกรรมพื้นบ้าน การคิดประดิษฐ์อักษรภาษาถิ่น การสืบสานอักษรโบราณ วรรณกรรมท้องถิ่น ฯลฯ

6. สาขาศาสนาและประเพณี

6.1 ด้านพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่นหมอสวดธรวัญ

6.2 ด้านโหราศาสตร์ ได้แก่ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์และมีผลงานด้านโหราศาสตร์ หรือหมอดู

6.3 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ผู้มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ในการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ

6.4 ความเชื่อในเรื่องต่างๆ

7. สาขาอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ ได้แก่อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นโดยชาวบ้าน เพื่อใช้งานอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ

สำหรับ นันทสาร สีสลัป และคณะ (อ้างถึงใน ทรงจิตร พูลลาภ ,2544) ได้กำหนดสาขา ภูมิปัญญาไทยไว้ 10 สาขา คือ

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึงความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเอง ในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชน ท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดจนทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มหัตถกรรม กลุ่มโรงสี โรงงานยางพารา เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึงความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึงความสามารถในด้านการบริหารจัดการด้านการสะสม และบริหารกองทุนและธุรกิจในชุมชนทั้งที่เป็นเงินตรา และ โภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการ ในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึงความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม หัตถศิลป์ กวีศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการ หมายถึงความสามารถในการบริหารจัดการ การดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษา ตลอดจนทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศาสนสถาน การจัดการการศึกษา ตลอดจนทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึงกระบวนการเรียนรู้พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดจนทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้

สถาบันทักษิณคดีศึกษา (อ้างอิงจาก เอกวิทย์ ฌ ถलग ,2539) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้หมายถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่นภาคใต้ของประเทศไทย ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเกิดจากพัฒนาการปรับตัว ปรับวิถีชีวิตของคนในภาคใต้ที่ประกอบขึ้นด้วยคนไทยและคนอีกหลายชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันในคาบสมุทร ซึ่งมีทั้งเชื้อสายมาเลย์ เชื้อสายจีน และคนที่มีเชื้อสายมาจากอินเดียฝ่ายใต้ ภูมิปัญญาของชาวใต้จึงมีความหลากหลาย ทั้งที่ได้มีพัฒนาการจากการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและที่คนได้พุกพามาจากแหล่งอารยธรรมต่าง ๆ ได้แก่สยาม อินเดีย จีน ชาว-มาเลย์ แล้วหลอมรวมกันเข้าหรืออยู่เคียงข้างกันในหลายลักษณะ

สุทริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (อ้างถึงใน ทักษิณคดีศึกษา , 2545) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ มีบริบทสำคัญของสังคมภาคใต้เป็นบ่อปมเพาะ มีอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่

1. **สภาวะธรรมชาติ** หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นและมีอยู่ และที่เปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาวะแวดล้อม ซึ่งรวมกันเป็นระบบนิเวศน์ของสังคม รวมถึงสภาวะการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติที่กลุ่มชนชาวใต้ต้องประสบ

2. **ภาวะสร้างสรรค์** หมายถึง สิ่งที่บรรพชนและกลุ่มชนชาวใต้กระทำขึ้น หรือเป็นกลไกเงื่อนไขให้เกิดขึ้น เพื่อกำกับ ควบคุมธรรมชาติและผู้คน เพื่อนำส่วนที่เป็นปัจจัยมาใช้ประโยชน์ หรือเพื่อชนะข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ต้องเผชิญ สิ่งเหล่านี้ค่อย ๆ สะสมจนตกผลึกเป็นโลกทัศน์ของชาวใต้ เป็นเรื่องซึ่งนำวิถีคิดและพฤติกรรมร่วมเกิดเป็นรูปแบบ และสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มชนพากันคิดยึดอย่างกว้างขวางและเหนียวแน่น

3. **คติความเชื่อเกี่ยวกับโลกจักรวาล** หมายถึง ทั้งที่เป็นระบบความเชื่อและด้วความเชื่อที่เป็นคติสืบต่อกันมา เกี่ยวกับการเกิดขึ้น องค์กรประกอบ การดำรงอยู่ และพลังอำนาจในโลกและจักรวาลที่มนุษย์ได้รับ ผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. **คติความเชื่อและความศรัทธาอันเนื่องจากศาสนา** หมายถึง ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม

ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้

เอกวิทย์ ฌ ถलग (2544) ได้จำแนกภูมิปัญญาภาคใต้ เป็น 6 เรื่องใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นความรู้ ความสามารถที่ได้สั่งสมเพื่อจัดการและปรับตัวให้เหมาะสมเพื่อให้ดำรงอยู่ได้ มีหลายประการ เช่น การหาสถานที่ในการขุดสระพัง บ่อ การเลือกปลูกต้นไม้บริเวณบ้าน การปลูกสร้างบ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ตามสภาพภูมิประเทศและคติความเชื่อ ความรู้และอุบายในการครองชีพ (ชีวิตประจำวัน) เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์ – พึ่งพา เป็นลักษณะของภูมิปัญญาที่ใช้ในการอยู่ร่วมกันและการไปมาหาสู่กัน รู้จักพึ่งพาและรู้สึกเป็นมิตรกัน ซึ่งการไปมาหาสู่ระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในภาคได้เป็นเวลาช้านาน ได้ก่อให้เกิดกลไกความสัมพันธ์และลักษณะการพึ่งพาระหว่างคนต่างชุมชนกันเป็นแบบฉบับของทางใต้หลายลักษณะ เช่น ธรรมเนียมการเป็นเกลอกัน วันนัค กินงาน กินวาน ข้าวหม้อแกงหม้อ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาในหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นผลพวงของการรู้จักเอาวัตถุดิบในธรรมชาติแวดล้อมภาคใต้ที่หาได้สะดวกมาใช้ทำสิ่งของ เครื่องใช้ไม้สอยอย่างหลากหลาย วัสดุที่นำมาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรม ได้แก่ ไม้ หวาย กระจูด กก คล้าและคลุ้ม มะพร้าว ดินปาล์มต่าง ๆ ลิพา เขาสัตว์ เปลือกหอย เป็นต้น

4. สมุนไพร – ยากลางบ้าน ภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะความหลากหลายทางชีวภาพที่มีเหลืออยู่ในระบบนิเวศของภาคใต้ มาแต่ดึกดำบรรพ์ ได้สืบเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงคนรุ่นเรา จึงมีพืชสมุนไพร ที่สามารถนำมาใช้ในการรักษาโรคได้หลายชนิด

5. ภูมิปัญญาที่ปรากฏเป็นชีวิตทัศน์ โลกทัศน์ ภูมิปัญญาที่ปรากฏเป็นชีวิตทัศน์ โลกทัศน์ของชาวลีสามารถแยกแยะ และกลั่นกรองได้จากภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน ธรรมเนียมประเพณี ตำนาน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นิทาน การละเล่น สุภาษิต คำพังเพย วรรณกรรมคำสอน ความเชื่อ และพิธีกรรม ที่ได้สั่งสม และสืบสานมาเป็นเวลาช้านาน หลายชั่วคน ลักษณะเด่นบางประการของโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ชาวลี ได้แก่ โลกทัศน์ชีวิตทัศน์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เช่น พิธีกรรมการขอป่า ชีวิตทัศน์โลกทัศน์เกี่ยวกับการปกครองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ชีวิตทัศน์ที่เป็นข้อห้ามในการดำเนินชีวิตของชาวลี เช่น ข้อห้ามเกี่ยวกับกาลเทศะ ข้อห้ามเพื่อให้เกิดความละเอียดรอบคอบ ข้อห้ามเกี่ยวกับการสำรวมกาย วาจา เป็นต้น ชีวิตทัศน์เกี่ยวกับสภาพและความประพฤติของชาย – หญิง เช่น การขก่องบุรุษเพศ การนิยมนับถือนักเลง ชีวิตทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิง และคุณค่าของผู้หญิง

6. ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม กำหนดปทัสถาน และรักษาคุณภาพของสังคม ชาวลีมีการปลูกฝังและรักษาปทัสถานของสังคมที่มีลักษณะเด่น เช่น เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรมคำสอนและสุภาษิต ไหว้สัจดี (ประเพณีการปลูกฝังปทัสถานคุณธรรมด้วยพิธีกรรมและกิจวัตร) ครอบครุ (พิธีกรรมรับรองความรู้ความสามารถของศิษย์) พิธีลอยเคราะห์ (พิธีกรรมเพื่อความ

สมดุลทางจิตใจ) การสื่อข่าวสาร เพิ่มพูนความรู้ – ปฏิภาณและเสริมสร้างชีวิตศรัทธาของชาวใต้ด้วย ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เช่น เพลงบอก หนังตลุง เป็นต้น

สำหรับสุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (อ้างถึงใน สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2545) ได้สรุปว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้สามารถจัดแบ่งได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ ที่สำคัญได้แก่

1.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่น การหาของป่าล่าสัตว์ การทำและใช้ เครื่องจับสัตว์บก การเลือกพันธุ์ข้าวทำนา เป็นต้น

1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น การสร้างบ้านเรือนแบบเครื่องผูก การเลือกใช้ วัสดุ วิถีตามไม้ ค่อไม้ เป็นต้น

1.3 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม โขนนาการ ได้แก่ภูมิปัญญาในการเลือกสรรอาหาร วิถีปรุง และวิธีนอมอาหาร

1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ภูมิปัญญาในการนำสิ่งต่าง ๆ มาปกปิด ร่างกายให้อบอุ่น เช่น ภูมิปัญญาในการทำหินเป็นเครื่องทูปเปลือกไม้ทำเป็นผ้า การทำและใช้เวดิน เผาเพื่อปั่นด้าย ภูมิปัญญาการย้อมสี เหล่านี้เป็นต้น

1.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยารักษาโรค ได้แก่การนำสมุนไพร สัตว์ แร่บางชนิดมาใช้เป็น ยา การผสมยา วิถีปรุงยา การใช้ยา เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน แบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้ดังนี้

2.1 ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง ภูมิปัญญาเบื้องต้นในการพิทักษ์ปกป้องชีวิตและ ทรัพย์สิน คือการพึ่งตนเอง ความพยายามที่จะบำรุงและเพิ่มขีดความสามารถการใช้วัยวะของตน ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดิ้นรนต่อสู้ รวมทั้งให้ได้หายาที่สามารถพึ่งตนเองและเป็นที่พึ่งของ ครอบครัวได้

2.2 ภูมิปัญญาการหลบเลี่ยงอันตราย เช่น ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่สามารถสังเกตการ แปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ รู้ว่าจะเกิดฝนหนักลมแรง ทะเลบ้า ฟ้าคะนอง น้ำท่วมใหญ่ เกิด ภัยแล้ง ไฟป่า หรือภูมิปัญญาในการโค่นไม้ใหญ่โดยสามารถบังคับให้ล้มฟาดในทิศทางที่ต้องการ ได้ การนำความรู้เรื่องเวลานอน เวลาออกหากินของสัตว์แต่ละชนิดมาช่วยในการเดินทางให้ ปราศจากอันตราย เป็นต้น

2.3 ภูมิปัญญาการรวมพลังและการพึ่งพิง เช่น ภูมิปัญญาการ “ลาดเหวน” คือ การ รวมกลุ่มกะเกณฑ์กันรับผิดชอบลาดตระเวน ดูแลป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของหมู่บ้าน ภูมิปัญญา การร่วมแรงแบ่งปันประโยชน์ เช่นการทำนารวม เป็นต้น

2.4 ภูมิปัญญาการทำและใช้ศาสตราวุธ ความจำเป็นในการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้ชาวภาคใต้เกิดภูมิปัญญาการทำและใช้อาวุธขึ้นอย่างพิสดาร เช่นการทำและใช้พร้าจะโหนง ภูมิปัญญาในการทำกริชแบบตระกูลปัดตานี และแบบตระกูลสงขลา เป็นต้น

2.5 ภูมิปัญญาในการดูแล บำรุงรักษาชีวิตและทรัพย์สิน ในส่วนที่เกี่ยวกับการดูแล บำรุงรักษาชีวิต ชาวใต้ให้ความสำคัญต่อสตรี และเด็ก เป็นพิเศษ จึงปรากฏในคติ ความเชื่อที่มุ่งพ้นภัยหญิงมีครรภ์และทารกในครรภ์ นานาประการ เช่น ห้ามหญิงมีครรภ์นั่งขวางประตู ห้ามลงจากบ้านเวลากลางคืน เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้างและพิทักษ์ฐานะและอำนาจ ภูมิปัญญาการสร้างและพิทักษ์ฐานะและอำนาจมีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และตำแหน่งหน้าที่ จำแนกได้ดังนี้

3.1 ภูมิปัญญาการสร้างและขยายฐานอำนาจ ภูมิปัญญาที่เด่นชัดของชาวใต้ในอดีต คือ ขยายจำนวนวงศ์ญาติญาติให้ได้มาก ๆ เพื่อจะได้พึ่งพิงและเพิ่มแรงงาน เริ่มแต่การมีภรรยาหลาย ๆ คน การผูกน้ำใจผู้อื่นด้วยวัฒนธรรมชายชาตินักเลง คือทำตัวให้เป็นที่เชื่อถือได้ด้วยเมตตาธรรม เอื้ออารี กล้าได้กล้าเสีย เข้มแข็ง กล้าหาญ เฉียบขาด และยุติธรรม ภูมิปัญญาที่เด่นชัด คือ การผูกเกลอ การทอดแหง และการผูกคอง เป็นต้น

3.2 ภูมิปัญญาการรักษาฐานะและอำนาจ จำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.2.1 การบำเพ็ญบารมีเพื่อผดุงอำนาจวาสนา เป็นภูมิปัญญาที่อาศัยหลักคุณธรรม โดยให้กระทำแต่กรรมดี ประพฤติดีมีสัมมาอาชีพ บำเพ็ญบุญกุศล เป็นคนมีน้ำใจใช้ปัญญาพัฒนาคุณภาพงาน มีความซื่อสัตย์ สุจริต ภูมิปัญญาที่ช่วยบ่มเพาะให้กุลบุตร กุลธิดาเป็นคนขยัน สุขุม อดทน ประณีต ซึ่งปรากฏในงานช่างฝีมือ เช่นการถักทอ จักสาน ปั่น แกะสลัก เหลา เกลา กลึง ตลอดจนภูมิปัญญาที่เกิดจากการขัดเกลาคิดใจและอารมณ์ บำรุงสติปัญญา โดยอาศัยศิลปกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องบ่มเพาะ เป็นต้น

3.2.2 การเสริมศรัทธาบารมี ภูมิปัญญาการรักษาฐานะและอำนาจลักษณะนี้ส่วนมากจะมีโทษลักษณะผสมอยู่ เพราะมักเป็นแนวทางในการแข่งขันเพื่อหาทางชนะผู้อื่น เช่น ภูมิปัญญาการทำและใช้ยาสั่ง อุบายในการใช้เวทมนตร์คาถาและเครื่องรางของขลังมาช่วยเสริมสร้างศรัทธาหรือภูมิปัญญาที่ปรากฏในประเพณีโจร เป็นต้น องค์ความรู้ส่วนนี้มีการนำเอาวิชา มาแปลงใช้เพียงให้ได้ประโยชน์ฝ่ายตน จึงนับเป็นคัมภีร์ หรือ คำกฤษณา เป็นปัญญาดำมากกว่าจะเป็นปัญญาบริสุทธิ์

4. ภูมิปัญญาการจัดการ เพื่อสาธารณประโยชน์ ภูมิปัญญากลุ่มนี้ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน มีหลายลักษณะ เช่น การร่วมกันกำหนดทางสัญจรระหว่างหมู่บ้าน การเลี้ยงรับรองแขกเหรื่อหมู่บ้าน การขนทรายเข้าวัด และการหาเงินบำรุงศาสนาโดยอาศัยประเพณี “ก่อเจดีย์ทราย” เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรคพิเศษ ภูมิปัญญากลุ่มนี้ หมายถึงสิ่งที่ปัญญาชนชาวบ้านใช้วิถีทัศน์ หรือญาณทัศนะ เฉพาะตัวสรรคสร้างขึ้นจากต่างจากกลุ่มอื่น ที่กล่าวมาแล้ว อาจเป็นทัศนะส่วนตัวที่ลึกซึ้งและแยบยลยิ่ง เช่นภูมิปัญญาที่ให้ตระหนักว่า นักปราชญ์เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีค่ายิ่ง รวมทั้งภูมิปัญญาการเปรียบเทียบให้ประจักษ์ ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เรื่อง “พญาฉัตรัน” ฉบับบ้านนาเดิม หรือภูมิปัญญาในการแต่งวรรณกรรมเรื่อง “สรรพลีหวน” ภูมิปัญญาการวิพากษ์วิจารณ์ผู้คนและสังคมโดยอาศัยการร้องเรือ หรือร้องเพลงกล่อมเด็ก หรือแต่งเป็นนิทาน เป็นต้น

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภาคใต้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็น 9 ด้านดังนี้

1. ด้านเกษตรและการทำมาหากิน
2. ด้านศิลปและหัตถกรรม
3. ด้านอาหารและโภชนาการ
4. ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร
5. ด้านภาษาและวรรณกรรม
6. ด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม
7. ด้านศิลปการแสดงและดนตรี
8. ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
9. ด้านการจัดการชุมชน

มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่นปัตตานี

จังหวัดปัตตานีมีมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ตกทอดสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันมากมาย มรดกที่สำคัญและมีคุณค่าควรแก่การบำรุงรักษาไว้ให้เป็นสมบัติของชาติ และประชาชนทั่วไปมีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย, 2542)

1. มรดกทางธรรมชาติ

1.1 อุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว เป็นอุทยานที่ครอบคลุมพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าเทือกเขาสันกาลาคีรี ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลป่าบอน ตำบลทรายขาว ตำบลนาประดู่ จังหวัดปัตตานี ตำบลตาชี อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ตำบลบ้านโหนด ตำบลเปียน ตำบลธารคีรี อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ 110 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 68,750 ไร่ สภาพป่าโดยทั่วไปเป็นป่าดิบชื้น ประกอบด้วยพรรณไม้หลากหลายชนิด เป็นป่าต้นน้ำลำธารที่สำคัญของจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดสงขลา ซึ่งราษฎรได้อาศัยประโยชน์จากน้ำนำไปใช้เพื่อการกสิกรรม อุปโภค และบริโภค มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามจนได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับที่ 2 จากการประกวดแหล่งท่องเที่ยวประเภทภูมิทัศน์พัฒนาของจังหวัดชายแดนภาคใต้

ประจำปี 2531 นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้เคยเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมและปลูกต้นไม้ไว้เป็นที่ระลึก เมื่อปี พ.ศ. 2518 ,2528, และ 2533 ตามลำดับ นับว่าเป็นเกียรติแก่อุทยานแห่งชาติเป็นอย่างยิ่ง

1.2 น้ำตกอรัญวาริน เป็นน้ำตกที่เพิ่งพบใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2529 แต่มีความสวยงาม เป็นน้ำตกที่ไหลมาจากเทือกเขานางจันทร์ ตั้งอยู่ตรงข้ามน้ำตกทรายขาว อยู่ในท้องที่หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งปลา อำเภอกอโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ลักษณะน้ำตกจะเป็นชั้นรวม 7 ชั้น แต่ละชั้นห่างกัน ประมาณ 300 – 500 เมตร แต่ละชั้นของน้ำตกจะมีลักษณะสวยงามแตกต่างกันไป มีลักษณะพิเศษ โดดเด่นเป็นของตัวเอง

1.3 น้ำตกโผงโผง เป็นน้ำตกที่เกิดจากเทือกเขานางจันทร์ อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 8 ตำบลปากล่อ อำเภอกอโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีความสูงประมาณ 80 เมตร บริเวณลำธารมีต้นไม้ น้อยใหญ่ขึ้นปกคลุม อากาศเย็นสดชื่น เหมาะสำหรับการพักผ่อนและเล่นน้ำ มีบริเวณพื้นที่ราบ เหมาะแก่การตั้งแคมป์ หรือค่ายพักมากกว่าสถานที่อื่น ๆ

1.4 อ่าวปัตตานี ตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 6 องศา 53 ลิปดา ถึง 6 องศา 57 ลิปดา เหนือ และลองจิจูดที่ 101 องศา 14 ลิปดา ถึง 101 องศา 21 ลิปดา ตะวันออก มีเนื้อที่ 74 ตาราง กิโลเมตร อ่าวปัตตานีมีสัตว์น้ำหลายชนิดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ปลากระพง ปลากระรัง ปลาตุ๊กทะเล ปูม้า กุ้งกุลาดำ กุ้งแชบ๊วย หอยแครง หอยแมลงภู่ หอยนางรม รวมทั้งพืชน้ำ เช่น สาหร่ายหลายชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาหร่ายผมนาง (Gaillardia) เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญทำ รายได้ให้กับชาวบ้านรอบอ่าวปัตตานีมาเป็นเวลานาน อ่าวปัตตานีได้รับความสนใจจากชุมชนรอบ อ่าว โดยเฉพาะชาวบ้านตำบลต่าง ๆ รอบอ่าว องค์กรเอกชน และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ได้ อำนวยประโยชน์ให้กับชุมชนชายฝั่งหลายรูปแบบ เช่นการประมงพื้นบ้าน การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การสัมปทานป่าชายเลน ทำเทียบเรือเพื่อการคมนาคมขนส่ง การพักผ่อน นันทนาการ การเป็น ที่ตั้งเขตอุตสาหกรรม และชุมชนรอบอ่าวปัตตานี

2. มรดกทางวัฒนธรรม

2.1 โบราณสถาน โบราณวัตถุ

2.1.1 เมืองโบราณยะรัง เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในบริเวณที่ราบ ลุ่มแม่น้ำปัตตานี บนคาบสมุทรลพบุรี ในพื้นที่ปกครองของอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี เมือง โบราณแห่งนี้ ได้รับความสนใจจากนักวิชาการในฐานะที่เชื่อกันว่า อาจจะเป็นอาณาจักรหลังยาฮู (LANG - YA – HSU) หรือลังกาสุกะ (LANGASUKA) ตามที่ปรากฏในเอกสารของจีน ชาว และอาหรับ ซึ่งน่าจะมีความเจริญรุ่งเรืองในราวพุทธศตวรรษที่ 13 หรือช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน (อ้างถึงใน พรทิพย์ พันธุ์โกวิท และ ภักดิ์ อยู่นงค์, 2540) เมืองโบราณยะรังมีกลุ่มเมืองโบราณ สร้างซ้อนทับและต่อเนื่องกัน 3 เมือง คือ เมืองโบราณบ้านวัด เมืองโบราณบ้านจาละ และ

เมืองโบราณบ้านประเว เมืองโบราณยะรังปัจจุบันเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดปัตตานี

2.1.2 เมืองเก่ากรือเซะ – บานา เป็นชุมชนเก่าแก่ที่สำคัญของปัตตานีในอดีต ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 เมืองปัตตานีประกอบด้วยชุมชนใหญ่ 2 บริเวณ บริเวณแรกเป็นเขตราชวังหรือโกตารายาที่กรือเซะ เป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าเมืองและวงศานุวงศ์ตลอดจนขุนนางและข้าราชการของสำนัก บริเวณที่ 2 เป็นย่านการค้าและชุมชนที่บานา ซึ่งมีพ่อค้าชาวต่างประเทศอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่นชาวจีน อินเดีย และยุโรป ปัจจุบันเมืองเก่ากรือเซะ – บานายังไม่มีการสำรวจจุดค้นทางโบราณคดี ทำให้ยังไม่ทราบข้อมูลโบราณสถานและโบราณวัตถุมากนัก ร่องรอยคูเมืองและกำแพงเมืองเก่ายังหลงเหลืออยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่มีการปรับสภาพพื้นที่ให้เป็นแหล่งเพาะปลูกและก่อสร้างที่อยู่อาศัย โบราณสถานที่สำคัญและยังเหลืออยู่ได้แก่ มัสยิดกรือเซะ

2.1.3 วังจะบังติกอ สร้างในสมัยตนกูมูฮัมหมัด (พ.ศ. 2388 – 2399) เชื้อสายราชวงศ์กลันตันซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองปัตตานี วังจะบังติกอตั้งอยู่ริมแม่น้ำปัตตานี ตรงสามแยกจะบังติกอในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี ตัววังหันหน้าไปทางทิศตะวันออก บนเนื้อที่ 7 ไร่ วังจะบังติกอได้ใช้เป็นศูนย์กลางการปกครองในท้องถิ่นและเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าเมืองปัตตานีคนต่อ ๆ มาจนกระทั่งถึงสมัยตนกูอับลุกออร์เคอร์ เจ้าเมืองคนสุดท้าย เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้จัดการปฏิรูปการปกครองทั่วประเทศ จึงได้ยุบเมืองต่าง ๆ ทั้ง 7 เมือง ได้แก่เมืองปัตตานี ยะหริ่ง ยะลา รามันห์ สายบุรี ระแงะ และหนองจิก รวมเป็นมณฑล เรียกว่ามณฑลปัตตานี ต่อมาวังซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางการปกครองก็เปลี่ยนสภาพไปกลายเป็นเพียงที่อยู่อาศัยของบุตรหลาน และบรรดาญาติ ๆ สืบต่อมาถึงปัจจุบัน

2.1.4 วังยะหริ่ง วังนี้สร้างโดยพระยาพิพิธเสนา มาตยาธิบดินทร์ศรีสุรสงคราม ในปี พ.ศ. 2538 ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลยามู ในเขตสุขาภิบาลยามู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ลักษณะรูปทรงของวังเป็นอาคาร 2 ชั้นครึ่งปูนครึ่งไม้แบบเรือนไทยมุสลิมผสมกับแบบบ้านแบบยุโรป ตัววังเป็นรูปตัวยู (U) ชั้นบนภายในอาคารจัดเป็นห้องโถงขนาดใหญ่ ด้านข้างของตัวอาคารทั้ง 2 ด้าน เป็นห้องสำหรับพักผ่อนของเจ้าเมืองและบุตรธิดา ข้างละ 4 ห้อง ชั้นล่างเป็นลานโล่งแบบได้ดูบ้าน ปัจจุบันวังยะหริ่งได้รับการดูแลจากเจ้าของวังเป็นอย่างดี โดยบูรณะครั้งล่าสุดเมื่อ พ.ศ. 2541 ปัจจุบันมีสภาพที่สมบูรณ์

2.1.5 วังสายบุรี ตั้งอยู่เลขที่ 39 ถนนกลางพอ ตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี วังนี้สร้างโดยสถาปนิกชาวชวาและช่างท้องถิ่น เมื่อปี พ.ศ. 2518 ในสมัยพระยาสุริยสุนทรบวรภักดี เจ้าเมืองสายบุรี ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะรูปทรงของวังเป็นอาคารไม้ทั้งหลัง มี 2 ชั้นหลังคาทรงปั้นหยา เป็นเรือนไทยมุสลิมที่ได้รับ

อิทธิพลจากศิลปกรรมของชาวชวา จากระยะเวลาอันยาวนานมากทำให้ตัววังทรวดโถมลงไม่ได้มีการซ่อมแซม ทำให้ชั้นบนไม่สามารถใช้เป็นที่อยู่อาศัยได้

2.1.6 วังพิพิธภัณฑสถาน ตั้งอยู่ตรงข้ามกับวังสายบุรี สืบเนื่องจากพระพิพิธภัณฑสถานได้มาหลงรักหลานสาวพระยาสุริยสุนทรบวรภักดีบุตรหลานของเจ้าเมืองยะหริ่ง ต่อมาเมื่อพระยาพิพิธภัณฑสถานได้แต่งงานกับหลานสาวพระยาสุริยสุนทรบวรภักดี จึงได้สร้างวังพิพิธภัณฑสถานเป็นเรือนหออยู่ใกล้ ๆ กับวังสายบุรี วังพิพิธภัณฑสถานเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ช่างท้องถิ่นเป็นผู้สร้าง โดยนำศิลปแบบตะวันตกและศิลปะของท้องถิ่นมาผสมผสานกัน ปัจจุบันยังคงมีสภาพสมบูรณ์ โดยได้มีการดูแลตกแต่งวังหลังนี้ให้คงอยู่ในสภาพเดิม เป็นอีกวังหนึ่งที่ยังคงความงดงามอย่างสมบูรณ์แบบในปัจจุบัน

2.1.7 วังหนองจิก ตั้งอยู่ที่บ้านต๋อง ตำบลต๋อง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เจ้าเมืองหนองจิกคนสุดท้ายคือ พระยาเพชรภิมบาลนฤเบศร์วชิรมุขมุนีจันทน์ฤบดินทร์สวามิภักดิ์ (พ่วง ณ สงขลา) เป็นผู้อยู่อาศัยในวังนี้ ประวัติการก่อสร้างสันนิษฐานว่าอาจสร้างมาตั้งแต่เจ้าเมืองหนองจิกคนก่อน (ทัด ณ สงขลา) ก่อนปี พ.ศ.2437 ตัววังที่เหลืออยู่ประกอบด้วยอาคารบริวาร 2 หลัง เป็นอาคารชั้นเดียว แต่ยกพื้นสูงประมาณ 2 เมตร สำหรับอาคารที่เป็นตัววังนั้นถูกรื้อถอนไปในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา วังหนองจิกล้อมรอบด้วยกำแพงวัง และซุ้มประตูแบบสถาปัตยกรรมจีน ภายในบริเวณวังมีบ่อน้ำแผ่นอิฐปูพื้นขนาด 1 x 1 ฟุต สภาพยังสมบูรณ์ ส่วนอาคารบริวารที่เหลืออยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก กรมศิลปากรมีโครงการบูรณะในปีงบประมาณ 2543

2.2 ศิลปหัตถกรรมและงานช่าง

2.2.1 ประเภทประติมากรรม

1) **กรีซสกุลช่างปัตตานี** กรีซเป็นอาวูรประเภทมีดสองคมชนิดหนึ่ง นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่าการใช้กรีซเป็นวัฒนธรรมของชนชาติชาวชวา – มลายูมาก่อน ในสมัยก่อนการใช้กรีซนอกจากเป็นอาวูรแล้วยังใช้เป็นเครื่องประดับเกียรติยศและเครื่องรางของขลังของคนในยุคนั้น สำหรับกรีซสกุลช่างปัตตานีมีอยู่หลายชื่อ ในกลุ่มของชาวมุสลิมปัตตานีจะเรียกกรีซรูปแบบนี้ว่า กรีซตะยง หรือ กรีซจอเต็ง ส่วนในกลุ่มชาวพุทธ จะเรียกหลายชื่อเช่นกันเช่น กรีซหัวนก กรีซหัวพังกะ กรีซหัวนกพังกะ และกรีซพังกะ กรีซชนิดนี้พบว่ามีใช้กันตั้งแต่พื้นที่ในจังหวัดสงขลาตอนใต้ ได้แก่อำเภอจะนะ อำเภอเทพา และอำเภอสะบ้าย้อย ตลอดจนถึงปัตตานี ยะลา นราธิวาส รวมไปถึงรัฐกลันตันและตรังกานูของประเทศมาเลเซีย

2) **กรงนก** เนื่องจากความนิยมเลี้ยงนก 2 ชนิด คือนกเขาชวาและนกกรงหัวจุก (นกปรอดหัวโขน) ไว้ฟังเสียงขัน และนำมาประชันเสียงกันในสนามแข่ง ทำให้ความต้องการที่จะได้กรงนกดี รูปทรงสวยงาม มาให้นักต๋องได้อาศัย เป็นความภาคภูมิใจเป็นหน้าตาของเจ้าของนก กรงนกทั้ง 2 ชนิด นิยมใช้รูปทรงที่แตกต่างกัน

(1) กรงนกเขาชวา นิยมทรงรูปกรงมน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 14 นิ้ว สูงประมาณ 16 – 18 นิ้ว มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ส่วนคือ โครงกรง นิยมใช้หวายเป็นโครง ทั้งส่วนบน ส่วนกลางและส่วนล่างของกรง ซึ่งกรงนิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง ปัจจุบันนิยมใช้ไม้ไผ่ เพราะหาง่าย ซึ่งกรงที่ประณีตมาก ๆ จะนิยม “ขกดอก” แกะลายดอก หรือลวดลายต่าง ๆ ไว้ด้วย หัวกรงเป็นส่วนที่อยู่บนสุดของกรง นิยมใช้ไม้เนื้อแข็งมาก กลึงเป็นรูปทรงโค้งงอ ปลายสุดใส่ตะขอแขวนทำด้วยโลหะ ใช้สำหรับหิ้วหรือแขวนกรงนก

(2) นกกรงหัวจุก นิยมทรงสี่เหลี่ยมคางหมู สูงประมาณ 30 นิ้ว ด้านล่างกว้างประมาณ 14 นิ้ว มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ส่วนเช่นกัน ได้แก่ โครงกรง ซึ่งกรง และ หัวกรง ในด้านซึ่งกรงและหัวกรง นิยมใช้วัสดุแบบเดียวกันกับกรงนกเขาชวา

3) ปืนพญาดานี เป็นปืนโบราณ หล่อด้วยสัมฤทธิ์ ล่ากลิ้งเรียบ บรรจูกะสุนทางปากกระบอก ใช้ดินดำเป็นดินระเบิดและจุดชนวน โดยการจุดระเบิด ขนาดของปืนยาว 3 วา 1 สอก 2.5 นิ้ว ใช้กระสุนขนาด 11 นิ้ว ปืนพญาดานีเป็นประติมากรรมหล่อด้วยโลหะที่มีชื่อเสียง เป็นที่เลื่องลือมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นผลงานชิ้นสำคัญที่แสดงถึงความเจริญทางเทคโนโลยี และความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมืองของปัตตานีในยุคนั้น ปืนพญาดานีมีขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมากที่สุดในประเภทปืนใหญ่โบราณที่มีอยู่ในประเทศไทยขณะนี้ กระทรวงมหาดไทยได้ใช้รูปปืนใหญ่พญาดานีกระบอกนี้ เป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดปัตตานี และในผืนธงประจำจังหวัดก็ใช้รูปปืนใหญ่วางอยู่กลางผืนธง

2.2.2 ประเภทจิตรกรรม

1) จิตรกรรมบนเรือกอลและ การตกแต่งลวดลายจิตรกรรมบนเรือกอลและ ในระยะแรกจะเลียนแบบเทคนิคการตกแต่งเรือในพระราชพิธี คือ ใช้เทคนิคการแกะสลัก ซึ่งต้องใช้ฝีมือและความประณีตเป็นอย่างสูง ลวดลายที่นำมาตกแต่งบนเรือกอลและ ได้แก่ ลวดลายไทย เช่นลวดลายกระจัง ลวดลายดอกพุด ลวดลายประจำยาม ฯลฯ ภาพสัตว์น้ำ เช่นภาพปลา ปู กุ้งและปลาหมึก ภาพสัตว์ในจินตนาการตามประเพณี เช่นภาพนกเงาะชูรอน นกกรวดา (นกกรุฑ) ฯลฯ ภาพสัตว์ในจินตนาการจากวรรณคดี เช่นภาพหงส์ ภาพสัตว์ในจินตนาการจากการแสดงพื้นบ้าน เช่น ภาพตัวหนังว้ายเซียม ภาพสัตว์หิมพานต์ของไทย เช่น ภาพสิงห์ คชสีห์ ภาพสัตว์ในจินตนาการของจีน เช่นภาพมังกร กิเลน นกยูง ฯลฯ ภาพทิวทัศน์ เช่นภาพทิวทัศน์บึง และทิวทัศน์ทะเล และจะมีการเขียนชื่อของเรือเป็นภาษาไทยบนกราบเรือด้านล่าง

2) จิตรกรรมฝาผนังวัดควนใน วัดควนใน ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านควน อำเภอบะนาระ จังหวัดปัตตานี เป็นฝีมือช่างพื้นเมือง มีคุณค่าด้านคติชนอย่างยิ่ง ทำให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวภาคใต้ จิตรกรรมฝาผนังที่วัดควนใน มี 2 แห่งคือ ที่อุโบสถและที่กุฏิ จิตรกรรมฝาผนังที่อุโบสถเขียนที่ฝาผนัง เสา เพดาน เป็นภาพสีฝุ่นเรื่องพุทธประวัติและทศชาติชาดก ภาพจิตรกรรมลบลือนเล็กน้อย พื้นที่จิตรกรรมประมาณ 180.25 ตารางเมตร การลำดับภาพ

ตอนบนเป็นเรื่องพระเวสสันดรเรียงลำดับกันไปโดยรอบ ตอนระหว่างซุ้มโค้งช่องประตู หน้าต่าง เป็นเรื่องพุทธประวัติและทศชาติชาดก โดยเรียงลำดับจากด้านหลังมาด้านหน้าอุโบสถ สำหรับ จิตรกรรมที่กุฏิเขียนที่บริเวณคอสอง เพดาน และฝาผนังห้อง เป็นภาพเขียนสีฝุ่นบนไม้ สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เพดานเขียนภาพพระอาทิตย์ พระจันทร์ และพระเทพ โดยมีวงกลมล้อมรอบ ที่คอสองเขียนเรื่ององคุลิมาล และภาพพระพุทธรูปเจ้าเขียนบนฝาผนังห้อง ลักษณะเด่นและคุณค่าของภาพสีที่ใช้มีลักษณะเป็นสีพื้นเมือง คือใช้สีสด ลายเส้นบางส่วนค่อนข้างงาม การวางองค์ประกอบภาพ เฉพาะที่เป็นพระอาทิตย์ พระจันทร์ ค่อนข้างดี แต่ภาพที่เป็นเรื่องราวยังไม่สมส่วนดีนัก แต่เนื่องจากไม่ค่อยพบภาพที่เป็นองคุลิมาลในวงจิตรกรรมมากนักจึงนับเป็นภาพจิตรกรรมที่มีคุณค่าแห่งหนึ่ง

3) จิตรกรรมฝาผนังวัดเทพนิมิต วัดเทพนิมิต ตั้งอยู่ตำบลบ้านกลาง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี จิตรกรรมฝาผนังวัดเทพนิมิตอยู่ที่ฝาผนังด้านในอุโบสถทั้ง 4 ด้าน ลักษณะจิตรกรรมเป็นภาพเขียนสีฝุ่น ฝีมือช่างพื้นบ้าน ใช้สีสด นิยมใช้สีตัดกัน เรื่องที่เขียนได้แก่ ทศชาติชาดก พระพุทธประวัติ เทพชุมนุม สถานที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูป พญานาคพันด์ชาดก และรามเกียรติ์ ผนังด้านพระประธานเขียนภาพสถานที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูป มีมณฑล 108 ประการที่ฝาพระบาท ถัดไปเป็นทศชาติชาดก เรื่องพระมหาชนก พระสุวรรณสาม ถัดไปเป็นพระพุทธรูป เสด็จไปเฝ้าพระปาลิไลยก์ และส่วนหนึ่งของมารผจญ ช่วงล่างทั้งหมดเป็นภาพสัตว์นรก ผนังด้านทิศใต้เป็นภาพวิมาน มีนางฟ้าและเทพเหาะ ล่องลอยอยู่ มีภาพรามสูร ตอนล่างเป็นเรื่องพระเตมียราช พระมโหสถ พระภุชงค์ พระจันทร์กุมาร พระพรหมนารถ พระวิฑูร และพระเวสสันดร ระหว่างช่องหน้าต่าง เขียนภาพยักษ์ในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนหน้าพระประธานเขียนภาพพระพุทธประวัติตอนโปรดพระพุทธรูปมารดา พระธาตุจุฬามณี และตอนเสด็จลงมาจากดาวดึงส์เทวโลก ระหว่างประตูทางเข้าด้านหน้าเขียนเรื่องพญานาคพันด์ชาดก ด้านทิศเหนือเขียนภาพพระพุทธประวัติตอนเสด็จออกจากราชวัง เพื่อมหาภิเนษกรรมณ์ ทรงตัดพระเมาลี ทรงลอยลาด พระอินศัตถ์พิณ 3 สาย ถวายเป็นนิมิต มารผจญ ปรินิพพาน ตอนบนเป็นเจดีย์ 4 องค์ มีนางฟ้าและสาวก ถวายสักการะระหว่างช่องหน้าต่างเขียนภาพยักษ์ หนุมานและลิงในรามเกียรติ์ จิตรกรรมฝาผนังวัดเทพนิมิต เป็นจิตรกรรมพื้นบ้าน มีเรื่องพุทธประวัติตอนสำคัญ ๆ ตลอดเรื่อง มีเรื่องทศชาติชาดก ครบทั้ง 10 เรื่อง นับว่าให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง มีคำบรรยายกำกับภาพไว้เป็นตอน ๆ เป็นงานช่างพื้นบ้านของภาคใต้อย่างแท้จริง

4) จิตรกรรมฝาผนังวัดปทุมวารี วัดปทุมวารี ตั้งอยู่ที่ตำบลเตราะบอน อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี จิตรกรรมฝาผนังอยู่ที่กุฏิ ซึ่งเป็นอาคารไม้เรือนไทย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2437 ลักษณะจิตรกรรมเป็นจิตรกรรมสีฝุ่นผสมกาว เขียนบนไม้รองพื้นสีเหลือง เพดานรองพื้นสีแดง ที่เพดานเขียนภาพพระอาทิตย์ พระจันทร์ ล้อมรอบด้วยเทพ เทพี วิทยาธร รามสูร เมขลา และภาพยักษ์จับกับลิง ลายชื่อเป็นประจํายามเครือเถาที่อื่น ๆ เป็นเรื่องรามเกียรติ์ และบางภาพเป็น

ประวัติของพระสงฆ์ พื้นที่จิตรกรรมประมาณ 15 ตารางเมตร เป็นฝีมือช่างพื้นบ้านที่มีคุณค่าอีกแห่งหนึ่ง

5) จิตรกรรมฝาผนังวัดหงสาวราม วัดหงสาวราม ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ในวัดนี้มีกุฏิทรงไทยเก่า เป็นเรือนแฝด และมีเรือนขวางทางด้านทิศตะวันตกอีกหลังหนึ่ง ตามริมกรอบประตูช่องลมและฝาบางส่วน มีภาพแกะสลักเป็นลายทรงเรขาคณิต และชาคค ฝีมือช่างพื้นเมือง ซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น บางประการ เช่น ในเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระอินทร์คิดพิณ 3 สายถวาย เครื่องดนตรีที่ปรากฏในภาพมีลักษณะคล้ายเรือบับ ส่วนลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมของกุฏิหลังนี้ รวมทั้งศิลปะการตกแต่งภาพเขียน และงานแกะสลักคล้ายคลึงกันกับที่วัดควนใน อำเภอปะนาเระ ศิลปะการตกแต่งทั้ง 3 หลังเป็นศิลปะผสมกันทั้งที่เป็นไปตามคตินิยมของจีน ไทยพุทธ และไทยมุสลิม เช่นมีการแกะสลักเป็นรูปมังกร มีลายไม้เป็นช่องลม และข้างบานประตูหลายลายที่นิยมใช้ตามบ้านชาวไทยมุสลิม มีจิตรกรรมเกี่ยวกับชาคคในพุทธศาสนา

2.2.3 สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมที่มีชื่อเสียงในจังหวัดปัตตานี ได้แก่ มัสยิดกรือเซะ ซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลตันหยงลุโล๊ะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี มัสยิดกรือเซะ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัสยิดปิตุกรือบัน ซึ่งนี้เรียกตามรูปทรงของประตูมัสยิด ซึ่งมีลักษณะเป็นวงโค้ง แผลมแบบกอธิคของชาวยุโรป และแบบสถาปัตยกรรมของชาวตะวันตกกลาง มัสยิดกรือเซะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง 15.10 เมตร ยาว 29.60 เมตร สูง 6.50 เมตร เสาทรงกลมเลียนรูปลักษณะแบบเสากอธิคของยุโรป ช่องประตู หน้าต่างมีทั้งแบบโค้งแผลม และโค้งมนแบบกอธิค โดมและหลังคามีรูปทรงโค้งมน อิฐที่ใช้ก่อมีลักษณะเป็นอิฐสมัยอยุธยา ตรงฐานมัสยิดมีอิฐรูปแบบคล้ายอิฐสมัยทวารวดีปะปนอยู่บ้าง

2.3 เครื่องจักสาน เครื่องถม และเครื่องปั้นดินเผา เป็นงานหัตถกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยนำวัสดุที่มีในท้องถิ่น มาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ไม้สอยตามความนิยมในท้องถิ่น มี 2 ประเภทคือ

2.3.1 เครื่องจักสาน งานจักสานไม้ไผ่ของอำเภอปะนาเระ ส่วนใหญ่ทำเป็นของที่ระลึก และเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ถาดใส่ผลไม้ ภาชนะสำหรับใส่ของฝาชี กรงไก่ชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานเครื่องจักสานเสื่อคร่ำของบ้านเมะมาวี อำเภอยะรัง ซึ่งเป็นฝีมือของชาวไทยมุสลิมที่มีฝีมือดี และได้สืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน

2.3.2 เครื่องปั้นดินเผา ปัตตานีมีแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญอยู่หลายแห่ง ได้แก่ แหล่งเครื่องปั้นดินเผาชอบโรงอ่าง อำเภอเมืองปัตตานี รูปแบบการผลิตส่วนใหญ่ จะทำเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เตาหุงข้าว หม้อนึ่งข้าวเหนียว กระจาดดินไม้ อ่างน้ำ เป็นต้น ช่างปั้นส่วนใหญ่จะเป็นคนไทยพุทธที่อพยพมาจากจังหวัดสงขลา เทคนิคการเผาจะใช้เตาเผาโดยใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง

แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านภูบังบาเคาะ อำเภอมาขอรูปร่างแบบของการผลิตส่วนใหญ่จะนิยมปั้นเป็นเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่นหม้อหุงข้าว หม้อนึ่งข้าวเหนียว อ่างล้างมือ หม้อใส่น้ำ เตาหุงข้าว เป็นต้น แต่ละแบบจะมีการตกแต่งลวดลายเป็นรูปทรงเรขาคณิต ลายดอกไม้ ลายก้านมะพร้าว เป็นต้น ช่างปั้นจะเป็นชาวไทยมุสลิมที่มีฝีมือดี เทคนิคการเผาจะใช้แบบดั้งเดิม คือการเผากลางแจ้ง

แหล่งเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านดอน หมู่ที่ 2 ตำบลคอน อำเภอปะนาเระ และแหล่งกระเบื้องมุงหลังคาดินเผาที่บ้านตะลุโบะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี กระเบื้องมุงหลังคาดินเผาแบบเก่ามาเป็นเวลานาน

3. การละเล่นพื้นบ้าน

3.1 ลิเกฮูลู เป็นการละเล่นพื้นบ้านแถบจังหวัดภาคใต้ ที่ได้รับความนิยมมากประเภทหนึ่ง การเล่นลิเกฮูลู จะมีการตั้งเป็นวงหรือคณะ คล้ายกับการตั้งวงลำตัด เพลงช่อยของภาคกลางคนหนึ่ง ๆ มีลูกคู่ประมาณ 10 กว่าคน ผู้ร้องเพลงและขับร้องมีประจำคณะ อย่างน้อยคณะละ 2 – 3 คน และอาจมีนักร้องภายนอกวงมาสมทบ ร่วมสนุกก็ได้ ผู้แสดงลิเกฮูลูสมัยก่อนแต่งชุดอย่างชาวบ้านทั่วไป คือ โปกหัว สวมเสื้อคอกลม นุ่งโจร่ง บางครั้งเหน็บขวานไว้ข่มคู่ต่อสู้ ต่อมา มีการแต่งกายแบบการเล่นลิเก แต่ไม่เหน็บกริช หรือถือกริช ปัจจุบันมักแต่งกายแบบไทยมุสลิมทั่วไป หรือแบบสมัยนิยม ลิเกฮูลูเป็นยอดนิยมของชาวไทยมุสลิม นอกจากจะแสดงในงานมาแกปูโลละ (งานแต่งงาน) งานเข้าสู่หนัด งานเมาลิด งานฮารีรายอแล้ว แม้แต่สถานีวิทยุก็จัดรายการเสนอลิเกฮูลูและเป็นที่ยื่นชอบของชาวบ้านทั่วไป

3.2 ร้องเง็ง จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการเดินร้องเง็งมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่สมัยก่อนการยกเลิกการปกครอง 7 หัวเมือง โดยนิยมเล่นกันในวังของเจ้าเมือง หลังจากนั้นร้องเง็งได้แพร่หลายสู่ชาวบ้าน โดยใช้เป็นรายการสลับฉากของมะโย่ง ในปี พ.ศ. 2494 ได้มีการรื้อฟื้นร้องเง็งขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยท่านขุนจาวุพิเศษศึกษากร ศึกษาธิการอำเภอเมืองปัตตานี ได้นำเพลงร้องเง็ง 2 เพลง คือเพลงลากูควอ และเมาะฮีบังชวามาปรับปรุงทำเดิน เพื่อแสดงในงานปิดอบรมศึกษาภาคฤดูร้อนของคณะครูจังหวัดปัตตานี ได้รับความสนใจจากคนทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง

การเดินร้องเง็ง ประกอบด้วยผู้เดิน ชาย – หญิง เป็นคู่กัน จำนวนคู่ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานที่ แต่ที่นิยมไม่ต่ำกว่า 5 คู่ การแต่งกาย แต่งแบบพื้นเมือง โดยฝ่ายชายนุ่งกางเกง (ชลุวา) ขาวกรอมเท้า สวมเสื้อคอกลมแขนยาวผ่าครึ่งอก สีเดียวกับกางเกง แล้วนุ่งผ้าทับข้างนอก ขาวเหนือเข้าเล็กน้อย สวมเสื้อสีดำ ส่วนหญิงมักจะแต่งเป็นชุดทั้งโจร่งและเสื้อเป็นดอกเดียวกัน มักเป็นสีสด ๆ แบบเสื้อเป็นแบบบานง แขนยาวผ่าอกตลอด หรือเสื้อคอชวาแขนสามส่วน นุ่งผ้ากรอมเท้า มีผ้าคลุมไหล่ปักคั้น หรือลูกไม้ตามฐานะ สวมรองเท้าแบบสมัยนิยมทั้งหญิง - ชาย

3.3 วายังกูละ เป็นศิลปะการเล่นเงา เป็นศิลปะการแสดงที่มีรูปแบบของตนเอง ชาวไทยพุทธในพื้นที่เรียกว่า หน้าตะลุงมลายู หรือวายังกูลิต วายังกูละคณะหนึ่ง เรียกว่า 1 โรง

ประกอบด้วยนายหนัง รูปหนัง เรื่องที่แสดง เครื่องดนตรี ลูกคู่ ฉาก และการประกอบอื่น ๆ การแสดงวาทกรรมและส่วนใหญ่จะแสดงในงานรื่นเริง บางครั้งก็แสดงเพื่อแก้บน การเลือกเรื่องที่แสดง ถ้าเป็นเรื่องแก้บนและเรื่องโบราณจะแสดงเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนเรื่องอื่น ๆ นายหนังจะเลือกแสดงตามความนิยมของสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ

3.4 มะโย่ง เป็นการ แสดงที่ได้รับอิทธิพล มาจากชาวดั้งแต่ครั้งโบราณ เป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้แสดงมะโย่งคณะหนึ่ง ๆ มีประมาณ 20 – 30 คน มีลูกคู่เล่นดนตรี 5 – 7 คน ผู้แสดงหรือตัวละครสำคัญมี 4 ตัว คือปะโย่ง หรือเปาะโย่ง แสดงเป็นพระเอก มะโย่ง หรือเมาะโย่ง แสดงเป็นนางเอก ปือรันมุดอ แสดงเป็นตัวตลกตัวที่ 1 ปือรันคูอ แสดงเป็นตัวตลกตัวที่ 2 การแสดงมะโย่งจะแสดงในงานเฉลิมฉลอง งานเทศกาลหรืองานรื่นเริงอื่น ๆ ตามที่เจ้างานรับไปแสดง

3.5 กาหลอ เป็นดนตรีพื้นเมืองประเภทเครื่องประโคมเก่าแก่ของภาคใต้ ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมมลายู มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 ชาวมลายูสมัยนั้นใช้กาหลอประโคมในงานศพ เพื่อน้อมนำวิญญาณของผู้ตาย ต่อมาเมื่อศาสนาอิสลามเผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้ ตามหลักศาสนาอิสลามห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน กาหลอจึงสูญหายไปจากวัฒนธรรมมลายู คงเหลือแต่ในวัฒนธรรมไทยพุทธภาคใต้ ซึ่งเดิมใช้เล่นในงานศพ งานบวชนาค งานสงกรานต์ และงานบุญต่าง ๆ แต่ปัจจุบัน กาหลอนิยมเล่นในงานศพเป็นส่วนใหญ่

วงกาหลอ วงหนึ่งใช้ผู้ประโคมดนตรี 4 คน คือหัวหน้าวงเป็นผู้เป่าปี่ ลูกวงอีก 3 คน เรียกว่านายทนต์ ฉิ่งฉ่อง 1 คน เรียกว่านายฆ้อง นายวงอาจมีคนเป่าปี่ เพิ่มขึ้นอีก 2 คนก็ได้ สำหรับเพลงที่ใช้บรรเลงในแต่ละวงไม่เท่ากัน มีจำนวนระหว่าง 7 – 22 เพลง กาหลอเป็นการเล่นที่น่าสนใจและมีความผูกพันกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภาคใต้ มาเป็นเวลาช้านาน กาหลอมีความเชื่อและหลักปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเนื่องจากถือกันว่าเป็นดนตรีประโคมที่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ แต่ปัจจุบันวงกาหลอเหลืออยู่น้อยมาก และเสื่อมไปตามภาวะสังคมที่ยอมรับเอามหรสพอื่น ๆ เข้ามาแทนที่

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดปัตตานี

จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่มีพัฒนาการอันยาวนานในเรื่องของการคิดค้น สร้างสรรค์เกี่ยวกับภูมิปัญญาที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน และถ่ายทอดต่อเนื่องกันมา อย่างหลากหลายบ้างก็เสื่อมหายไป เพราะการพัฒนา ความทันสมัยของภาคเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป แต่ยังมีบางสิ่งบางอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่า จังหวัดปัตตานีมีภูมิปัญญาสืบถ่ายทอดต่อเนื่องกันมาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย, 2542)

1. การทำมาหากิน ได้แก่การทำลูกหยี การทำน้ำบูดู การทำนาเกลือ การเลี้ยงนกเขาชวา การเลี้ยงหอยแครง การทำเรือกอลและจำลอง การประดิษฐ์ดอกไม้ขางพารา

2. การรักษาโรค ภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาโรคของจังหวัดปัตตานีมีมากมาย เพราะรู้จักใช้สมุนไพรและวิธีการรักษาจากประสบการณ์ที่สั่งสมถ่ายทอดต่าง ๆ กันมาหลายชั่วอายุคน

3. การกินอยู่ วิถีชีวิตและโภชนาการ ในการบริโภคอาหารของชาวปัตตานี ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จึงแสดงออกในรูปแบบของการปรุงแต่ง และการรับประทาน อาหารที่มีลักษณะเฉพาะ มีการปรุงแต่งกลิ่น รส ให้กลมกล่อมเป็นพิเศษ จัดรูปแบบและการตกแต่ง สี สันให้ดูสวยงาม นำรับประทานรวมทั้งการใช้อาหารเป็นเครื่องแสดงความผูกพันในหมู่ญาติมิตร มีทั้งอาหารคาว เช่น นาซิดาแม ไก่ก้อและ ซอเละพริกหยวก สะเตะเนื้อกับข้าวอัด รอเยาะ ละแซ บาตานุโระ อาหารหวาน เช่น ตูปะชูตง ตีอโปงอาเกาะ ตีอโปง ตีอโปงบุงอ เป็นต้น

จากการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดปัตตานี มีบุคคลที่มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมในสาขาต่างๆ ดังนี้ (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปัตตานี , ม.ป.ป.)

1. ด้านแพทย์แผนไทย และสมุนไพร จำนวน 1 คน
2. ด้านเกษตรและการทำมาหากิน จำนวน 1 คน
3. ด้านศิลปกรรมและหัตถกรรม จำนวน 14 คน
4. ด้านศิลปะการแสดงและดนตรี จำนวน 15 คน

โดยแต่ละคนมีประวัติและผลงานโดยสรุป ดังนี้

1. ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร จำนวน 1 คน ได้แก่

นาย เน จิตมณี อายุ 61 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 103/2 หมู่ที่ 2 ตำบลตรัง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีผลงาน ด้านการรักษาโรคอัมพฤกษ์ ซึ่งผู้ป่วยส่วนใหญ่ที่กินยาของนายเน มักได้ผลสามารถบรรเทาอาการได้มาก นอกจากนี้ก็มีโรคไต, โรคมะเร็ง, โรคริคตีสีดวงทวาร, โรคเลือดลม, โรคกระเพาะ, นอกจากจะเป็นหมอโบราณแล้ว ยังใช้วิชาความรู้เผยแพร่ ถ่ายทอดแก่ผู้สนใจ โดยการไปเป็นวิทยากรแก่หน่วยต่างๆ ดังนี้

- 1) วิทยากรเรื่องการนวดแผนไทยเพื่อสุขภาพแก่เรือนจำกลางจังหวัดปัตตานี
- 2) วิทยากรอบรมสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้ยาไทย
- 3) คณะทำงานโครงการหมู่บ้านสมุนไพร สถานีบริการชุมชน มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์
- 4) วิทยากรสอนการปรุงยาแก่สถาบันราชภัฏยะลา
- 5) วิทยากรสอนวิชาชีพเพื่อสอไบประกอบโรคศิลป์
- 6) วิทยากรสอนวิชาเภสัชกรรมแผนโบราณ หลักสูตร กศน. 450 ชั่วโมง

2. ด้านเกษตรและการทำมาหากิน จำนวน 1 คน ได้แก่

นายจิ้น วรรณทองศรี อายุ 62 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 2 บ้านท่าค่าน อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการเกษตร โดยการทำงานในหมู่บ้านให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูง จนได้รับรางวัลที่ 1 ระดับจังหวัด เมื่อพ.ศ. 2524 เป็นผู้ริเริ่มทำการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ตามกระแสพระราชดำริ เมื่อปี 2538 ในพื้นที่ 10 ไร่ จากการทำงานมีความขยัน มั่นคง แน่วแน่ และรักในการเกษตร จนได้รับรางวัลต่าง ๆ คือรางวัลที่ 1 ในการประกวดแปลงไร่นาสวนผสมระดับจังหวัด และได้รับรางวัลที่ 3 ระดับภาค ในปี 2540

3. ด้านศิลปกรรมและหัตถกรรม จำนวน 14 คน คือ

3.1 นายผล สุขสวัสดิ์ อายุ 50 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และสอบได้ประโยคครูผู้สอนวาดเขียนตรี – โท อยู่บ้านเลขที่ 6/5 ตำบลบ่อทอง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการทำกนกวดลายอุโบสถของวัดต่าง ๆ ลวดลายในศาลาการเปรียญ ลวดลายมณฑปหอรระฆัง ชุ่มประตุน้ำวัด ปั้นพระพุทธรูป และทำตราตำแหน่งติดโรงละครที่พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส

3.2 นายสุรีย์ เขียวแก้ว อายุ 38 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 อยู่บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 2 ตำบลตรัง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านปูนปั้น โดยมีผลงานได้แก่ การจัดทำชุ่มประตุน้ำประตุน้ำวารี อำเภอสายบุรี การจัดทำพระพุทธรูปวัดมาลินีนิเวศน์ หลวงพ่อฤาษีวัดเขาฤาษี อำเภอมายอ การจัดทำฐานพระประธานศาลาการเปรียญวัดประเวศน์ภูผา

3.3 นายวิเชียร ปานทอง อายุ 56 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี อยู่บ้านเลขที่ 8/8 ตำบลสะบารัง อำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี มีผลงานที่สำคัญได้แก่ รูปแกะสลักพระพุทธรูปบริษัทในโรงธรรม วัดหัวตลาด และวัดบ้านดี อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี แกะสลักมังกรในสระ ณ สุสานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว แกะสลักรูปนักกีฬา ณ หน้าประตูทางเข้าสนามกีฬาากลางจังหวัดปัตตานี ปั้นรูปสัตว์ต่าง ๆ ณ สวนสาธารณะ และที่นั่งพักผ่อน

3.4 นายกล่อม สุวรรณมณี อายุ 60 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 42/3 หมู่ที่ 5 บ้านมะกรูด ตำบลมะกรูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีผลงานที่สำคัญได้แก่ จัดสวนข้างฝือกที่เทศบาลนครยะลา เมื่อ พ.ศ. 2509 จัดสวนสำนักงานอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เมื่อ พ.ศ. 2515 ถอดแบบลวดลายไทยตำแหน่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2540

3.5 นายอภิชาติ ดือรามแม อายุ 50 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อยู่บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 2 บ้านดอยง ตำบลดอยง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีผลงานที่สำคัญได้แก่ การเขียนภาพสีน้ำมันและสีน้ำ ประมาณ 100 ภาพ มาเป็นระยะเวลากว่า 20 ปี นำผลงานการเขียนภาพสีน้ำมัน ชื่อ “มหานครเมกกะ” ทูลเกล้าถวายแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เมื่อ

วันที่ 2 ตุลาคม 2538 เมื่อครั้งเสด็จเยือนศูนย์ขยายพันธุ์สัตว์ป่าตानी ณ ทุ่งนเรนทร์ (บ้านปริง) หมู่ที่ 1 ตำบลบ่อทอง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

3.6 นายบือราเอง มะมิง จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 อยู่บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 7 บ้านปะเสขาว ตำบลปะเสขาว อำเภอสาบบุรี จังหวัดปัตตานี มีผลงานที่สำคัญได้แก่ การเขียนลายเรือกอลและ

3.7 นายเกษม หนีญญา อายุ 51 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่ 3 อยู่บ้านเลขที่ 50/1 ตำบลสะบารัง อำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี มีผลงานที่สำคัญได้แก่ประดิษฐ์เรือกอลและจำลองขนาดเล็กเพื่อจัดจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว จากต่างจังหวัดและต่างประเทศ และเป็นผู้รับจ้างออกแบบและเขียนลายเรือกอลและ

3.8 นายภานุพงศ์ วาตะ อายุ 41 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อยู่บ้านเลขที่ 15/3 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีผลงานในการทำกรงนกแบบต่าง ๆ เช่นกรงนกทรงปัตตานี ทรงนราธิวาส ทรงสตูล ทรงสงขลา

3.9 นายมุฮัมมัดอาซาร์ฟ อับรู อายุ 37 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อยู่บ้านเลขที่ 83 หมู่ที่ 7 ตำบลปุด อำเภอมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการออกแบบและแกะสลักแหวนตามวัฒนธรรมมาตุภูมิดั้งเดิมและได้เปิดสอนวิชาแก่ผู้ที่สนใจจะเป็นช่างทำแหวน

3.10 นายเฟื่อง นาวาทอง อายุ 66 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 2 บ้านบางโกระ ตำบลบางโกระ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการจัดทำเรือพระของวัดสุนทรวารี และเป็นครูฝึกจักสาน

3.11 นายเจ๊ะแหว เต๊ะกู อายุ 70 ปี อยู่บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 6 บ้านนิคมโคกโพธิ์ ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการทำกริช โดยได้สาธิตทำกริชให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทอดพระเนตรที่ศูนย์ศิลปาชีพวัดช้างไห้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

3.12 นางเสงี่ยม โชติรัตน์ อายุ 48 ปี อยู่บ้านเลขที่ 101/2 หมู่ที่ 2 บ้านตรง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการทอผ้าโดยได้เริ่มจัดตั้งกลุ่มทอผ้าบ้านตรงขึ้น เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2526 ผ้าที่ทอเป็นผ้าฝ้ายลายลูกแก้ว ลายราชวัตร ลายเหลี่ยม ลายดอกพิกุล ลายดอกพุดซ้อน และลายปีกนก

3.13 นางแหมะนะ เจะมุ อายุ 66 ปี อยู่บ้านเลขที่ 113 หมู่ที่ 4 ตำบลสะก่า อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการปั่นหม้อ โดยเริ่มหัดปั่นหม้อมาตั้งแต่อายุ 15 ปี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ผลผลิตที่ทำมีผู้มารับไปขายยังตลาด และเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มปั่นหม้อภูเบบาเดาะ อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

3.14 นางมารนิง ยูโษะ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 100 หมู่ที่ 2 ตำบลบางเก่า อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการทำผ้าบาติก ผ้าปาเตะ และผ้าซูด

4. ด้านศิลปะการแสดง และดนตรี มีจำนวน 15 คน ได้แก่

4.1 นายเซ็ง โต๊ะเยะ อายุ 62 ปี อยู่บ้านเลขที่ 106 หมู่ที่ 5 บ้านปาแตร์ลาเงา ตำบลปูโละปูโย อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีความสามารถในการขับร้องเพลงลิเกฮูลู และผลิตเครื่องดนตรีลิเกฮูลู เช่นกลอง รำมะนาด ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวจังหวัดปัตตานี แสดงมาตั้งแต่ปี 2525

4.2 นายแหวเอ่ร์ หามะ อายุ 64 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 อยู่บ้านเลขที่ 5 บ้านปาแตร์ลาเงา ตำบลปูโละปูโย อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีผลงานเป็นนักแสดงหนังตะลุง ชื่อคณะแหวเอ่ร์ ฮูเตบองอ ซึ่งเป็นนักแสดงที่มีชื่อเสียงผู้หนึ่งในอำเภอหนองจิก นอกจากนี้ ยังมีผลงานการผลิตรูปหนังตะลุง

4.3 นายมะแอ ตาปู อายุ 41 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 อยู่บ้านเลขที่ 21/1 หมู่ที่ 3 ตำบลลาเงา อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการละเล่นลิเกฮูลู เคยนำลิเกฮูลูเข้าประกวดในระดับจังหวัดได้รับรางวัลชนะเลิศ

4.4 นายยูโษะ นิเลาะ อายุ 47 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 5 บ้านกะเปาะ ตำบลกะเปาะ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการแสดง ซิละ

4.5 นายวาเด็ง วาเด็ง อายุ 57 ปี อยู่บ้านเลขที่ 3/1 หมู่ 2 ตำบลลาเงา อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีผลงานการแสดงซิละ ได้รับเชิญไปแสดงโชว์ในที่ต่าง ๆ และเข้าประกวดระดับจังหวัดได้รับรางวัลชนะเลิศ

4.6 นายเอื้อน ณ รังษร อายุ 54 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 1 บ้านเคียน ตำบลพ้อมิ่ง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการแสดงหนังตะลุง

4.7 นายไต้ จันทร์ประดิษฐ์ อายุ 69 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 5 บ้านใหญ่ ตำบลไม้แก่น อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการแสดงหนังตะลุง

4.8 นายมานพ ศรีสุข อายุ 59 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 12/2 หมู่ที่ 1 บ้านนาเกตุ ตำบลนาเกตุ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการแสดงหนังตะลุง

4.9 นายแคว้ว มณีพรหม อายุ 77 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 26/1 หมู่ที่ 4 บ้านกะไผ่ ตำบลโคกโพธิ์ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการแสดงกาหลอ

4.10 นายวัน ไชยชนะ อายุ 73 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 22/1 หมู่ที่ 6 บ้านมะกรูด ตำบลมะกรูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีผลงานการแสดงมโนราห์

4.11 นางบุญลอย ช่วยบำรุง อายุ 77 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 25/1 หมู่ที่ 1 บ้านยางแดง ตำบลมะกรูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นมโนราห์หญิงคนแรกในแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลงานด้านการแสดงมโนราห์

4.12 นายอุบล แสงสมักร อายุ 60 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 2 บ้านโคกหมัก ตำบลคาใต้ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีผลงานการแสดงมโนราห์

5.13 นายเพชร นวนแก้ว อายุ 79 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 67 หมู่ที่ 2 บ้านสารวัน ตำบลไพรททอง อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการแสดงกาหลอ

4.14 นายอินแก้ว แก้วทอง อายุ 77 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 72/1 หมู่ 2 ตำบลไพรททอง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการแสดงมโนราห์

4.15 นางสาวอุบล อุ่นสนิท อายุ 59 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่บ้านเลขที่ 14/1 หมู่ที่ 5 บ้านข่าปี ตำบลข่าปี อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มีผลงานด้านการแสดงมโนราห์

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1. แนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือที่รู้จักกันในชื่อเดิมว่า การจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student centered หรือ child centered)เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่รู้จักกันมานานในวงการศึกษาไทย แต่ไม่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติ แต่ในยุคของการปฏิรูปการศึกษานี้ ได้มีการกำหนดเป็นกฎหมายแล้วว่า ครูทุกคนจะต้องใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอน ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ แนวคิดจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งกล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ที่ยอมรับว่าบุคคลหรือผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน และทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูหรือผู้จัดการเรียนรู้ควรมีความเชื่อพื้นฐานอย่างน้อย 3 ประการคือ เชื่อว่าทุกคนมีความแตกต่างกัน เชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ และเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดได้ทุกที่ทุกเวลา

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ จึงเป็นการจัดบรรยากาศ จัดกิจกรรม จัดสื่อ จัดสถานการณ์ ฯลฯ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เต็มศักยภาพ ครูจึงมีความจำเป็นที่จะต้องรู้จักผู้เรียนครอบคลุมอย่างรอบ

ด้าน และสามารถวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปเป็นพื้นฐานการออกแบบหรือวางแผนการเรียนรู้ได้ สอดคล้องกับผู้เรียน โดยมีข้อควรคำนึงดังนี้

1.1 เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้เลือกหรือตัดสินใจในเนื้อหาสาระที่สนใจ เป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนหรือไม่

1.2 เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยได้คิด ได้รวบรวมความรู้ และลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองหรือไม่ ซึ่ง ทิศนา แจมณี (2543) ได้นำเสนอแนวคิดในการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมและสามารถนำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติได้ดังนี้

1.2.1 กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางด้านร่างกาย (Physical participation) คือเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อช่วยให้ประสาทการเรียนรู้ของผู้เรียนตื่นตัว พร้อมทั้งจะรับข้อมูลและการเรียนรู้ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น การรับรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ ดังนั้นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนจึงควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสมกับวัยและระดับความสนใจของผู้เรียน

1.2.2 กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางสติปัญญา (intellectual participation) คือเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเคลื่อนไหวทางสติปัญญา ต้องเป็นกิจกรรมที่ท้าทายความคิดของผู้เรียน สามารถกระตุ้นสมองของผู้เรียนให้เกิดการเคลื่อนไหว ต้องเป็นเรื่องที่ไม่ยากหรือง่ายเกินไป ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนุกที่จะคิด

1.2.3 กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสังคม (social participation) คือ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว เนื่องจากมนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มนุษย์ต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับผู้อื่น และช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางด้านสังคม

1.2.4 กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางอารมณ์ (emotional participation) คือกิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้นั้นเกิดความหมายต่อตนเอง โดยกิจกรรมดังกล่าวควรเกี่ยวข้องกับผู้เรียนโดยตรง โดยปรกติการมีส่วนร่วมทางอารมณ์นี้มักเกิดขึ้นพร้อมกับการกระทำอื่นๆ อยู่แล้ว เช่น กิจกรรมทางกาย สติปัญญา และสังคม

จากแนวคิดที่กล่าวข้างต้น เป็นที่มาของการนำเสนอชื่อ “CIPPA” ซึ่งระบอบองค์ประกอบสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กล่าวคือ

C มาจากคำว่า Construct หมายถึง การสร้างความรู้ตามแนวคิดของทฤษฎีการสร้างสรรค์สร้างความรู้ (Constructivism) โดยครูสร้างกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

I มาจากคำว่า Interaction หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลและแหล่งความรู้ด้วยตนเอง เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

P มาจากคำว่า Physical Participation หมายถึง การให้ผู้เรียนมีโอกาสเคลื่อนไหวร่างกาย โดยการทำกิจกรรมในลักษณะต่างๆ เป็นการช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมทางกาย

P มาจากคำว่า Process Learning หมายถึง การเรียนรู้กระบวนการต่างๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่างๆ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม กระบวนการพัฒนาตนเอง เป็นต้น การเรียนรู้กระบวนการเป็นสิ่งสำคัญ เช่นเดียวกับการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆ การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเป็นการช่วยผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญาอีกด้วย

A มาจากคำว่า Application หมายถึง การนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติซึ่งจะทำให้การเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความหมาย

2. การจัดการเรียนการสอน โดยทั่วไปครูสามารถออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ตามแนวทางต่อไปนี้

2.1 การจัดกิจกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกในการสร้างความรู้ (Construct) จากความคิดพื้นฐานที่เชื่อว่า ในสมองของผู้เรียนมิได้มีแต่ความว่างเปล่า แต่ทุกคนมีประสบการณ์เดิมของตนเอง เมื่อได้รับประสบการณ์ใหม่ สมองจะพยายามปรับข้อมูลเดิมที่มีอยู่โดยการต่อเติมเข้าไปในกรณีที่มีข้อมูลเดิมและข้อมูลใหม่ไม่มีความขัดแย้งกัน แต่ถ้าขัดแย้งกันก็จะปรับ โครงสร้างของข้อมูลเดิมเพื่อให้สามารถรับข้อมูลใหม่ได้ ซึ่งอาจทำให้โครงสร้างของข้อมูลเดิมเปลี่ยนแปลงไป และถ้าผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความรู้ที่สร้างได้นั้นออกมาด้วยคำพูดของตนเอง การสร้างความรู้นั้นก็สมบูรณ์ดังนั้นถ้าครูสามารถออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำในแนวคิดนี้ ผู้เรียนก็จะสามารถสร้างความรู้ได้ พฤติกรรมที่ครูควรออกแบบในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน มีดังนี้

2.1.1 ให้ผู้เรียนได้ทบทวนความรู้เดิม

2.1.2 ให้ผู้เรียนได้รับ / แสวงหา / รวบรวมข้อมูล / ประสบการณ์ต่างๆ

2.1.3 ให้ผู้เรียนได้ศึกษาข้อมูล ทำความเข้าใจ และสร้างความหมายข้อมูล / ประสบการณ์ต่างๆ โดยใช้กระบวนการคิดและกระบวนการอื่นๆ ที่จำเป็น

2.1.4 ให้ผู้เรียนได้สรุปจัดระเบียบ / โครงสร้างความรู้

2.1.5 ให้ผู้เรียนได้แสดงออกในสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยทั่วไป ครูสามารถออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องตามลำดับขั้นตอนต่างๆ ในขณะที่ให้ความรู้ โดยเปลี่ยนบทบาทจากที่เคยบอกความรู้โดยตรงให้ผู้เรียนบันทึก หรือคัดลอก

เป็นการใช้คำสั่งเป็นการใช้คำสั่งและคำถามดำเนินกิจกรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำเพื่อสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยครูเตรียมสื่อการสอนที่เป็นตัวอย่างเครื่องมือ หรือการปฏิบัติงานในลักษณะต่างๆ เป็นข้อมูลหรือประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เข้าใจ ครูอาจชี้แนะข้อมูลที่ควรสังเกต และวิธีการจัดระบบระเบียบโครงสร้างความรู้ให้ เช่น สอนให้เขียนโครงสร้างความรู้เป็นแผนผังที่ตนเองเข้าใจและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เรื่องใด เช่น ให้อธิบายแผนผังความคิดที่ตนเองเขียนขึ้นตามความเข้าใจ หรือเล่าถึงสิ่งที่เรียนรู้ โดยครูใช้คำถามหรือคำสั่งเป็นสื่อ และมีการเสริมแรงอย่างเหมาะสมในภายหลังก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความสนุก และต้องการเรียนรู้อีก

2.2 การจัดกิจกรรมที่เอื้ออำนวยให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) คือ การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้กระทำสิ่งต่างๆ หรือการกระทำบางอย่างดังต่อไปนี้

2.2.1 ให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ได้แก่ การพูด อภิปรายกับเพื่อน กับครู หรือผู้เกี่ยวข้องกับการทำงาน ผู้ที่สามารถให้ข้อมูลบางอย่างที่ผู้เรียนต้องการได้

2.2.2 ให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น กำหนดให้ผู้เรียนสำรวจอุปกรณ์เครื่องไฟฟ้าในโรงเรียน

2.2.3 ให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น กำหนดให้ผู้เรียนสังเกตการกินอาหารสัตว์ หรือรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของต้นไม้ชนิดต่างๆ

2.2.4 ให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางด้านสื่อ โสตทัศน์ วัสดุ และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น ให้ผู้เรียนไปหาข้อมูลจากคอมพิวเตอร์ หรือให้อ่านใบความรู้ ใบงาน หรือใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ในการเรียน

2.3. การจัดกิจกรรมที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวร่างกาย (physical Participation) คือ การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสได้เคลื่อนไหวว้วะหรือกล้ามเนื้อต่างๆเป็นระยะๆตามความเหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ และความสนใจของผู้เรียน โดยกล้ามเนื้อที่เคลื่อนไหวอาจเป็นส่วนต่างๆดังนี้

2.3.1 กล้ามเนื้อมัดย่อย เช่น การพิมพ์ดีด ร้อยมาลัย พับกระดาษ วาดรูป เย็บผ้า ใช้ไขควง เขียนแบบ เรียงตัวหนังสือ ปฏิบัติการใช้เครื่องมือวิทยาศาสตร์

2.3.2 กล้ามเนื้อมัดใหญ่ เช่น กิจกรรมย้ายกลุ่ม ย้ายเก้าอี้ จัดโต๊ะ ทูบโลหะ ตอกตะปู ยกของ ก่ออิฐ ฉาบปูน ขุดดิน ฯลฯ

2.4 การจัดกิจกรรมที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการ คือ การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการจัดการ กระบวนการแก้ปัญหาและตัดสินใจ กระบวนการทำงาน กระบวนการอื่นๆ โดยครูจัดกิจกรรม สถานการณ์ หรือกำหนดให้ผู้เรียนหาข้อมูลหรือความรู้โดยใช้กระบวนการดังกล่าวเป็นเครื่องมือ

2.5. การจัดกิจกรรมที่เอื้ออำนวยให้เกิดการประยุกต์ใช้ความรู้ (Application) คือ การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีโอกาสได้กระทำสิ่งต่างๆดังต่อไปนี้

2.5.1 ได้นำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์อื่นที่หลากหลาย หรือ

2.5.2 ได้ฝึกฝนพฤติกรรมการเรียนรู้จนเกิดความชำนาญ

โดยครูจัดสถานการณ์ แบบฝึกหัด หรือโจทย์ปัญหาให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำ เพื่อให้เกิดความมั่นใจและความชำนาญในการที่จะนำความรู้ที่นำมาใช้เป็นประจำในชีวิตจริง

การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามแนวคิดที่กล่าวถึงข้างต้น สามารถใช้ได้กับการจัดการเรียนการสอนทุกวิชาและทุกระดับชั้น เพียงแต่ธรรมชาติของเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกันจะมีลักษณะที่เอื้ออำนวยให้ครูออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในจุดเด่นที่ต่างกัน คือ

1. รายวิชาที่มีเนื้อหามุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้กฎเกณฑ์และการนำเอากฎเกณฑ์ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาสถานการณ์ต่างๆ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ หรือการใช้ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ ครูสามารถใช้กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีสอนแบบอุปนัยและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำกฎเกณฑ์ที่ทำความเข้าใจได้ไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆโดยใช้วิธีการแบบนิรนัย การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นก็จะเป็นการเรียนรู้ที่ยั่งยืน เพราะผู้เรียนได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง

2. รายวิชาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ค้นพบความรู้จากการค้นคว้า ทดลอง และการอภิปรายโดยใช้หลักเหตุผล เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ ผู้เรียนมีโอกาที่จะสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยตรง เพียงแต่ครูต้องรู้จักการใช้คำถามที่ช่วยและเชื่อมโยงความคิด ประกอบกับการได้มีโอกาสทำการทดลอง เป็นการปฏิบัติร่วมกัน ผู้เรียนจะได้มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการเคลื่อนไหวร่างกาย เพื่อสร้างความรู้ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ทำกันมาอยู่แล้ว

3. รายวิชาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลที่หลากหลายเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ข้อมูลที่มีลักษณะช่วยให้ออกความคิดเห็นได้ เช่น วิชาสังคมศึกษา และวรรณคดี เป็นลักษณะพิเศษที่ครูจะนำมาใช้เป็นเครื่องมือให้เกิดกิจกรรมการใช้ความคิด อภิปราย นำไปสู่ข้อสรุป เป็นผลการเรียนรู้และสร้างนิสัยยอมรับฟังความคิดเห็นกัน เป็นวิถีทางที่ดีในการปลูกฝังประชาธิปไตยให้กับผู้เรียน

4. รายวิชาที่ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวร่างกายเป็นหลัก เช่น วิชาพลศึกษา และการทำงานอาชีพ ครูควรใช้โอกาสดังกล่าวให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ผ่านกระบวนการทำงาน

5. รายวิชาที่ส่งเสริมความคิด จินตนาการ และการสร้างสุนทรียภาพ เช่น วิชาศิลปะและดนตรี นอกจากจะมีโอกาสเคลื่อนไหวร่างกายแล้ว ผู้เรียนยังมีโอกาสได้สร้างความรู้ และความรู้สึกที่ดีผ่านกระบวนการทำงานที่ครูออกแบบไว้ให้

3. องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.1 การบริหารจัดการ การบริหารจัดการนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สนับสนุนส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญ โดยเฉพาะการบริหารจัดการของโรงเรียนที่เน้นการพัฒนาทั้งระบบของโรงเรียน ตัวบ่งชี้ที่แสดงถึงการพัฒนาระบบของโรงเรียนประกอบด้วย

3.1.1 การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาที่มีจุดเน้นการพัฒนาคุณภาพนักเรียนอย่างชัดเจน

3.1.2 การกำหนดแผนยุทธศาสตร์สอดคล้องกับเป้าหมาย

3.1.3 การกำหนดแผนการดำเนินงานในทุกองค์ประกอบของโรงเรียนสอดคล้องกับเป้าหมายและเป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์

3.1.4 การจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายใน

3.1.5 การจัดทำรายงานประจำปีเพื่อรายงานผู้เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับแนวทางการประกันคุณภาพ

3.2. การจัดการเรียนรู้ องค์ประกอบด้าน “การจัดการเรียนรู้” นับว่าเป็นองค์ประกอบหลักที่แสดงถึงการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายที่แท้จริงของการเรียนรู้ บทบาทของครูและบทบาทของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ จะทำได้สำเร็จเมื่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้แก่ครู ผู้เรียน มีความเข้าใจตรงกัน ดังที่ ทิศนา แคมณี (2544) ได้กล่าวไว้ดังนี้

3.2.1 การเรียนรู้เป็นงานเฉพาะบุคคล ทำแทนกันไม่ได้ ครูที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ต้องเปิดโอกาสให้เขาได้มีประสบการณ์เรียนรู้ด้วยตัวของเขาเอง

3.2.2 การเรียนรู้ เป็นกระบวนการทางสติปัญญา ที่ต้องมีการใช้กระบวนการคิด สร้างความเข้าใจความหมายของสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นครูจึงควรกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้กระบวนการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ

3.2.3 การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม เพราะในเรื่องเดียวกันอาจคิดได้หลายแง่ หลายมุม ทำให้เกิดการขยายเพิ่มเติมข้อความรู้ ตรวจสอบความถูกต้องของการเรียนรู้ตามที่สังคมยอมรับด้วย ดังนั้นครูที่ปรารถนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่นหรือแหล่งข้อมูลอื่น ๆ

3.2.4 การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่สนับสนุน เป็นความรู้เบิกบาน เพราะหลุดพ้นจากความไม่รู้ นำไปสู่ความใฝ่รู้ อากู้อีก เพราะเป็นเรื่องน่าสนใจ ครูจึงควรสร้างภาวะที่กระตุ้นให้เกิดความอยากรู้ หรือค้ำข้องใจบ้าง ผู้เรียนจะหาคำตอบเพื่อหลุดพ้นจากความค้ำข้องใจ และเกิดความสุขขึ้นจากการเรียนรู้ เมื่อพบคำตอบด้วยตนเอง

3.2.5 งานเรียนรู้เป็นงานต่อเนื่องตลอดชีวิต ขยายพรมแดนความรู้ได้ไม่มีที่สิ้นสุด ครูจึงควรสร้างกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาความรู้ไม่รู้จบ

3.2.6 การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลง เพราะได้รู้มากขึ้น ทำให้เกิดการนำความรู้ไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ เป็นการพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับรู้ผลของการพัฒนาของตัวเองด้วย

3.3. การเรียนรู้ของผู้เรียน องค์ประกอบสุดท้ายที่สำคัญและนับเป็นเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือองค์ประกอบของการเรียนรู้ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างจากเดิมที่เน้นเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ และสอดคล้องกับองค์ประกอบด้านการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะการจัดการเรียนรู้ ก็เน้นให้มีผลต่อการเรียนรู้ ดังนั้นตัวบ่งชี้ที่บ่งบอกถึงลักษณะของการเรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย

3.3.1 การเรียนรู้อย่างมีความสุข อันเนื่องมาจากการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล คำนึงถึงการทำงานของสมองที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางอารมณ์ของผู้เรียน ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องที่ต้องการเรียนรู้ในบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ บรรยากาศของการเอื้ออาทร เป็นมิตร ตลอดจนแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย นำผลการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้

3.3.2 การเรียนรู้จากการได้คิด และลงมือปฏิบัติจริง หรือกล่าวอีกลักษณะหนึ่งคือ “การเรียนรู้ด้วยสมองและสองมือ” เป็นผลจากการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้คิด ไม่ว่าจะมาจากสถานการณ์หรือคำถามก็ตาม และได้ลงมือปฏิบัติจริงซึ่งเป็นการฝึกทักษะที่สำคัญ ในการแก้ปัญหาความมีเหตุผล

3.3.3 การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น เป้าหมายที่สำคัญด้านหนึ่งในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือผู้เรียนแสวงหาความรู้ที่หลากหลายทั้งในและนอกโรงเรียน ทั้งที่เป็นเอกสาร วัสดุ สถานที่ สถานประกอบการ บุคคลซึ่งประกอบด้วยเพื่อน กลุ่มเพื่อน วิทยากร หรือผู้เป็นภูมิปัญญาของชุมชน

3.3.4 การเรียนรู้แบบองค์รวม หรือบูรณาการ เป็นการเรียนรู้ที่ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ ได้สัดส่วนกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ความดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชาที่จัดให้เรียนรู้

3.3.5 การเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเข้าใจของผู้จัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ว่า ทุกคนเรียนรู้ได้และเป้าหมายที่สำคัญคือพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถที่แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้จัดการเรียนรู้จึงควรสังเกต และศึกษาธรรมชาติของการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าถนัดที่จะเรียนรู้แบบใดมากที่สุด ในขณะที่วาทกรรมกิจกรรมการเรียนรู้จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง การสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ผู้เรียนจะได้รับการฝึกด้านการจัดการแล้วยังฝึกด้านสมรรถนะความมีวินัยในตนเอง และการรู้จักตนเองมากขึ้น

สรุป การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือการจัดการให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่โดยผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ เกิดความเข้าใจ และสามารถนำความรู้ไปบูรณาการใช้ในชีวิตประจำวัน และมีคุณสมบัติตรงตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข

การจัดการศึกษาของชุมชน

1. ความหมายของการจัดการศึกษาของชุมชน ชุมชนเป็นสถานที่รวมของกลุ่มประชากรที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสามารถถ่วงดุลเวลาให้คนในชุมชนมีความเชื่อ อุดมการณ์และยึดถือในจริยธรรมอย่างเดียวกัน คนในชุมชนจึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันและมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ลักษณะและเอกลักษณ์เหล่านี้แสดงออกให้เห็นได้จากความเชื่อ ทศนะและการประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชน

ชุมชนจะสื่อสารถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์ และลักษณะต่าง ๆ ผ่านคตินิยม นิทาน จารีต และขนบธรรมเนียมประเพณี โดยถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดลักษณะความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิธีการปฏิบัติเช่นนี้ เป็นการให้การศึกษาของชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาชุมชนให้ดำรงอยู่สืบไปอย่างมั่นคงและเข้มแข็ง

ดังนั้นการจัดการศึกษาของชุมชน จึงหมายถึง การสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม นวัตกรรม วิธีการแก้ปัญหา และการประพฤติปฏิบัติระหว่างบุคคลในชุมชนซึ่งทำให้คนในชุมชนมีลักษณะคล้ายคลึงกันและมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

(สวรรงค์ วรอินทร์ และทิพวัลย์ คำคง ,2545)

2 เป้าหมายของการจัดการศึกษาของชุมชน มีเป้าหมายดังต่อไปนี้

2.1 ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตพื้นฐานของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนนั้น

2.2 ถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมของชุมชน และทำให้สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกันจนเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ และทำให้คุณลักษณะเอกลักษณ์ของชุมชนได้สื่อสารต่อเนื่องยั่งยืน

2.3 เป็นการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของสมาชิกในชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาของตนเองได้

3. เนื้อหาสาระในการศึกษาชุมชนเพื่อจัดการศึกษาของชุมชน ประกอบด้วย

3.1 ภูมิหลังและประวัติชุมชน เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมาชาติพันธุ์ของชุมชน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความหวงแหนในมรดกของชุมชน โดยการศึกษาประวัติการก่อตั้งชุมชน จากคำบอกเล่า ตำนาน นิทานบอกเล่า ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น บันทึกหลักฐานทางโบราณคดี เช่น จดหมายเหตุ พงศาวดาร โบราณสถาน โบราณวัตถุในชุมชน เป็นต้น

3.2 สภาพทางกายภาพของชุมชน เป็นความรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากรของชุมชน ทำให้มีความรู้ความเข้าใจทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่น พื้นที่ของชุมชน อาณาเขต ลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แหล่งน้ำในชุมชน ทั้งแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น การคมนาคม สาธารณูปโภค ทรัพยากรธรรมชาติ พืชพรรณไม้ สัตว์ป่า เป็นต้น

3.3 โครงสร้างของสังคม เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบวิถีการดำเนินชีวิตของคนในระดับชุมชน เช่น ระบบเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา การเมืองการปกครอง ระบบความเชื่อ ผู้นำในชุมชน จำนวนประชากร โครงสร้างประชากร อาชีพ เป็นต้น

3.4 ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการศึกษาความเชื่อ ค่านิยม และวิถีปฏิบัติที่มีคุณค่าที่ได้ถ่ายทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และประเพณีปฏิบัติอันเป็นการบำรุงรักษาสมาชิกในชุมชนให้ดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี ทำให้ชุมชนมีเอกลักษณ์และดำรงอยู่ได้ เช่น การแห่ขบวนเพื่อขอฝนของชุมชนในภาคกลางและภาคอีสาน การทำบุญเดือนสามไหว้พระพุทธรชินราชของชาวภาคเหนือตอนล่าง ประเพณีงานบุญยี่เป็งของชาวเหนือ เป็นต้น

3.5 เป็นนวัตกรรม และวิธีการแก้ไขปัญหาที่ได้ผลชุมชนใช้ในการดำรงชีวิต นับตั้งแต่การประกอบอาชีพ การติดต่อสัมพันธ์กัน ได้แก่วิธีการต่างๆที่บุคคลในท้องถิ่นนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวันจนประสบผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับ เช่น การทำน่าน้ำตม การทำนาหว่าน การปลูกพืชไร่สวนผสม การใช้พืชสมุนไพรเป็นยารักษาโรค หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นคำอบรมสั่งสอน เช่น “เรือนสามน้ำสี่” ที่ใช้อบรมสกุลไทยมาแต่โบราณ “ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า” ที่ใช้อบรมสั่งสอนวิธีการครองคู่ชีวิต เป็นต้น รวมทั้งภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาในลักษณะของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา เตาเผาถ้วยชามสังคโลก รูปปั้นถายีคัตตันโพธิ์ และภาพเขียนฝาผนังในโบสถ์วิหารตามวัดต่างๆ

3.6 นวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นประสบการณ์ที่ใช้แก้ปัญหาโดยใช้ นวัตกรรมและวิธีการทั้งใหม่และเก่าจนสามารถแก้ปัญหาได้ เป็นการผสมผสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งเก่าและใหม่เข้าด้วยกันในการแก้ปัญหา เช่น การทำนาด้วยวิธีเกษตรกรรม ธรรมชาติของพ่อค้าเคื่อง ภาษี จังหวัดบุรีรัมย์ การทำเกษตรกรรมธรรมชาติ แบบผสมผสานครบวงจรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา ครูชูป ยอดแก้ว จังหวัดสงขลาที่ริเริ่มจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของคนในชุมชนขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรมวิชาการ (2542) ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนพบว่า การจัดการเรียนการสอนให้สนองความต้องการของท้องถิ่น ควรให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม นับตั้งแต่การวางแผน การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม และการประเมินผล การดำเนินงานของโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อให้ความรู้และประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับสอดคล้องกับชีวิตจริง สำหรับการดำเนินงานของโรงเรียนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน พบว่าวิธีที่โรงเรียนดำเนินการได้แก่ (1) เชิญผู้รู้มาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสอนนักเรียน ส่งนักเรียนไปฝึกงานที่บ้าน หรือสถานประกอบการของผู้รู้ (2) ให้นักเรียนสำรวจข้อมูลของท้องถิ่นและนำสิ่งที่ป็นองค์ความรู้มาจัดการเรียนการสอน (3) จัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรืออุทยานศึกษาให้นักเรียนศึกษา ค้นคว้า ผลที่เกิดจากการดำเนินงานดังกล่าว คือ นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดีต่อศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ชุมชนและโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น และในส่วนของชุมชนเองก็มีความรัก ความสามัคคีกันมากขึ้นด้วย

ยุพา งานประดับ (2544) ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาพบว่า

1. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา
 - 1.1 ด้านคติ ความเชื่อ ความคิด ส่วนใหญ่ นำแบบพุทธ มาใช้ในระดับประถมศึกษาปีที่ 3 สำหรับแบบพราหมณ์และแบบบุคคลส่วนใหญ่ครูนำมาใช้ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
 - 1.2 ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ส่วนใหญ่ครูนำศิลปการร้องเพลงมาใช้ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ส่วนใหญ่ครูนำศิลปะการวาดภาพลายเส้น การแกะสลักผักและผลไม้ ศิลปะการรำไทย ศิลปะดนตรีไทย ศิลปะทางภาษา และศิลปะโบราณสถาน โบราณวัตถุ มาใช้ในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 และส่วนใหญ่ครูนำประเพณีที่ทำกันทั่วไป ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและประเพณีสำหรับตัวบุคคลมาใช้ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
 - 1.3 ด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ส่วนใหญ่ครูนำการทำสมุนไพรรักษาโรค การทำขนมไทย การเกษตร การทำน้ำอบไทย และการทำรูปหอมมาใช้ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
 - 1.4 ด้านแนวปฏิบัติหรือเทคโนโลยีชาวบ้าน ส่วนใหญ่ครูนำการเกษตรแบบธรรมชาติ และการทำหัวโขนมาใช้ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
2. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์
 - 2.1 ด้านคติ ความเชื่อ ความคิด ส่วนใหญ่ครูนำแบบพุทธ แบบพราหมณ์ และแบบบุคคลมาจัดอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

2.2 ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ส่วนใหญ่ครูนำศิลปะการร้องเพลง ศิลปะการวาดภาพลายเส้น ศิลปะการรำไทย และศิลปะดนตรีไทยมาจัดอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ส่วนใหญ่ครูนำศิลปะการแกะสลักผักและผลไม้มาจัดอยู่ในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ สำหรับศิลปะทางภาษา ส่วนใหญ่ครูนำมาจัดอยู่ในกลุ่มทักษะภาษาไทย และส่วนใหญ่นำศิลปะโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมต่าง ๆ ประเพณีที่ทำกันอยู่ทั่วไป ประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนา และประเพณีสำหรับด้านตัวบุคคลมาจัดอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

2.3 ด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่นส่วนใหญ่ ครูนำการทำสมุนไพรรักษาโรค การทำขนมไทย การเกษตร การทำน้ำอบไทย และการทำรูปหอม มาจัดอยู่ในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

3. วิธีการถ่ายทอดของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่เจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นถ่ายทอดความรู้โดยตรงให้แก่แก่นักเรียนทุกด้าน

จริยา พรพงศ์ผล (2536) วิจัยเรื่อง ผลของกิจกรรมเทคโนโลยีพื้นบ้านที่มีต่อการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และความตระหนักต่อเทคโนโลยีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนหนองบัวบานวิทยา พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมเทคโนโลยีพื้นบ้าน มีผลสัมฤทธิ์ด้านการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความตระหนักต่อเทคโนโลยีสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างเชื่อถือได้ด้วยความเชื่อมั่นร้อยละ 95

รัตนะ บัวสนธิ์ (2536) วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่างพบว่า ภายในชุมชนที่ศึกษามีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการอนุรักษ์และสร้างป่าไม้ของชุมชนและการใช้ประโยชน์จากป่า (การใช้สมุนไพร) ซึ่งเป็นกระบวนการคิด และการกระทำ โดยเจ้าอาวาสในชุมชน แต่โรงเรียนกับชุมชนไม่เคยมีการวางแผนร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการเรียน การสอน

กรมวิชาการ (2539) วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาพบว่า

1. การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนค่อนข้างน้อย โดยโรงเรียนมัธยมศึกษามีการรวบรวมข้อมูลมากกว่าโรงเรียนประถมศึกษา ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้าน เช่นเรื่องการศึกษาวัฒนธรรม ได้แก่เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก นิทานพื้นบ้านและขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น การจักสาน และเทคนิคการทอผ้า เทคนิคการทำเกษตร เป็นต้น

2. การสนับสนุนให้ครูผู้สอนนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนครูผู้สอนนำความรู้และประสบการณ์ ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน ด้วยการให้คำแนะนำ ทั้ง

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ส่วนผู้บริหารโรงเรียนมัธยมส่วนใหญ่ได้เชิญวิทยากรท้องถิ่น หรือผู้รู้ในท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่ครู ส่งเสริมการจัดสื่อการเรียนการสอนให้มีหลากหลาย และสำรวจแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนจัดให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างครูกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. การนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน สิ่งที่โรงเรียนดำเนินการคือการนำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งความรู้ในชุมชน เชิญชาวบ้านหรือผู้รู้ที่อยู่ในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร ได้นำกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของความรู้ชาวบ้านมาจัดการเรียนการสอน หรือนำมาเพิ่มเติมในเนื้อหาวิชาที่สอน ได้นำเรื่องของการอบรมจริยธรรม ศีลธรรมมาสอดแทรกในการสอน ตลอดจนได้นำพิธีฟังเทศก์ในวันสำคัญและพิธีสวดมนต์ไหว้พระมาจัดการเรียนการสอนด้วย ส่วนเรื่องการประกอบอาชีพ ได้แก่การปลูกพืชแบบเกษตรธรรมชาติ การทอผ้าและการทำปุ๋ยหมัก ศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น นิทานพื้นบ้าน ความคิด ความเชื่อ เป็นต้น

4. ปัญหาอุปสรรคของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน คือการขาดวัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณ ครูผู้สอนมีความเข้าใจในการนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนค่อนข้างน้อยและวิทยากรท้องถิ่นบางคนมีความเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้ค่อนข้างน้อย

อังคุด สมคะเนย์ (2535) วิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สปจ.อุบลราชธานี พบว่า สภาพการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร กลุ่มที่ 1 คติ ความเชื่อ ได้นำมาใช้มากเรื่องความเชื่อแบบพุทธในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มที่ 2 ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ได้นำมาใช้มากเรื่องวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่นในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มที่ 3 การประกอบอาชีพของท้องถิ่น ได้นำมาใช้มากเรื่องการจัดสานไม้ไผ่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ กลุ่มที่ 4 แนวปฏิบัติหรือเทคโนโลยีชาวบ้าน ได้นำมาใช้มากในเรื่องการปลูกพืชแบบเกษตรกรรมธรรมชาติในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ และการที่โรงเรียนไม่นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านบางคน มีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดความรู้ค่อนข้างน้อย นอกจากนี้ยังมีการกิจส่วนตัว ไม่มีเวลามากพอในการให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน สำหรับโรงเรียนเองก็ไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านนโยบายและงบประมาณ ส่วนในด้านครูผู้สอนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านค่อนข้างน้อย และไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

นิตยา บุตรศรี (2542) วิจัยเรื่องการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนต้นแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สังกัด สปจ.อุบลราชธานี พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านการประกอบอาชีพมาใช้ปรับเนื้อหา โดยดำเนินการในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ

นวลศรี อุทัยเชษฐ (2536) วิจัยเรื่องการบริหารหลักสูตรเทคโนโลยีหมู่บ้านของวิทยาลัยเทคนิคในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ระดับการบริหารหลักสูตรเทคโนโลยีหมู่บ้านของวิทยาลัยเทคนิคในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเหมาะสมปานกลาง

ประยุทธ์ โขชัย (2537) วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทจังหวัดปัตตานี พบว่า ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านเขตชนบทในจังหวัดปัตตานี อยู่ในระดับปานกลาง

มณิชา ชนะสิทธิ์ (2539) ศึกษาเรื่องสภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา พบว่า ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนส่วนใหญ่เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของโครงการ ปราชญ์ชาวบ้านไม่มีเวลา กิจกรรมการเรียนการสอนใช้เวลามากกว่าที่กำหนด และไม่มีเวลาจัดทำแผน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2539) ศึกษาโครงการนำร่องการพัฒนาหลักสูตรโดยภูมิปัญญาชาวบ้านพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการคือปราชญ์ชาวบ้านขาดทักษะในการถ่ายทอด ไม่มีงบประมาณค่าใช้จ่าย วัสดุอุปกรณ์ เงินทุนการดำเนินงานไม่เพียงพอ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี ในบทนี้จะกล่าวถึงประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิจัย โดยมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกโรงในพื้นที่จังหวัดปัตตานี และวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกคนตามแบบสำรวจดังนี้

- 1.1 ผู้บริหารสถานศึกษาทุกคน จำนวน 403 คน
- 1.2 วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกคนตามทะเบียน จำนวน 143 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง มี 2 กลุ่ม จำแนกได้ดังนี้

2.1 ผู้บริหารสถานศึกษา 1 ตัวอย่างได้จากการสุ่มแบบชั้นภูมิ ตามรายอำเภอ (Proportional Stratified Sample Random Sampling) ตามจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณได้ โดยใช้สูตรของยามานะ (Yamana) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% (ผ่องศรี วาณิชยศุภวงศ์, 2545)

สูตร

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

n	แทนขนาดกลุ่มตัวอย่าง
N	แทนขนาดของประชากร
e	แทนขนาดความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่างที่ระดับ .05

แทนค่า

$$\begin{aligned}n &= \frac{403}{1 + 403(0.05)^2} \\ &= 200.75\end{aligned}$$

ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 201 คน

เมื่อได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างแล้ว นำไปเทียบสัดส่วนแบบชั้นภูมิรายอำเภอเพื่อให้ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กระจายอยู่ในทุกอำเภอ ๆ ดังตาราง

ตาราง 1 แสดงขนาดกลุ่มตัวอย่าง

เขตพื้นที่การศึกษา	อำเภอ	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ปัตตานีเขต 1	เมืองปัตตานี	44	22
	สายบุรี	45	23
	ยะหริ่ง	43	21
	ปะนาเระ	34	17
	ไม้แก่น	12	6
	กะพ้อ	13	6
ปัตตานีเขต 2	โคกโพธิ์	52	26
	ยะรัง	44	22
	หนองจิก	48	24
	มายอ	38	19
	ทุ่งยางแดง	17	9
	แม่ลาน	13	6
รวม	12 อำเภอ	403	201

เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างแต่ละอำเภอแล้ว ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชากรของแต่ละอำเภอตามสัดส่วนที่คำนวณได้ โดยวิธีสุ่มแบบง่าย (Sample Random Sampling) โดยการจับฉลากแบบไม่คืนกลับ

2.2 วิชยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) จากวิชยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประจำปีการศึกษา 2547 ของจังหวัดปัตตานี จำนวน 10 คน

การสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา และฉบับที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สำหรับวิชยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแต่ละแบบมีรายละเอียดดังนี้

1. แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา แบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและสภาพทั่วไปของสถานศึกษา แบบเลือกตอบแบบเติมคำ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วย อายุ เพศ ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง การปฏิบัติหน้าที่ และวุฒิการศึกษา จำนวน 6 ข้อ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสภาพทั่วไปของสถานศึกษาประกอบด้วย ที่ตั้ง ระดับการศึกษาที่เปิดสอน จำนวนห้องเรียน จำนวนนักเรียน จำนวนบุคลากร จำนวนครูที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวนวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวนแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น และจำนวนองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา จำนวน 9 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ 3 ด้าน คือด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผล จำนวน 24 ข้อ คือ

1. ด้านการบริหารจัดการ จำนวน 14 ข้อ
2. ด้านการจัดกิจกรรม จำนวน 6 ข้อ
3. ด้านการวัดผลและประเมินผล จำนวน 4 ข้อ

นำมาสร้างเป็นแบบสอบถามแบบประมาณค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับคะแนน 5	หมายถึง	มีการปฏิบัติระดับมากที่สุด
ระดับคะแนน 4	หมายถึง	มีการปฏิบัติระดับมาก
ระดับคะแนน 3	หมายถึง	มีการปฏิบัติระดับปานกลาง
ระดับคะแนน 2	หมายถึง	มีการปฏิบัติระดับน้อย
ระดับคะแนน 1	หมายถึง	ไม่มีการปฏิบัติ

ตอนที่ 3 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความต้อง ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนของสถานศึกษา 3 ด้าน คือด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผล เป็นแบบเติมคำ

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย เนื้อหาที่เกี่ยวกับสภาพความต้องการและปัญหาอุปสรรคในการทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำร่างแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนรู้และด้านวัฒนธรรมจำนวน 5 ท่าน ตามรายชื่อในภาคผนวกเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำผลการพิจารณาไปวิเคราะห์หาค่าความตรงตามวิธีการของโรวิลินดีนและแฮมเบิร์ตตัน (บุญชม ศรีสะอาด, 2535) โดยใช้เกณฑ์ดัชนีความสอดคล้องไม่ต่ำกว่า 0.5 ได้ค่าความตรงเชิงเนื้อหา (Validity) ของเครื่องมือทั้งฉบับ เท่ากับ 0.990 และตรวจสอบค่าความเที่ยง (Reliability) โดยการทดลองใช้เครื่องมือ (Try Out) กับสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจังหวัดยะลา จำนวน 40 โรงเรียน แล้วนำผลมาวิเคราะห์ความเที่ยง ด้วยสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha) ได้ค่าความเที่ยง (Reliability) เท่ากับ 0.965

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถาม พร้อมทั้งหนังสือราชการเพื่อขอความร่วมมือในการวิจัยไปให้สถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองและให้กลุ่มตัวอย่างส่งคืนทางไปรษณีย์ด้วยซองที่ติดแสตมป์ไว้ให้

2. การเก็บรวบรวมโดยการสัมภาษณ์วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยตนเอง โดยนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์และเริ่มต้นการสัมภาษณ์ดังนี้

- 2.1 แนะนำตนเอง (ผู้สัมภาษณ์)
- 2.2 ชี้แจงวัตถุประสงค์การสัมภาษณ์ ให้กลุ่มตัวอย่างฟังอย่างชัดเจน
- 2.3 ขอให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่โดยอิสระ
- 2.4 ทำการสัมภาษณ์ในลักษณะที่เป็นธรรมชาติและเป็นกันเอง
- 2.5 ให้ความสนใจแก่คำตอบทุก ๆ ข้อ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากแบบสอบถามที่กลับคืนมา จำนวน 171 ฉบับ และตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ได้จำนวนทั้งสิ้น 166 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 82.59 และได้นำแบบสอบถามทั้ง 166 ฉบับ มาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS for Window ตามขั้นตอนดังนี้

1. คำนวณหาค่ามัชฌิมเลขคณิต ค่ามัชฌิมเลขคณิตของแต่ละข้อความในแบบสอบถามทำให้ทราบถึงระดับการปฏิบัติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมายดังนี้

ระดับคะแนน	ความหมาย
4.50 - 5.00	ผู้ตอบมีความเห็นว่าข้อความนั้นมีการปฏิบัติมากที่สุด
3.50 - 4.49	ผู้ตอบมีความเห็นว่าข้อความนั้นมีการปฏิบัติมาก
2.50 - 3.49	ผู้ตอบมีความเห็นว่าข้อความนั้นมีการปฏิบัติปานกลาง
1.50 - 2.49	ผู้ตอบมีความเห็นว่าข้อความนั้นมีการปฏิบัติน้อย
1.00 - 1.49	ผู้ตอบมีความเห็นว่าข้อความนั้นไม่มีการปฏิบัติเลย

2. คำนวณหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแต่ละข้อความของแบบสอบถามทำให้ทราบถึงการกระจายความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

- ค่าความถี่ เป็นการหาค่าความถี่จากประเด็นการสัมภาษณ์ และคำตอบแบบเดิมคำ
- ค่าร้อยละ จากสูตร

$$\text{ร้อยละรายการใด} = \frac{\text{ความถี่ของรายการนั้น} \times 100}{\text{ความถี่ทั้งหมด}}$$

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในบทนี้ เป็นการกล่าวถึงผลการวิจัยที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นแบบสอบถามผู้บริหารสถานศึกษาและการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามซึ่งได้จัดส่งให้สถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 201 ฉบับ ได้รับกลับคืนมาจำนวน 171 ฉบับ และตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ซึ่งมีแบบสอบถามที่ครบถ้วนสมบูรณ์จำนวนทั้งสิ้น 166 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 82.59 และได้นำแบบถามทั้ง 166 ฉบับมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งปรากฏผลดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและสภาพทั่วไปในการนำองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้

ตาราง 2 เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	149	89.8
หญิง	17	10.2
รวม	166	100.0

ตาราง 3 วุฒิการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม

วุฒิการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ปริญญาเอก	1	0.6
ปริญญาโท	51	30.7
ปริญญาตรี	114	68.7
รวม	166	100.0

ตาราง 4 องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ของสถานศึกษา
ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี จำแนกรายด้าน.

สาขาภูมิปัญญา ท้องถิ่น	ชื่อองค์ความรู้	กลุ่มสาระวิชา	สอน ระดับชั้น	ความถี่
1. ด้านการเกษตร และทำมาหากิน จำนวน 33 องค์ ความรู้	1.1 การเพาะและขยายพันธุ์พืช	งานอาชีพและเทคโนโลยี	ป.1-ป.6	7
	1.2 การเลี้ยงปลาคูก ปลาสลิค ปลานิล	งานอาชีพ	ป.1 – ป.6	6
	1.3 การเพาะเห็ดนางฟ้า	”	ป.4 – ม.3	5
	1.4 การปลูกผักสวนครัว	”	ป.1 –ป.6	4
	1.5 การทำปุ๋ยชีวภาพ	”	ป.3 – ม.3	4
	1.6 การขยายพันธุ์ยางพารา	”	ป.3 – ป.6	4
	1.7 การทำยางแผ่น	”	ป.5 –ป.6	3
	1.8 การเลี้ยงสัตว์พื้นบ้าน	”	ป.1 –ป.6	3
	1.9 การเลี้ยงปลา	”	ป.1 –ป.6	2
	1.10 การเลี้ยงไก่	”	ป.4 –ป.6	2
	1.11 มาตรฐานงานเกษตร	”	ป.1 –ป.4	2
	1.12 การทำสวนยางพารา	”	ป.4 – ม.3	2
	1.13 การทำไร่นาสวนผสม	”	ป.4 –ป.6	1
	1.14 การดูแลรักษาต้นไม้	”	ป.1 –ป.3	1
	1.15 การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ	”	ป.4 –ป.6	1
	1.16 ฟาร์มจำลอง	”	ม.4 –ม.6	1
	1.17 การทำนาเกลือ	”	ป.1 – ป.6	1
	1.18 การเลี้ยงเป็ด	”	ป.1	1
	1.19 การประมง	”	ป.3 – ป.4	1
	1.20 การทำสวนผลไม้	”	ป.4 –ม.3	1
	1.21 การดูแลรักษาสวนลองกอง	”	ป.5 – ป.6	1

สาขา ภูมิปัญญา ท้องถิ่น	ชื่อองค์ความรู้	กลุ่มสาระวิชา	สอนระดับชั้น	ความถี่
1. ด้าน เกษตรและ ทำมาหา กิน (ต่อ)	1.22 ฟาร์มเกษตรพอเพียง	งานอาชีพและเทคโนโลยี	ป.3	1
	1.23 การผสมเทียมปลา	วิทยาศาสตร์	ป.5 - ป.6	1
	1.24 การผสมพันธุ์นกเขาเสียงดี	„	ป.4 - ป.6	1
	1.25 การประมงชายฝั่ง	„	ป.4 - ป.6	1
	1.26 การปรับปรุงดิน	„	ป.3 - ป.6	1
	1.27 ผักป่าบ้านปียา	„	ป.1 - ป.6	1
	1.28 การเห่าถ่านจากลูกตาลโตนด	„	ป.5 - ป.6	1
	1.29 การซ่อมเครื่องจักรยานยนต์	งานอาชีพและเทคโนโลยี	ป.5 - ป.6	1
	1.30 การก่อสร้าง	„	ป.5 - ป.6	1
	1.31 การทำอิฐบล็อก	„	ป.5 - ป.6	1
	1.32 การต่อท่อซ่อมเรือ	„	ป.5 - ป.6	1
	1.33 เครื่องผ่อนแรง	วิทยาศาสตร์	ป.5 - ป.6	1
	2. ด้าน ศิลปะและ หัตถกรรม จำนวน 37 องค์ ความรู้	2.1 การทำผ้าบาติก	งานอาชีพและเทคโนโลยี	ป.5. - ม.6
2.2 การจักสานไม้ไผ่		„	ป.4 - ป.6	10
2.3 การปักผ้าคลุมหม		„	ป.4 - ม.3	9
2.4 การทำกรงนก		„	ป.1 - ป.6	6
2.5 การประดิษฐ์เศษวัสดุในท้องถิ่นจาก เชือกกล้วย, ใบบางพารา		„	ป.3 - ม.3	6
2.6 สารพัดประโยชน์จากก้านมะพร้าว		„	ป.2 - ป.6	5
2.7 การถักแหและอวน		„	อ.1 - ป.6	4
2.8 การถักหมวกกะปิเยาะ		„	ป.5 - ป.6	3
2.9 การทำเรือกอกและจำลอง		„	ป.5 - ป.6	3
2.10 การประดิษฐ์ชุดมโนราห์ด้วยลูกปัด		„	ป.6 - ม.3	3
2.11 การประดิษฐ์ดอกไม้จันทน์		„	ป.1 - ม.3	2
2.12 การประดิษฐ์ดอกไม้จากใบบางพารา		„	ป.3 - ม.3	2

สาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อองค์ความรู้	กลุ่มสาระวิชา	สอนระดับชั้น	ความถี่
2. ด้านศิลปะและหัตถกรรม (ต่อ)	2.13 การประดิษฐ์ผ้าใยบัว	งานอาชีพและเทคโนโลยี	ป.4 - ม.3	2
	2.14 ศิลปะการพับผ้า	„	ป.1 - ป.6	2
	2.15 การตีเหล็ก	„	ป.4 - ป.6	2
	2.16 การสานเสื่อ	„	ป.4 - ม.3	2
	2.17 การทำไม้กวาดดอกหญ้า	„	ป.4 - ป.6	2
	2.18 การตีมีด	„	ป.5 - ป.6	2
	2.19 การทำไม้กวาดไม้ไผ่, ก้านมะพร้าว	„	ป.5 - ป.6	2
	2.20 การทำวงกบประตู	„	ป.3 - ป.6	2
	2.21 การทำงานฝีมือ	„	ป.5 - ป.6	2
	2.22 การทำพวงหรีด	„	ป.3 - ป.6	2
	2.23 การทำตะกร้า	„	ป.5 - ป.6	1
	2.24 ช่างไม้	„	ป.5 - ป.6	1
	2.25 การสานตะกร้าดอกขิง	„	ป.5 - ป.6	1
	2.26 ลายฉลุจากไม้	„	ป.5 - ป.6	1
	2.27 ภาชนะตักน้ำ	„	ป.4 - ป.6	1
	2.28 การทำผ้ามัดข้อม	„	ป.5 - ป.6	1
	2.29 การทำที่ดักปู	„	ป.5 - ป.6	1
	2.30 การทำที่มุงหลังคาด้วยใบสาธู	„	ป.5 - ป.6	1
	2.31 การปักจักร	„	ป.4 - ป.6	1
	2.32 การปั้นดินเผา	„	ป.4 - ป.6	1

สาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อองค์ความรู้	กลุ่มสาระวิชา	สอนระดับชั้น	ความถี่
2. ด้านศิลปะและหัตถกรรม (ต่อ)	2.33 การทำเฟอร์นิเจอร์	งานอาชีพและเทคโนโลยี	ป.4 -ป.6	1
	2.34 การทำรูปหนังตะลุง	„	ป.6	1
	2.35 การสานของใช้จากใบเตย	„	ป.5 - ป.6	1
	2.36 การปั้นหม้อดิน	„	ม.1 - ม.6	1
	2.37 การทำเทียนหอม	วิทยาศาสตร์	ป.4 -ป.6	1
3. ด้านอาหารและโภชนาการ จำนวน 42 องค์ความรู้	3.1 ขนมพื้นบ้าน	งานอาชีพและเทคโนโลยี	ป.2 - ม.3	19
	3.2 การทำขนมไทย	„	ป.5 -ป.6	8
	3.3 การทำอาหารพื้นเมือง	„	ป.1 -ป.6	6
	3.4 การทำมะพร้าวตากแห้ง	„	ป.2 ป.6	5
	3.5 การทำหัวข้าวเกรียบ	„	ป.4 - ม.3	5
	3.6 การแปรรูปสัตว์น้ำ	„	ป.4 - ป.6	4
	3.7 การทำปลาเค็ม	„	ป.4 - ป.6	4
	3.8 การผลิตข้าวซ้อมมือ	„	ป.4 - ป.6	3
	3.9 การทำขนมข้าวพอง	„	ป.4 -ป.6	3
	3.10 การทำน้ำตาลแว่น	„	ป.4 - ม.2	3
	3.11 การทำน้ำบูดู	„	ป.5 - ป.6	2
	3.12 อาหารทะเลแห้ง	„	ม.1	2
	3.13 การทำข้าวหมกไก่	„	ป.5 -ป.6	2
	3.14 ข้าวย่ำสมุนไพร	„	อ.1 - ป.6	2
	3.15 การทำปลาต้ม	„	ป.4 -ป.6	2
	3.16 นาซิดาแม (อาหารพื้นเมือง)	„	ป.5 - ป.6	2
	3.17 การทำกล้วยฉาบ	„	ป.4 - ป.6	2
	3.18 การตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี	„	ป.4 -ป.6	2
	3.19 การประกอบอาหาร	„	ป.3 - ป.4	2
	3.20 การทำตูปีะนาซี (อาหารพื้นเมือง)	„	ป.4 -ป.6	2
	3.21 การทำสะตอคอง	„	ป.4 - ป.6	2

สาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อองค์ความรู้	กลุ่มสาระวิชา	สอนระดับชั้น	ความถี่
3. ด้านอาหารและโภชนาการ (ต่อ)	3.22 การทำขนมปัง	งานอาชีพและเทคโนโลยี	ป.4 – ป.6	1
	3.23 การทำขนมหวานจากผลิตภัณฑ์มะพร้าว	„	ป.6	1
	3.24 อาหารและโภชนาการ	„	ป.4 –ป.5	1
	3.25 การทำส้มแขกตากแห้ง	„	ป.4 –ป.6	1
	3.26 การถนอมอาหารในท้องถิ่น	„	ป.3 –ป.6	1
	3.27 การทำข้าวเกรียบกล้วย	„	ป.5 –ป.6	1
	3.28 การทำขนมไข่นก	„	ป.3 – ป.4	1
	3.29 การทำขนมกะปิ	„	ป.5 – ป.6	1
	3.30 ข้าวคัมห่อใบกะพ้อ	„	อ.1 – ป.6	1
	3.31 การทำกะปิ	„	ป.5 –ป.6	1
	3.32 ไอศกรีม	„	ม.1 – ม.3	1
	3.33 การทำทุเรียนกวน	„	ป.1 –ป.6	1
	3.34 การทำน้ำตาลโตนด	„	ป.1 – ป.6	1
	3.35 การทำขนมมวงอ (ขนมพื้นเมือง)	„	ป.4 – ป.6	1
	3.36 การทำมะตะบะ (อาหารพื้นเมือง)	„	ป.4 – ป.6	1
	3.37 การทำละแซ (อาหารพื้นเมือง)	„	ป.5 – ม.3	1
	3.38 การทำขนมจีน	„	ป.5 –ป.6	1
	3.39 การทำลูกหยี	„	ม.1 – ม.3	1
	3.40 ข้าวหมกไก่พื้นบ้าน	„	ป.6	1
	3.41 การทำน้ำผลไม้	„	ป.3	1
3.42 การทำขนมกล้วยแขก	„	ป.1 – ป.2	1	

สาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อองค์ความรู้	กลุ่มสาระวิชา	สอนระดับชั้น	ความถี่
4. ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร จำนวน 5 องค์ความรู้	4.1 หมอพื้นบ้านยาสมุนไพร	วิทยาศาสตร์	ป.4 – ม.6	8
	4.2 การทำแชมพูว่านหางจระเข้	วิทยาศาสตร์	ป.5 – ป.6	3
	4.3 การทำน้ำยาล้างจาน	วิทยาศาสตร์	ป.4 – ป.6	2
	4.4 การใช้สมุนไพร	วิทยาศาสตร์	ป.3 – ม.3	2
	4.5 การทำพืมน้ำ	วิทยาศาสตร์	ป.5 – ป.6	1
5. ด้านการจัดการชุมชน จำนวน 3 องค์ความรู้	5.1 ครอบครัวและชุมชน	สังคมและวัฒนธรรม	ป.1 – ม.1	2
	5.2 ชุมชนของเรา	„	ป.1 – ม.3	1
	5.3 รู้และเข้าใจวิธีการของเศรษฐกิจพอเพียง	„	ป.4	1
6. ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 6 องค์ความรู้	6.1 ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	วิทยาศาสตร์	ป.3 – ป.6	4
	6.2 การอนุรักษ์ป่าชายเลน	วิทยาศาสตร์	ป.1 – ป.4	4
	6.3 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	วิทยาศาสตร์	ป.1 – ป.4	2
	6.4 แม่น้ำปิตตานี	วิทยาศาสตร์	ป.6	1
	6.5 ป่าชุมชน	วิทยาศาสตร์	ป.4 – ป.6	1
	6.6 พรุณาคำ	วิทยาศาสตร์	ม.5	1
7. ด้านศิลปะการแสดงและดนตรี จำนวน 9 องค์ความรู้	8.1 การรำโนราห์	ศิลปะ	ป.1 – ม.3	5
	8.2 การละเล่นลิเกฮูลู	ศิลปะ	ป.4 – ป.6	2
	8.3 การละเล่นซ�ละ	ศิลปะ	ป.4 – ป.6	2
	8.4 การแสดงดนตรีพื้นเมือง	ศิลปะ	ป.1 – ป.6	1
	8.5 รอเง็ง	ศิลปะ	ป.4 – ป.6	1
	8.6 การแสดงพื้นบ้าน	ศิลปะ	ป.1 – ป.6	1
	8.7 นาฏศิลป์พื้นเมือง	ศิลปะ	ป.1 – ป.6	1
	8.8 การละเล่นในท้องถิ่น	ศิลปะ	ป.3	1
	8.9 การรำกลองยาว	ศิลปะ	ป.4 – ป.6	1

สาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชื่อองค์ความรู้	กลุ่มสาระวิชา	สอนระดับชั้น	ความถี่	
8.. ด้านภาษาและวรรณกรรม จำนวน 4 องค์ความรู้	10.1 เพลงกล่อมเด็ก	ภาษาไทย	ป.4 – ม.6	2	
	10.2 ภาษาสัมพันธ์ (ไทย-ยาวี)	ภาษาไทย	ป.1	1	
	10.3 นิทานประจำถิ่น	ภาษาไทย	ม.1 – ม.6	1	
	10.4 ภาษาถิ่น	ภาษาไทย	ป.4	1	
9. ด้านความเชื่อศาสนา ประเพณี และพิธีกรรม จำนวน 13 องค์ความรู้	11.1 ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น	สังคมศาสนาและวัฒนธรรม	ป.1 - ป.6	8	
	11.2 ปัญญาคุณธรรม	„	ป.1 – ม.1	2	
	11.3 พิธีกรรมทางศาสนา	„	ป.1 – ป.6	2	
	11.4 ทักษะชีวิต	„	ป.1 – ป.6	1	
	11.5 ประเพณีการชักพระ –ชิงเปรต	„	ป.2 – ม.6	1	
	11.6 บุญงาชะเระ	„	ป.5	1	
	11.7 การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม	„	ป.4 – ป.6	1	
	11.8 การปฏิบัติตนตามพุทธมามกะ	„	ม.1 – ม.6	1	
	11.9 วันสำคัญทางศาสนาและปฏิบัติ	„	ป.1 – ม.3	1	
	11.10 การแต่งกาย	„	ป.4	1	
	11.11 เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน	„	ป.1 – ป.6	1	
	รวมทั้งสิ้น 152 องค์ความรู้	11.12 การสอนอิสลามศึกษา	„	ป.1 ป.6	1
		11.13 ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน	„	อ.1 – ม.3	1

จากตารางพบว่า สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีมีการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ จำนวน 152 องค์ความรู้ ซึ่งครอบคลุมทั้ง 9 ด้าน โดยด้านอาหารและโภชนาการ มีจำนวนมากที่สุดคือ 42 องค์ความรู้ รองลงมาได้แก่ ด้านศิลปะและหัตถกรรม จำนวน 37 องค์ความรู้ และด้านเกษตรและการทำมาหากิน จำนวน 33 องค์ความรู้ ตามลำดับ สำหรับด้านที่มีการนำองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จำนวนน้อยได้แก่ด้านการจัดการชุมชน จำนวน 3 องค์ความรู้ ด้านภาษาและวรรณกรรม จำนวน 4 องค์ความรู้ และด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจำนวน 6 องค์ความรู้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในแต่ละด้านมีองค์ความรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่มีความถี่สูงสุด 3 อันดับแรก มีดังนี้ ด้านเกษตรและการทำมาหากิน ได้แก่ การเพาะและขยายพันธุ์พืช การเลี้ยงปลาดุก ปลาสลิค ปลานิล และการเพาะเห็ดนางฟ้า โดยมีความถี่ 7 6 5 ตามลำดับ ด้านศิลปะและหัตถกรรม ได้แก่ การทำผ้าบาติก การจักสานไม้ไผ่ การปักผ้าคลุมหมวก และการทำกรงนก โดยมีความถี่ 11 9 6 6 ตามลำดับ ด้านอาหารและโภชนาการ ได้แก่ การทำขนมพื้นเมือง การทำขนมไทย อาหารพื้นเมือง โดยมีความถี่ 19 8 6 ตามลำดับ ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ได้แก่ ยาสมุนไพร แชมพูว่านหางจระเข้ น้ำยาล้างจาน โดยมีความถี่ 8 3 2 2 ตามลำดับ ด้านการจัดการชุมชน ได้แก่ ได้แก่ครอบครัวและชุมชน โดยมีความถี่ 2 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีความถี่ 4 4 2 ตามลำดับ ด้านศิลปะการแสดงและดนตรี ได้แก่ การรำโนราห์ ลิเกฮูลู และดนตรีพื้นบ้าน โดยมีความถี่ 5 2 2 ตามลำดับ ด้านความเชื่อ ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น พิธีกรรมทางศาสนา ปัญญาคุณธรรม โดยมีความถี่ 8 2 2 ตามลำดับ ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก โดยมีความถี่ 2

ตอนที่ 2 ระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี 3 ด้าน คือด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผล ปรากฏผลดังนี้

ตาราง 5 ระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีด้านการบริหารจัดการ

ข้อที่	รายการปฏิบัติ	\bar{X}	SD	ระดับการปฏิบัติ
1.	เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.74	.71	มาก
2.	จัดระบบสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา	3.50	.78	มาก
3.	กำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.61	.82	มาก
4.	ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.58	.76	มาก
5.	ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนรับรู้เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.57	.86	มาก

ข้อที่	รายการปฏิบัติ	\bar{X}	SD	ระดับการปฏิบัติ
6.	สนับสนุนงบประมาณแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างเพียงพอและเหมาะสม	2.98	1.01	ปานกลาง
7.	สนับสนุนสื่อ วัสดุ อุปกรณ์เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเพียงพอและเหมาะสม	3.19	.79	ปานกลาง
8.	ส่งเสริมให้ครูผู้สอนทำการศึกษาวิจัยเพื่อสร้าง องค์ความรู้และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้	3.11	.81	ปานกลาง
9.	จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เพียงพอต่อการจัดการเรียนรู้	3.33	.84	ปานกลาง
10.	สร้างเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยประสาน ความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	3.04	.78	ปานกลาง
11.	นิเทศ กำกับ ติดตามการจัดกิจกรรมในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.28	.74	ปานกลาง
12.	ประเมินผลการปฏิบัติงานในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการ จัดการเรียนรู้	3.28	.80	ปานกลาง
13.	ปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	3.23	.71	ปานกลาง
14.	นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	3.22	.75	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยด้านการบริหารจัดการ		3.32	.52	ปานกลาง

จากตารางพบว่า ในด้านการบริหารจัดการมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.32$, $SD = .57$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ารายการที่มีการปฏิบัติมากที่สุดได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.74$, $SD = .71$) รองลงมาได้แก่การกำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.61$, $SD = .82$) และการส่งเสริมพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.58$, $SD = .76$) ตามลำดับ สำหรับรายการที่มีการปฏิบัติน้อยได้แก่ การสนับสนุนงบประมาณแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเพียงพอและเหมาะสม ($\bar{X} = 2.98$, $SD = .85$) รองลงมาได้แก่ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 3.04$, $SD = .78$) และการส่งเสริมให้ครูผู้สอนทำการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.11$, $SD = .81$) ตามลำดับ

ตาราง 6 ระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี ด้านการจัดกิจกรรม

ข้อที่	รายการปฏิบัติ	\bar{X}	SD	ระดับการปฏิบัติ
1.	จัดให้มีการถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ครูเพื่อนำไปจัดเรียนรู้แก่นักเรียน	3.23	.84	ปานกลาง
2.	เชิญวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดแก่นักเรียนโดยตรง	3.65	.94	มาก
3.	นำนักเรียนไปศึกษาสถานประกอบการ	3.07	1.12	ปานกลาง
4.	นำนักเรียนไปศึกษากลุ่มอาชีพในชุมชน	3.68	1.02	มาก
5.	นำนักเรียนไปศึกษายังห้องสมุดประจำตำบล/อำเภอ/จังหวัด	2.53	1.09	ปานกลาง
6.	นำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	3.02	1.19	ปานกลาง
7.	นำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติ	3.24	1.02	ปานกลาง
8.	นำนักเรียนไปศึกษาจากสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์	3.02	1.05	ปานกลาง
9.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทแผ่นป้ายความรู้	3.67	.91	มาก
10.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทสวนสมุนไพร/สวนพฤกษศาสตร์	3.63	.88	มาก
11.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทห้องสมุด	3.80	.86	มาก
12.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทมุมอ่านหนังสือ	3.63	.96	มาก
13.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทห้องปฏิบัติการ	3.28	1.07	ปานกลาง
14.	จัดแสดงผลงานของนักเรียนที่เกิดจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	3.16	.81	ปานกลาง
15.	จัดกิจกรรมยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีผลงานดีเด่น	2.96	.82	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยด้านการจัดกิจกรรม		3.29	.63	ปานกลาง

จากตารางพบว่า ด้านการจัดกิจกรรมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.29$, $SD = .63$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ารายการปฏิบัติที่อยู่ในระดับมากได้แก่ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในสถานศึกษาประเภทห้องสมุด ($\bar{X} = 3.80$, $SD = .88$) รองลงมาได้แก่ การนำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นประเภทกลุ่มอาชีพในชุมชน ($\bar{X} = 3.68$, $SD = .92$) และการจัดแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในบริเวณสถานศึกษาประเภทแผ่นป้ายความรู้ ($\bar{X} = 3.67$, $SD = .91$) สำหรับรายการที่มีการปฏิบัติน้อยได้แก่ การนำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นประเภทห้องสมุดประจำตำบล/อำเภอ/จังหวัด ($\bar{X} = 2.53$, $SD = 1.09$) รองลงมาได้แก่การจัดกิจกรรมยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีผลงานดีเด่น ($\bar{X} = 2.96$, $SD = .82$) และการนำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นประเภทสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ตามลำดับ

ตาราง 7 ระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีด้านการวัดผลและประเมินผล

ข้อที่	รายการปฏิบัติ	\bar{X}	SD	ระดับการปฏิบัติ
1.	มีการวางแผนการวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดการเรียนรู้	3.32	.73	ปานกลาง
2.	เปิดโอกาสให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการวัดผลและประเมินผล	3.01	.81	ปานกลาง
3.	มีการวัดผลและประเมินผลโดยการสังเกต	3.61	.78	มาก
4.	มีการวัดผลประเมินผลโดยการสัมภาษณ์	3.41	..81	ปานกลาง
5.	มีการวัดผลและประเมินผลโดยเพิ่มสะสมงาน	3.58	1.04	มาก
6.	พัฒนาครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.24	.80	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยด้านการวัดผลและประเมินผล		3.31	.57	ปานกลาง

จากตารางพบว่า ด้านการวัดผลและประเมินผล มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.32$, $SD = .64$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ารายการที่มีการปฏิบัติมากได้แก่ การวัดผลและประเมินผลโดยใช้การสังเกต ($\bar{X} = 3.61$, $SD = .78$) รองลงมาได้แก่ การวัดผลและประเมินผลโดยใช้เพิ่มสะสมงาน ($\bar{X} = 3.58$, $SD = .91$)

และการวัดผลประเมินผลโดยการสัมภาษณ์ ($\bar{X} = 3.41$, $SD = .81$) สำหรับรายการที่มีการปฏิบัติน้อยได้แก่ การเปิดโอกาสให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการวัดผลและประเมินผล ($\bar{X} = 3.01$, $SD = .81$) รองลงมาได้แก่ การประเมินผลโดยใช้การทดสอบ ($\bar{X} = 3.22$, $SD = .98$) และการพัฒนาครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.24$, $SD = .80$) ตามลำดับ

ตาราง 8 ระดับการปฏิบัติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษา
ขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผล

ข้อที่	รายการปฏิบัติ	\bar{X}	SD	ระดับการปฏิบัติ
ด้านการบริหารจัดการ				
1.	เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.74	.71	มาก
2.	จัดระบบสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา	3.50	.78	มาก
3.	กำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.61	.82	มาก
4.	ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.58	.76	มาก
5.	ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนรับรู้เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.57	.86	มาก
6.	สนับสนุนงบประมาณแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเพียงพอและเหมาะสม	2.98	.85	ปานกลาง
7.	สนับสนุนสื่อ วัสดุ อุปกรณ์เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเพียงพอและเหมาะสม	3.19	.79	ปานกลาง
8.	ส่งเสริมให้ครูผู้สอนทำการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้	3.11	.81	ปานกลาง
9.	จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เพียงพอ	3.33	.84	ปานกลาง

ข้อที่	รายการปฏิบัติ	\bar{X}	SD	ระดับการปฏิบัติ
10.	สร้างเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	3.04	.78	ปานกลาง
11.	นิเทศ กำกับ ติดตามการจัดกิจกรรมในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.28	.74	ปานกลาง
12.	ประเมินผลการปฏิบัติงานในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.28	.80	ปานกลาง
13.	ปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	3.23	.71	ปานกลาง
14.	นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	3.22	.75	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยด้านการบริหารจัดการ		3.32	.52	ปานกลาง
ด้านการจัดกิจกรรม				
1.	จัดให้มีการถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ครูเพื่อนำไปจัดเรียนรู้แก่นักเรียน	3.23	.84	ปานกลาง
2.	เชิญวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดแก่นักเรียน โดยตรง	3.65	.94	มาก
3.	นำนักเรียนไปศึกษาสถานประกอบการ	3.07	1.12	ปานกลาง
4.	นำนักเรียนไปศึกษากลุ่มอาชีพในชุมชน	3.68	1.02	มาก
5.	นำนักเรียนไปศึกษายังห้องสมุดประจำตำบล/อำเภอ/จังหวัด	2.53	1.09	ปานกลาง
6.	นำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	3.12	1.19	ปานกลาง
7.	นำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติ	3.24	1.02	ปานกลาง
8.	นำนักเรียนไปศึกษาจากสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์	3.02	1.05	ปานกลาง
9.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทแผ่นป้ายความรู้	3.67	.91	มาก
10.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทสวนสมุนไพร/สวนพฤกษศาสตร์	3.63	.96	มาก

ข้อที่	รายการปฏิบัติ	\bar{X}	SD	ระดับการปฏิบัติ
11.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทห้องสมุด	3.80	.88	มาก
12.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทมุมอ่านหนังสือ	3.63	.96	มาก
13.	จัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทห้องปฏิบัติการ	3.28	1.07	ปานกลาง
14.	จัดแสดงผลงานของนักเรียนที่เกิดจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	3.16	.81	ปานกลาง
15.	จัดกิจกรรมยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีผลงานดีเด่น	2.96	.82	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยด้านการจัดกิจกรรม		3.29	.63	ปานกลาง
ด้านการวัดผลและประเมินผล				
1.	มีการวางแผนการวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดการเรียนรู้	3.32	.73	ปานกลาง
2.	เปิดโอกาสให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการวัดผลและประเมินผล	3.01	.81	ปานกลาง
3.	มีการวัดผลและประเมินผลโดยการสังเกต	3.61	.78	มาก
4.	มีการวัดผลประเมินผลโดยการสัมภาษณ์	3.41	.81	มาก
5.	มีการวัดผลและประเมินผลโดยเพิ่มคะแนน	3.58	1.04	มาก
6.	พัฒนาครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.24	.80	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยด้านการวัดผลและประเมินผล		3.31	.57	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยทั้งสามด้าน		3.31	.56	ปานกลาง

จากตารางพบว่า สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรมและด้านการวัดผลประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งสามด้าน ($\bar{X} = 3.31$, $SD = .56$)

ตาราง 9 ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ด้านการบริหารจัดการ

ประเด็นความต้องการด้านการบริหารจัดการ	ความถี่
1. ต้องการงบประมาณเพื่อการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นค่าตอบแทนภูมิปัญญาท้องถิ่น	57
3. ต้องการวัสดุ อุปกรณ์ เพื่อสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	13
3. ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	4
4. จัดระบบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	3
5. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ โดยประสานกับชุมชน ท้องถิ่นและหน่วยงาน	1
6. จัดระบบบริหารจัดการที่ส่งเสริมสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา	1
7. ปรับปรุงพัฒนาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้อย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ	1
8. ต้องการให้มีการประชุมพบปะ บรรดาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	1
9. กระทรวงวัฒนธรรมควรมีการประสานความร่วมมือและสนับสนุนผ่านโรงเรียนโดยตรงอีกทางหนึ่งนอกเหนือจากกระทรวงศึกษาธิการ	1
10. พัฒนาครูและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้ในการบริหารและจัดการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ	1
11. พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งเพื่อไปเป็นวิทยากรกับองค์กรที่ขอความช่วยเหลือ	1

จากตารางพบว่า ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ด้านการบริหารจัดการ 3 อันดับแรก ได้แก่ ต้องการงบประมาณเพื่อการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นค่าตอบแทนแก่วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องการวัสดุ อุปกรณ์ เพื่อสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยมีความถี่ 57 , 13 และ 4 ตามลำดับ

ตาราง 10 ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ด้านการจัดกิจกรรม

ประเด็นความต้องการด้านการจัดกิจกรรม	ความถี่
1. การผลิตสื่อ VCD เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น	10
2. เชิญวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้กับนักเรียนโดยตรง	8
3. ให้มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง	6
4. ต้องการให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการเรียนรู้	2
5. เอกสารประกอบการศึกษาค้นคว้าสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยว	2
6. จัดแสดงผลงานของนักเรียนที่เกิดจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง	2
7. ต้องการให้มีการจัดกิจกรรมร่วมกันอย่างหลากหลายและบูรณาการให้สอดคล้องเชื่อมโยงกับชีวิตจริง	1
8. กระทรวงวัฒนธรรมมอบวุฒิบัตร/เกียรติบัตรแก่ครู ผู้บริหาร ครู ที่สนับสนุน ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังต่อเนื่อง เพื่อเป็นแรงจูงใจในการดำเนินงาน	1
9. จัดอบรมให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนและเทคนิควิธีการถ่ายทอดให้ความรู้	1
10. ครู – อาจารย์พัฒนาทักษะต่าง ๆ ในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น การใช้ IT ในกิจกรรมการเรียนการสอน	1

จากตารางพบว่า ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรม 3 อันดับแรกได้แก่ การผลิตสื่อ VCD เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เชิญวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้กับนักเรียนโดยตรง และการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยมีความถี่ 10, 8 , 6 ตามลำดับ

ตาราง 11 ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ด้านการวัดและประเมินผล

ประเด็นความต้องการด้านการวัดและประเมินผล	ความถี่
1. พัฒนาคู และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล	20
2. ให้อาจารย์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผลทุกชั้นตอน	15
3. เครื่องมือวัดและประเมินผลที่มีคุณภาพ	15
4. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ติดตาม กำกับ ดูแลอย่างจริงจังและต่อเนื่อง	10
5. ให้มีคู่มือเพื่อแนะแนวทางการจัดกิจกรรมตลอดจนการวัดผลและประเมินผล	8
6. นำกิจกรรมที่ได้จากการวัดและประเมินผลมาสรุปและปรับปรุงการทำงาน	5
7. ให้ฝ่ายนิเทศการศึกษาเข้ามามีบทบาทในด้านการวัดและประเมินผลให้กับสถานศึกษาเพื่อเป็นแนวทางที่จะพัฒนาและปรับปรุง	3

จากตารางพบว่า ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ด้านการวัดผลและประเมินผล 3 อันดับแรก ได้แก่ พัฒนาคูและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล ให้อาจารย์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวัดผลและประเมินผลทุกชั้นตอน และ ต้องการเครื่องมือวัดผลและประเมินผลที่มีคุณภาพ

ตาราง 12 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ด้านการบริหารจัดการ

ปัญหาอุปสรรค	ความถี่	ข้อเสนอแนะ	ความถี่
1. งบประมาณมีไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถจ้างวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง	30	1. ควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอกับความ ต้องการและความจำเป็นของสถานศึกษาในการ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	20
2. วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีภาระงานมาก และมีฐานะยากจนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มที่	25	2. ควรจัดอบรมครูที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถ ในการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักสูตร	15
3. การจัดระบบสารสนเทศยังไม่สมบูรณ์การติดต่อประสานงานยังทำได้น้อย	10	3. ควรจัดทำ CD เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แจกให้สถานศึกษา	10
4. ขาดการประสานงานที่ดีในการประยุกต์ หรือนุเคราะห์วิชาการต่าง ๆ กับภูมิปัญญาท้องถิ่น	5	4. รัฐควร สร้างความมั่นใจเกี่ยวกับความ ปลอดภัยให้เกิดขึ้นในพื้นที่	10

ปัญหาอุปสรรค	ความถี่	ข้อเสนอแนะ	ความถี่
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคิดว่าการเรียนการสอนเป็นหน้าที่ของครู	2	5. ควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงประจำท้องถิ่น	5
6. การปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ไม่สงบต้องหยุดทำการสอน	2	6. ควรกำหนดกรอบในการจัดการเรียนรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชัดเจนและให้ความรู้เกี่ยวกับการวิจัย	2
7. วิทยากรท้องถิ่นมีเวลาว่างไม่ตรงกับเวลาที่สถานศึกษาต้องการ	2	7. ควรมีการนิเทศเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง	2
8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในเขตบริการของสถานศึกษามีน้อย	1	8. ควรจัดอบรมวิทยากรที่ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเทคนิคการถ่ายทอดความรู้	2

จากตารางพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ 3 อันดับแรก ได้แก่ งบประมาณมีไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถจ้างวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีภาระงานมากและมีฐานะยากจนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มที่ และการจัดระบบสารสนเทศยังไม่สมบูรณ์ทำให้มีการติดต่อประสานงานน้อย โดยมีความถี่ 30 25 และ 10 ตามลำดับ

สำหรับข้อเสนอแนะด้านการบริหารจัดการ 3 อันดับแรกได้แก่ ควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอกับความ ต้องการและความจำเป็นของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ควรจัดอบรมครูที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถในการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักสูตร และควรจัดทำ VCD เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแจกให้สถานศึกษา โดยมีความถี่ 20 ,15 และ 10 ตามลำดับ

ตาราง 13 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ด้านการจัดกิจกรรม

ปัญหาอุปสรรค	ความถี่	ข้อเสนอแนะ	ความถี่
1. ปัญหาด้านการสื่อสาร เนื่องจากวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ใช้ภาษาถิ่น (ภาษามลายูท้องถิ่น) ในการติดต่อสื่อสาร ส่งผลให้ครูและวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นสื่อสารไม่เข้าใจ	20	1. ควรจัดอบรมวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจและขั้นตอนในการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน	5
2. ความไม่ปลอดภัยของสถานการณ์ภาคใต้ ทำให้ไม่สามารถนำนักเรียนไปศึกษายังแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ นอกสถานศึกษา	15	2. ควรจัดแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในสถานศึกษาเพิ่มขึ้น	3
3. วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดทักษะในการจัดลำดับขั้นตอนการจัดกิจกรรม	10	3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ	3
4. วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมมีไม่เพียงพอ ทำให้นักเรียนฝึกปฏิบัติไม่ทั่วถึง	8	4. ควรส่งเสริมให้มีการนำความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในชีวิตประจำวัน	1
5. วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน	1		

จากตารางพบว่า ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ด้านการจัดกิจกรรม 3 อันดับแรก ได้แก่ ปัญหาด้านการสื่อสาร เนื่องจากวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ใช้ภาษาถิ่น (ภาษามลายูท้องถิ่น) ในการติดต่อสื่อสาร ส่งผลให้ครู และวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นสื่อสารไม่เข้าใจกัน ความไม่ปลอดภัยของสถานการณ์ภาคใต้ทำให้ไม่สามารถนำนักเรียนไปศึกษายังแหล่งเรียนรู้ต่างๆ นอกสถานศึกษา และวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดทักษะในการจัดลำดับขั้นตอนการจัดกิจกรรม โดยมีความถี่ 20 , 15 , 10 ตามลำดับ

สำหรับข้อเสนอ 3 ด้านการจัดกิจกรรม อันดับแรก ได้แก่ ควรจัดอบรมให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจและขั้นตอนในการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน ควรจัดแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในสถานศึกษาให้เพิ่มขึ้น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรพัฒนาแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ โดยมีความถี่ 5 , 3 , 3

ตาราง 14 ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ด้านการวัดผลและประเมินผล

ปัญหาอุปสรรค	ความถี่	ข้อเสนอแนะ	ความถี่
1. วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล	10	1. ควรพัฒนาวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลในการจัดการเรียนรู้	25
2. ขาดหลักเกณฑ์ในการวัดผลประเมินผลเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	8	2. ควรจัดทำแผนการวัดผลและประเมินผลโดยให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน	10
3. การประเมินผลยังเป็นการประเมินแบบแยกส่วนและประเมินเพื่อตัดสินมากกว่าการประเมินเพื่อพัฒนา	5	3. ควรเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานนักเรียน	10
4. ขาดผู้เชี่ยวชาญในการประเมินคุณภาพของงาน	3	4. ควรจัดทำเครื่องมือมาตรฐานในการวัดผลประเมินผลเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	8

จากตารางพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ด้านการวัดผลและประเมินผล 3 อันดับแรกได้แก่ วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผล ขาดหลักเกณฑ์ในการวัดผลประเมินผล เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลยังเป็นการประเมินแบบแยกส่วนและประเมินแบบตัดสินมากกว่าการประเมินเพื่อพัฒนา โดยมีความถี่ 10 , 8 และ 5 ตามลำดับ

สำหรับข้อเสนอแนะในด้านการวัดผลและประเมินผล 3 อันดับแรก ได้แก่ ควรพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลในการจัดการเรียนรู้ ควรจัดทำแผนการวัดผลประเมินผลโดยให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และควรเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานนักเรียน โดยมีความถี่ 25 , 10 ,10 ตามลำดับ

2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

2.1 ข้อมูลทั่วไป สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 10 คน ที่มีประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน โดยมีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1.1 ด้านศิลปะและหัตถกรรม จำนวน 5 คน ได้แก่

- 1) การประดิษฐ์ดอกไม้จากวัสดุในท้องถิ่น จำนวน 1 คน
- 2) งานประดิษฐ์ จำนวน 1 คน
- 3) การจักสานย่านลิเภา จำนวน 2 คน
- 4) งานสานเสื่อ จำนวน 1 คน

2.1.2 ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร จำนวน 2 คน

2.1.3 ด้านศิลปการแสดงมโนราห์ จำนวน 1 คน

2.1.4 ด้านอาหารและโภชนาการ จำนวน 1 คน

โดยวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ กล่าวคือ การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าควรถ่ายทอดให้กับบุตรหลาน หรือญาติพี่น้อง ถ่ายทอดให้กับนักเรียนและผู้สนใจทั่วไป ตลอดจนถ่ายทอดให้กับครูเพื่อนำไปถ่ายทอดให้กับนักเรียน เพื่อความรู้ต่าง ๆ จะได้ไม่สูญหาย สำหรับความจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดนั้น ทุกคนมีความเห็นว่ามีมีความจำเป็นมาก เนื่องจาก เป็นความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น และช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าของสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เช่น เศษวัสดุต่าง ๆ ความรู้บางอย่างจำเป็นจะต้องมีการอนุรักษ์ไว้ เช่น การรำมโนราห์ และจากประสบการณ์ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน ทุกคนมีความเห็นว่า สถานศึกษาให้ความสนใจต่อการนำความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เป็นอย่างมาก

2.2 ความต้องการ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

สำหรับด้านความต้องการช่วยเหลือจากสถานศึกษา ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน มีดังต่อไปนี้

2.2.1 ความต้องการช่วยเหลือจากสถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- 1) วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- 2) ค่าตอบแทนที่เหมาะสม
- 3) การประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นบางสาขา เช่น สาขา แพทย์แผนไทย
- 4) สถานศึกษาจัดเวลาให้เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน
- 5) ให้สถานศึกษานำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ

2.2.2 ปัญหา อุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน

- 1) ไม่กล้าพูดกับนักเรียน
- 2) มีนักเรียนบางส่วนไม่ตั้งใจเรียนเนื่องจากเป็นวิทยากรท้องถิ่นซึ่งไม่ใช่ครู
- 3) หน่วยงานบางหน่วยงาน หรือประชาชนบางกลุ่มไม่ยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่นในบางสาขา เช่น แพทย์แผนไทย
- 4) มีเวลาไม่แน่นอน เนื่องจากต้องประกอบอาชีพหลัก

2.2.3 ข้อเสนอแนะ อื่น ๆ

- 1) ควรนำองค์ความรู้ เกี่ยวกับแพทย์แผนไทยบรรจุไว้ในหลักสูตรของสถานศึกษา
- 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดแหล่งจำหน่ายสินค้าที่เกิดจากผลงานนักเรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในชุมชน
- 3) ควรมีแหล่งรองรับแรงงานนักเรียนที่มีความสามารถในด้านต่าง ๆ เช่นด้านช่าง เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการประกอบอาชีพต่อไปในอนาคต

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี ในบทนี้ เป็นการสรุปผลการวิจัย โดยเรียงลำดับจากวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาความต้องการ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

วิธีดำเนินการ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ มุ่งศึกษาสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะสถานศึกษาที่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นการนำผู้รู้ในท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่นักเรียน หรือการนำนักเรียนไปเรียนในแหล่งที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการให้ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

1.2 ผู้บริหารสถานศึกษาที่ให้ข้อมูลหรือแสดงความคิดเห็น คือผู้บริหารสถานศึกษาที่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

1.3 ผู้รู้ในท้องถิ่นที่ให้ข้อมูล หรือแสดงความคิดเห็นคือผู้ที่เคยเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่จังหวัดปัตตานี จำนวน 201 คน

2.2 วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี จำนวน 10 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยการศึกษาจากเอกสาร เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ ได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Validity) ของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษา และด้านวัฒนธรรม และตรวจสอบค่าความเที่ยง (Reliability) โดยการทดลองใช้เครื่องมือ (Try Out) เก็บข้อมูลสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถาม พร้อมทั้งหนังสือราชการเพื่อขอความร่วมมือในการวิจัยไปให้สถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองและให้กลุ่มตัวอย่างส่งคืนทางไปรษณีย์ด้วยซองที่ติดแสตมป์ไว้ให้

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยตนเอง โดยนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ และเริ่มต้นการสัมภาษณ์ดังนี้

4.2.1 แนะนำตนเอง (ผู้สัมภาษณ์)

4.2.2 ชี้แจงวัตถุประสงค์การสัมภาษณ์ ให้กลุ่มตัวอย่างฟังอย่างชัดเจน

4.2.3 ขอให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่โดยอิสระ

4.2.4 ทำการสัมภาษณ์ในลักษณะที่เป็นธรรมชาติและเป็นกันเอง

4.2.5 ให้ความสนใจแก่คำตอบทุก ๆ ข้อ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือวิจัยแต่ละประเภทแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลดังกล่าวมาดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้

5.1 ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา ได้ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถาม และคัดเลือกเฉพาะฉบับที่มีความสมบูรณ์มาทำการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for window สำหรับประเด็นจากการตอบแบบเดิมค่า ได้นำมาวิเคราะห์หาค่าความถี่ และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

5.2 ประเด็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้นำมาจัดหมวดหมู่และแยกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ สถานภาพส่วนตัว ปัญหาในการเป็นวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น และความต้องการของวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้ นำข้อมูลที่ได้มาทำการประมวลและสรุปเป็นผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่จังหวัดปัตตานี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี มีการนำองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ครอบคลุมทั้ง 9 ด้าน คือด้านเกษตรและการทำมาหากิน ด้านศิลปะและหัตถกรรม ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ด้านศิลปะการแสดงและดนตรี ด้านการจัดการชุมชน ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านภาษาและวรรณกรรม และด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและพิธีกรรม สำหรับด้านที่มีการนำองค์ความรู้มาใช้ในการจัดการเรียนรู้มากที่สุด 3 อันดับแรกคือ ด้านอาหารและโภชนาการ จำนวน 42 องค์ความรู้ ด้าน ^{ศิลป/หัตถ}หัตถกรรมจำนวน 37 องค์ความรู้ และด้านการเกษตรและทำมาหากิน จำนวน 33 องค์ความรู้ องค์ความรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่นำมาใช้สอนในสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โดยใช้สอนทุกระดับชั้น และสอนมากในช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6)

2. จากการศึกษาการปฏิบัติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี โดยภาพรวมทั้ง 3 ด้าน คือด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง

3. เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

3.1 ด้านการบริหารจัดการ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า สถานศึกษามีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการปฏิบัติในระดับมาก ที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ การกำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ และการส่งเสริมและพัฒนาครูให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

สำหรับการสนับสนุนงบประมาณแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเพียงพอและเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลางที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด รองลงมาได้แก่ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการส่งเสริมให้ครูผู้สอนทำการศึกษาวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้

3.2 ด้านการจัดกิจกรรม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กิจกรรมที่สถานศึกษาได้ปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือการจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทห้องสมุด รองลงมาคือ การนำนักเรียนไป

ศึกษากลุ่มอาชีพในชุมชน และการจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทแผ่นดินป่า ความรู้

สำหรับกิจกรรมที่สถานศึกษาได้ปฏิบัติในระดับปานกลางที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดคือการนำนักเรียนไปศึกษาเชิงห้องสมุดตำบล/อำเภอ/จังหวัด รองลงมาคือการนำนักเรียนไปศึกษาจากแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

3.3 ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าสถานศึกษามีการวัดผลและประเมินผลโดยการสังเกตอยู่ในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือการวัดผลประเมินผลโดยเพิ่มสะสมงาน

สำหรับการเปิดโอกาสให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการวัดผลและประเมินผลอยู่ในระดับปานกลางที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด รองลงมาได้แก่การพัฒนาครูและวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. ความต้องการของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

4.1 ด้านการบริหารจัดการ ลำดับความสำคัญได้ดังนี้ งบประมาณเพื่อการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นค่าตอบแทนวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น วัสดุอุปกรณ์เพื่อสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

4.2 ด้านการจัดกิจกรรม ลำดับความสำคัญดังนี้ การผลิตสื่อ VCD เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น เชิญวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้กับนักเรียน โดยตรง และให้มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

4.3 ด้านการวัดผลประเมินผล ลำดับความสำคัญดังนี้ พัฒนาครูและวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล ให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผลทุกชั้นตอน และต้องการเครื่องมือวัดผลและประเมินผลที่มีคุณภาพ

5. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

5.1 ปัญหาด้านการบริหารจัดการ ลำดับความสำคัญดังนี้ งบประมาณไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถจ้างวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีภาระงานมากและมีฐานะยากจน ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มที่ และการจัดระบบสารสนเทศยังไม่สมบูรณ์ การติดต่อประสานงานยังทำได้น้อย

ข้อเสนอแนะในด้านการบริหารจัดการ ลำดับความสำคัญดังนี้ ควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอกับความต้องการและความจำเป็นของสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการ

การจัดการเรียนรู้ ควรจัดอบรมครูที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักสูตร และควรจัดทำ CD เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแจกให้สถานศึกษา

5.2 ปัญหาด้านการจัดกิจกรรม ลำดับความสำคัญดังนี้ ปัญหาด้านการสื่อสารเนื่องจากวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ใช้ภาษาถิ่น (ภาษามลายูท้องถิ่น) ในการติดต่อสื่อสาร ส่งผลให้ครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นสื่อสารไม่เข้าใจ ความไม่ปลอดภัยของสถานการณ์ภาคใต้ทำให้ไม่สามารถน่านักเรียนไปศึกษายังแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ นอกสถานศึกษา และวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดทักษะในการจัดลำดับขั้นตอนการจัดกิจกรรม

ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรม ลำดับความสำคัญดังนี้ ควรจัดอบรมวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจและขั้นตอนในการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน ควรจัดแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในสถานศึกษาเพิ่มขึ้น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

5.3 ปัญหาด้านการวัดผลและประเมินผล ลำดับความสำคัญดังนี้ วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล ขาดหลักเกณฑ์ในการวัดผลและประเมินผลเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลยังเป็นการประเมินแบบแยกส่วนและประเมินเพื่อตัดสินมากกว่าประเมินเพื่อพัฒนา

ข้อเสนอแนะด้านการวัดผลและประเมินผล ลำดับความสำคัญดังนี้ ควรพัฒนาวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลในการจัดการเรียนรู้ ควรจัดทำแผนการวัดผลและประเมินผล โดยให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และควรเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานนักเรียน

6. ความต้องการของวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ มีดังนี้ วัสดุ อุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ค่าตอบแทนที่เหมาะสม การประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นบางสาขา เช่น สาขาแพทย์แผนไทย สถานศึกษาจัดเวลาให้เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน และให้สถานศึกษานำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ

7. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะจากวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้ วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่กล้าพูดกับนักเรียน มีนักเรียนบางส่วนไม่ตั้งใจเรียนเนื่องจากเป็นวิทยากรท้องถิ่นที่ไม่ใช่ครู หน่วยงานบางหน่วย หรือประชาชนบางกลุ่มไม่ยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่นในบางสาขา เช่น ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเวลาไม่แน่นอนเนื่องจากต้องประกอบอาชีพหลัก

ข้อเสนอแนะของวิทยาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ มีดังนี้ ควรนำองค์ความรู้เกี่ยวกับแพทย์แผนไทยบรรจุไว้ในหลักสูตรของสถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดแหล่งจำหน่ายสินค้าที่เกิดจากผลงานนักเรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในชุมชน ควรมีแหล่งรองรับแรงงานนักเรียนที่มีความสามารถในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านช่าง เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการประกอบอาชีพต่อไปในอนาคต

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี มีประเด็นที่น่าสนใจที่นำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลจากการวิจัยพบว่า สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี มีการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ครอบคลุมทั้ง 9 ด้าน คือด้านเกษตรและการทำมาหากิน ด้านศิลปะและหัตถกรรม ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ด้านการจัดการชุมชน ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปะการแสดงและดนตรี ด้านภาษาและวรรณกรรม และด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและพิธีกรรม สำหรับด้านที่มีการนำองค์ความรู้มาใช้ในการจัดการเรียนรู้จำนวนมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านศิลปะและหัตถกรรม และด้านเกษตรและการทำมาหากิน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวภาคใต้ ซึ่งสุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (อ้างถึงใน ทักษิณคดีศึกษา, 2545) ได้สรุปว่าภูมิปัญญาชาวภาคใต้สามารถจัดแบ่งเป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ และหนึ่งในห้าประเภทนั้นได้แก่ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ ที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่นการทำและใช้เครื่องจับสัตว์ การคัดเลือกพันธุ์ข้าว ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ได้แก่การเลือกสรรอาหาร วิธีปรุง วิธีถนอมอาหาร ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเนื้อนุ่มห่ม เช่นการย้อมสี งานทอ การประดิษฐ์ลวดลาย นอกจากนี้ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544) ได้ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย โดยได้กล่าวถึงภูมิปัญญาทักษิณ เกี่ยวกับธรรมเนียมการกินของชาวใต้ไว้ว่า ภูมิปัญญาการกินของชาวใต้ เป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับการปรับตัวดำรงอยู่ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมที่มั่งคั่งด้วยอาหารธรรมชาติ และท่ามกลางการแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชนหลาย ๆ ชาติพันธุ์ นอกจากการกินของชาวใต้แล้ว ยังได้กล่าวถึง การทำหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวใต้ ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาใช้ทำหัตถกรรมพื้นบ้านได้หลายชนิด ได้แก่ ไม้ หวาย กระจูด กก มะพร้าว ลิเกา เขาสัตว์ และเปลือกหอย นอกจากนี้วัสดุดังกล่าวแล้วยังมีดินเหนียว ทรายละเอียด แผ่นเงิน แผ่นทอง ไขตาล ซึ่งนำมาใช้ประดิษฐ์สิ่งของ เป็นต้น และยังสอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยโดยคณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติฯ (2542) ซึ่งได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูล

เกี่ยวกับวัฒนธรรมพัฒนาทางประวัติศาสตร์ เอกถลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นปัตตานี ได้กล่าวไว้ว่า จังหวัดปัตตานี เป็นจังหวัดที่มีพัฒนาการอันยาวนาน ในเรื่องการคิดค้นสร้างสรรค์เกี่ยวกับภูมิปัญญาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและถ่ายทอดต่อกันมาอย่างหลากหลาย ภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดต่อกันมาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการทำมาหากิน เช่นการทำนํ้าบูดู การทำลูกหยี การทำนาเกลือ การเลี้ยงนกเขาชวา การทำเรือกอลและจำลอง การประดิษฐ์ดอกไม้ข่างพารา ด้านการกินอยู่ วิถีชีวิตและโภชนาการในการบริโภคอาหารของชาวปัตตานี ได้รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จึงแสดงออกในเรื่องการปรุงแต่ง และการรับประทาน อาหารมีลักษณะเฉพาะ มีการปรุงแต่งกลิ่น สีให้กลมกล่อมเป็นพิเศษ จัดรูปแบบและการตกแต่งสีสันทให้ดูสวยงามน่ารับประทาน รวมทั้งการใช้อาหารเป็นเครื่องแสดงความผูกพันในหมู่ญาติมิตร อาหารพื้นเมืองของชาวปัตตานี มีหลายชนิด ทั้งปรุงแต่งขึ้นมาเพื่อรับประทานในครัวเรือนและนำมาจำหน่าย เพื่อนำรายได้สู่ครอบครัว มีทั้งประเภทคาว เช่น นาซิดาแฉะ ไก่หมอและ ซอเลาะพริกหยวก รอเยาะ ละแซ มาตุปุโระ ฯลฯ และประเภทอาหารหวาน เช่น ตูปะซุตง ตือปองอาเกาะ ตือปองบุงอ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึง การจักสานไม้ไผ่ ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งของจังหวัดปัตตานี ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ส่วนใหญ่จะทำเป็นของที่ระลึก และเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ถาดใส่ผลไม้ ภาชนะสำหรับใส่ของ ผ่าชี กรงนก เป็นต้น

การที่สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านศิลปะและหัตถกรรม และด้านเกษตรและการทำมาหากิน มาใช้ในการจัดการเรียนรู้เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่า สถานศึกษาได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของ ภูมิปัญญาเหล่านี้ และบุคลากรที่ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนกระจายอยู่ในชุมชนท้องถิ่น และสามารถเอื้อประโยชน์ให้กับสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี และคิดว่าองค์ความรู้ดังกล่าวยังคงอยู่ให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

2. ผลการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี โดยภาพรวมทั้ง 3 ด้านคือด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับ ประยุทธ์ โขจัด (2537) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานโรงเรียนประถมศึกษาใน โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทจังหวัดปัตตานี พบว่า ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาใน โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทจังหวัดปัตตานี อยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับ นวลศรี อุทัยเชษฐ (2536) ศึกษาเรื่องการบริหารหลักสูตรเทคโนโลยีหมู่บ้านของวิทยาลัยเทคนิคในจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่าระดับการบริหารหลักสูตรเทคโนโลยีหมู่บ้านของวิทยาลัยเทคนิคในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเหมาะสมปานกลาง

การที่ผู้บริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีมีผลการปฏิบัติในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในระดับปานกลาง นั้น น่าจะเป็นผลมาจากการที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ.2544 ในโรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานพร้อมกันทั่วประเทศ ในระดับชั้น ป.1 ป.4 ม.1 และม.4 ในปีการศึกษา 2546 และต้องใช้ครบทุกชั้นในปีการศึกษา 2548 ซึ่งหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตรแกนกลาง ที่มีลักษณะเป็นกรอบกว้าง ๆ เป็นแนวทางให้สถานศึกษาไปจัดทำสาระสำคัญของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งจัดทำหลักสูตรให้เป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่น ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษานั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้อง เช่นครูผู้สอน ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงจะสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในระยะเริ่มแรกนี้ ยังเป็นระยะที่ประสบปัญหาและอุปสรรค ผู้ที่เกี่ยวข้องยังไม่เข้าใจจึงไม่ให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาเท่าที่ควร ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนจึงต้องมีการพบปะในการประชาสัมพันธ์ และประสานความร่วมมือกับทุกฝ่าย โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน

3. ความต้องการ ปัญหาอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี ลำดับความสำคัญได้ดังนี้

3.1 ด้านการบริหารจัดการ มีความต้องการด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์เพิ่มขึ้น เนื่องจากงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะงบประมาณที่ต้องจ่ายค่าตอบแทนให้กับวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นมีภาระงานมากและมีฐานะยากจน ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มที่

3.2 ด้านการจัดกิจกรรม มีความต้องการด้านสื่อ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการจัดกิจกรรม สำหรับปัญหาอุปสรรคด้านการจัดกิจกรรมได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับการสื่อสารเนื่องจากวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ภาษาถิ่น (มลายูท้องถิ่น) ในการติดต่อสื่อสาร ส่งผลให้ครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นสื่อสารไม่เข้าใจกัน

3.3 ด้านการวัดผลประเมินผล มีความต้องการพัฒนาครู และวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลเนื่องจากบุคลากรดังกล่าวขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

ผลจากการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2539) ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาพบว่า ปัญหาอุปสรรคของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน คือขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ ครูผู้สอนมีความเข้าใจในการนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย อังกุล สมคะเนย์ (2535) ศึกษาเรื่องสภาพและปัญหาการนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรใน ร.ร. ประถมศึกษา สังกัด สปจ.อุบลราชธานี พบว่า การที่โรงเรียนไม่นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านบางคน มีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดความรู้ค่อนข้างน้อย มีภารกิจส่วนตัว ไม่มีเวลามากพอในการให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน สำหรับโรงเรียนเองก็ไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านนโยบาย และงบประมาณ ส่วนในด้านครูผู้สอน มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านค่อนข้างน้อย และไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน มณฑลพิษณุโลก (2539) ศึกษาเรื่องสภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน สังกัด สปจ.สงขลา พบว่า ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนส่วนใหญ่ มีปัญหาเนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของโครงการ ประชาชนชาวบ้านไม่มีเวลา กิจกรรมการเรียนการสอนใช้เวลามากกว่ากำหนด และไม่มีเวลาจัดทำแผน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2539) ศึกษาโครงการทดลองนำร่องการพัฒนาหลักสูตรโดยภูมิปัญญาชาวบ้านพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการคือประชาชนชาวบ้านขาดทักษะในการถ่ายทอด ไม่มีงบประมาณค่าใช้จ่ายการเดินทางไปศึกษา หาความรู้ของครูผู้สอน วัสดุ อุปกรณ์ เงินลงทุน การดำเนินงานไม่เพียงพอ

ความต้องการ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะจากการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกัน โดยเฉพาะ ความต้องการและปัญหาอุปสรรคในด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง และอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ระดับการปฏิบัติของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นหากจะพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรมีการร่วมกันวางแผนพัฒนาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีมีการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ครอบคลุมทั้ง 9 ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรและการทำมาหากิน ด้านศิลปะและหัตถกรรม ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ด้านศิลปะการแสดงและดนตรี ด้านการจัดการชุมชน ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและพิธีกรรม โดยเฉพาะด้านอาหารและโภชนาการ มีจำนวนองค์ความรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้มากที่สุดถึง 42 องค์ความรู้ ดังนั้นสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ในด้านดังกล่าวให้มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับและสามารถนำไปใช้ในการ

จัดการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียน อีกทั้งจะเป็นการอนุรักษ์องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย

1.2 จากผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษามีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ภาพรวมทั้ง 3 ด้าน คือด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง นั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เขตพื้นที่การศึกษา ควรมีการจัดอบรม หรือออกไปนิเทศ ติดตามผล ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ หรือมีการมอบ โล่ / เกียรติบัตรแก่สถานศึกษาที่จัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดีเด่น ซึ่งเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้สอน หรือผู้ที่รับผิดชอบได้มีส่วนร่วมและมีกำลังใจในการปฏิบัติงาน เป็นการสนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น

1.3 จากการวิจัยที่พบเกี่ยวกับความต้องการ ปัญหาอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับงบประมาณ , วัสดุอุปกรณ์มีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะงบประมาณที่เป็นค่าตอบแทนวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอับความต้องการ สถานศึกษาควรขอความร่วมมือไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ อีกประการหนึ่ง การให้เกียรติยกย่องวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการประกาศเกียรติคุณ การทำเกียรติบัตรมอบให้ ในโอกาสที่เหมาะสม และการจัดแสดงผลงานของผู้เรียนที่เกิดจากการสอนของวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะทำให้วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ ทำให้เกิดแรงจูงใจเห็นความสำคัญของการเป็นวิทยากร ทำให้เต็มใจมาสอนโดยไม่คิดค่าตอบแทนก็ได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาสืบค้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ของจังหวัดปัตตานี โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ

2.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษาทุกระดับ

2.3 ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

2.4 ควรมีการศึกษานำเสนอรูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ

บรรณานุกรม

หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. 2541. รัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2544

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สยามสปอร์ตซินดิเคทจำกัด.

_____ . 2541. แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัด

การศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. . 2540. ภูมิปัญญาชาวบ้านการดำเนินงาน

ด้านวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด.

_____ . 2545. คู่มือการบริหารและการจัดโครงการ

ทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ร.ส.พ.

ชิตชนก เชิงเขาว. 2539. วิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. ปัตตานี : ฝ่ายเทคโนโลยีทาง

การศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ชุติมา จิตพิทักษ์. 2528. สังคมวิทยาและวัฒนธรรมไทย : สำหรับนักศึกษาพยาบาลคณะวิทยาการ

จัดการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

ทัศนาศา แคมณีและคณะ. 2543. “การจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญโมเดลชิปปา”

ในเอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติ. นครสวรรค์: สำนักงานการประถมศึกษา

อำเภอลาดยาว.

ธวัช ปุณโณทก. 2531. ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

บุญชม ศรีสะอาด. 2535. การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ. 2534. เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย.

กรุงเทพมหานคร : สามเจริญพาณิชย์.

ผ่องศรี วาณิชคุวงวงศ์. 2545. ระเบียบวิจัยทางการศึกษา. ปัตตานี : ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2538. วิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร :

สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

พัชรา อุยตระกูล. 2533. ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นฐานและแหล่งวิทยาการในชุมชน.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

รุ่ง แก้วแดง. 2541. ปฏิวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์เศพริ้นติ้ง.

ศึกษาธิการและมหาดไทย, กระทรวง. 2542. **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์**

และภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดปัตตานี. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 2534. **พื้นบ้านพื้นเมืองถิ่นไทยทักษิณ.** กรุงเทพฯ :

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด.

เอกวิทย์ ฌ กลาง. 2544. **ภูมิปัญญาทักษิณ.** กรุงเทพฯ :

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน).

วารสาร

พรชัย ภาพันท์. 2546. “ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา”

วารสารวิชาการ. 2 (กุมภาพันธ์ 2546), 6-11.

มณนิภา ชุตินุตร. 2538. “ แนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน”

วารสารหมู่บ้าน. 7 (ธันวาคม 2538), 16 -18.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ. 2537. “ ศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้าน” , วารสารการศึกษาแห่งชาติ.

5 (มิถุนายน – พฤษภาคม 2537) , 17 – 26.

อินทิรา หิรัญสาข. 2545. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการปฏิรูปการศึกษา”** วารสารวิชาการ.

10 (ตุลาคม 2545) , 18 – 22.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. 2539. **รายงานการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัด**

การเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา.

_____ . 2542. **รายงานการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการ**

พัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศุภสภา.

จริยา พรพงศ์ผล. 2536. “ ผลของกิจกรรมเทคโนโลยีพื้นบ้านที่มีต่อการใช้ความรู้ทาง

วิทยาศาสตร์และความตระหนักต่อเทคโนโลยีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

โรงเรียนหนองบัวบาน จังหวัดชัยภูมิ” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชา

การศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (สำเนา).

นิตยา บุตรศรี. 2542. “ การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน

ต้นแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสังกัด สปจ.อุบลราชธานี” วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์

มหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สำเนา).

นवलศรี อุทัยเชษฐ. 2536. “ การบริหารหลักสูตรเทคโนโลยีหมู่บ้านของวิทยาลัยเทคนิค

ในจังหวัดชายแดนภาคใต้”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์(สำเนา).

ประยูรช โขชัย. 2537. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของผู้บริหาร โรงเรียน
ประถมศึกษาในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท
ในจังหวัดปัตตานี” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สำเนา).

มณิชา ชนะสิทธิ์. 2539. “ศึกษาสภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน
ประถมศึกษาในโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยภูมิปัญญาชาวบ้านสังกัด
สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สำเนา).

บุพา งานประดับ . 2534. “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา”
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง (สำเนา).

รัตนะ บัวสนธิ. 2535. “การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง” วิทยานิพนธ์
สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
(สำเนา).

อังกูล สมคะเนย์. 2535. “สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรใน
โรงเรียนประถมศึกษาสังกัด สปจ.อุบลราชธานี” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สำเนา).

ภาคผนวก

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

.....

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยที่ได้รับการอุดหนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2547 โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้ตอบแบบสอบถามคือ ผู้บริหารสถานศึกษา
2. แบบสอบถามชุดนี้มี 3 ตอน

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และสภาพทั่วไปของสถานศึกษา เป็นแบบเลือกตอบและเติมคำ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ 3 ด้านคือด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผล เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 3 ความต้องการ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา 3 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผล

3. คำตอบของท่านจะเป็นประโยชน์ต่อการรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ผลการวิจัย และนำมาใช้เพื่อการส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. คำตอบทุกตอน ทุกข้อ ใช้สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ไม่ใช่สำหรับการอื่น และไม่มีผลกระทบต่อการทำงานในตำแหน่งหน้าที่ของท่าน

ขอขอบคุณในการให้ความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถาม

นางวาสนา แสงงาม

นักวิชาการวัฒนธรรม 7 ว

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ตอนที่ 1

สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและสภาพทั่วไปของสถานศึกษา

คำชี้แจง

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและข้อมูลทั่วไปของสถานศึกษา โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน และเขียนข้อความลงในช่องที่เว้นไว้ ที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ตอนที่ 1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ ชาย หญิง
2. ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา
(รวมทุกตำแหน่งที่เป็นผู้บริหาร).....ปี
3. ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาในสถานศึกษาแห่งนี้.....ปี (นับถึงปี 2547)
4. จบการศึกษาสูงสุด
 ปริญญาตรี สาขา.....
 ปริญญาโท สาขา.....
 ปริญญาเอก สาขา.....

ตอนที่ 1.2 ข้อมูลทั่วไปของสถานศึกษา

1. ชื่อสถานศึกษา.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัดปัตตานี
2. เปิดสอนตั้งแต่ชั้น.....ถึงชั้น.....
3. จำนวนนักเรียนทั้งหมด.....คน
4. จำนวนครูที่ปฏิบัติหน้าที่สอน (รวมครูจ้าง).....คน
5. จำนวนครูที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นคน
6. จำนวนวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นคน
7. จำนวนแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นแห่ง
8. จำนวนองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

ตามสาระการเรียนรู้ มีดังนี้

- 9.1 เรื่อง.....
กลุ่มสาระ.....สอนในระดับชั้น.....
- 9.2 เรื่อง.....
กลุ่มสาระ.....สอนในระดับชั้น.....

- 9.3 เรื่อง.....
 กลุ่มสาระ.....สอนในระดับชั้น.....
- 9.4 เรื่อง.....
 กลุ่มสาระ.....สอนในระดับชั้น.....
- 9.5 เรื่อง.....
 กลุ่มสาระ.....สอนในระดับชั้น.....

ตอนที่ 2

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นคำถามเกี่ยวกับระดับการปฏิบัติงานของผู้บริหารในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในจังหวัดปัตตานี 3 ด้านคือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดผลประเมินผล

โปรดพิจารณาการปฏิบัติงาน แล้วทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง ซึ่งมี 5 ระดับ และมีความหมาย ดังนี้

5	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติงานมากที่สุด
4	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติงานมาก
3	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติงานปานกลาง
2	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติงานน้อย
1	หมายถึง	ไม่ได้ปฏิบัติงาน

ข้อ ที่	รายการปฏิบัติ	5	4	3	2	1	ข้อเสนอแนะ เพิ่มเติม
1.1	1. ด้านการบริหารจัดการ เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น						
1.2	จัดระบบสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ของ สถานศึกษา						
1.3	กำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์ในการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้						

ข้อ ที่	รายการปฏิบัติ	5	4	3	2	1	ข้อเสนอแนะ เพิ่มเติม
1.4	ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้						
1.5	ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครอง นักเรียนและชุมชนรับรู้เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้						
1.6	สนับสนุนงบประมาณแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเพียงพอและเหมาะสม						
1.7	สนับสนุนสื่อ วัสดุ อุปกรณ์เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสมและเพียงพอ						
1.8	ส่งเสริมให้ครูผู้สอนทำการศึกษา วิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้						
1.9	จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เพียงพอต่อการจัดการเรียนรู้						
1.10	สร้างเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง						
1.11	นิเทศ กำกับ ติดตาม การจัดกิจกรรมในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้						
1.12	ประเมินผลการปฏิบัติงานในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้						
1.13	ปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ						
1.14	นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ						

ข้อ ที่	รายการปฏิบัติ	5	4	3	2	1	ข้อเสนอแนะ เพิ่มเติม
	2. ด้านการจัดกิจกรรม						
2.1	จัดให้มีการถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ครูเพื่อนำไปจัดการเรียนรู้แก่นักเรียน						
2.2	เชิญวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มาถ่ายทอดแก่นักเรียนโดยตรง						
2.3	นำนักเรียน ไปศึกษาจากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ได้แก่						
	1) สถานประกอบการ						
	2) กลุ่มอาชีพในชุมชน						
	3) ห้องสมุดประจำตำบล/อำเภอ/ จังหวัด						
	4) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม						
	5) แหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติ						
	6) สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์						
	7) อื่น ๆ (ระบุ).....						
2.4	จัดแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในบริเวณสถานศึกษา ได้แก่						
	1) แผ่นป้ายความรู้						
	2) สวนสมุนไพร/สวนพฤกษศาสตร์						
	3) ห้องสมุด						
	4) มุมอ่านหนังสือ						
	5) ห้องปฏิบัติการ						
	6) อื่น ๆ (ระบุ).....						
2.5	จัดแสดงผลงานของนักเรียนที่เกิดจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างค่อเนื่องและสม่ำเสมอ						
2.6	จัดกิจกรรมยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีผลงานดีเด่น						

ด้าน	ความต้องการ
2. ด้านการจัดกิจกรรม
3. ด้านการวัดและประเมินผล

3.2 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

ด้าน	ปัญหา/อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
1. ด้านการบริหารจัดการ

แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
โครงการวิจัย เรื่อง ศึกษาสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี

- ❶ ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น.....
- ❷ ที่อยู่.....
.....
- ❸ สาขา/ความเชี่ยวชาญ.....
- ❹ วันที่สัมภาษณ์.....
- ❺ ประเด็นข้อคำถาม
 - 1) ลักษณะและความโดดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....
.....
.....
 - 2) ประวัติการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน.....
.....
.....
 - 3) ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และความต้องการ ในด้านต่างๆ ดังนี้
 - 3.1 การดำเนินการจัดการเรียน การสอน (เช่น วิธีสอน การวัด-ประเมินผล).....
.....
.....
 - 3.2 การสนับสนุน ส่งเสริม ช่วยเหลือในด้านต่างๆ ของสถานศึกษา (ขณะดำเนินการสอน).....
.....
.....
 - 3.3 ค่าตอบแทน.....
.....
.....
 - 3.4 ด้านอื่นๆ.....
.....
.....

คุณภาพเครื่องมือ

ข้อที่	คะแนนความถี่คะแนนของเหรียญรางวัล						ค่า IOC ที่คำนวณได้
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	รวม	
1	1	1	1	1	1	5	1
2	1	1	1	1	1	5	1
3	1	1	1	1	1	5	1
4	1	1	1	1	1	5	1
5	1	1	1	1	1	5	1
6	1	1	0	1	1	4	0.8
7	1	1	1	1	1	5	1
8	1	1	1	1	1	5	1
9	1	1	1	1	1	5	1
10	1	1	1	1	1	5	1
11	1	1	1	1	1	5	1
12	1	1	1	1	1	5	1
13	1	1	1	1	1	5	1
14	1	1	1	1	1	5	1
ลำดับที่ 1	14	14	13	14	14	69	0.99
15	1	1	1	1	1	5	1
16	1	1	1	1	1	5	1
17	1	1	1	1	1	5	1
18	1	1	1	1	1	5	1
19	1	1	1	1	1	5	1
20	1	1	1	1	1	5	1
ลำดับที่ 2	6	6	6	6	6	30	1.00
21	1	1	1	1	1	5	1
22	1	1	1	1	1	5	1
23	1	1	1	1	1	5	1
24	1	1	1	1	1	5	1
ลำดับที่ 3	4	4	4	4	4	20	1.00
(ทั้งหมด/อันดับ)	30	24	23	24	24	119	0.99

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

1. นายณรงค์ ดীনาน ศึกษาพิเศษ 7 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2
2. นายเคลื่อน วิมุตตา ศึกษาพิเศษ 7 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2
3. นางสาวขนิษฐา เมืองเชียงหวาน นักวิชาการวัฒนธรรม 7 ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี
4. นางลัทธมา ธารีเกษ นักวิชาการวัฒนธรรม 7 ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี
5. นายมนัส สุวรรณชาติ ศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2

บัญชีรายชื่อโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 1

อำเภอเมืองปัตตานี จำนวน 24 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนชุมชนบ้านกรือเซะ
2. โรงเรียนบ้านตันหยงลุโล๊ะ
3. โรงเรียนบ้านคลองมานิง
4. โรงเรียนบ้านสระมาลา
5. โรงเรียนชุมชนบ้านกะมียอ
6. โรงเรียนบ้านป่าเราะ
7. โรงเรียนเมืองปัตตานี
8. โรงเรียนบ้านคูวิง
9. โรงเรียนชุมชนบ้านยูโย
10. โรงเรียนบ้านรูสะมิแล
11. โรงเรียนอนุบาลปัตตานี
12. โรงเรียนบ้านกอกแลบิละ
13. โรงเรียนบ้านสะบารัง
14. โรงเรียนชุมชนบ้านปูยุด
15. โรงเรียนบ้านรามง
16. โรงเรียนบ้านบาราเฮาะ
17. โรงเรียนชุมชนบ้านสะนิง
18. โรงเรียนบ้านกาซง
19. โรงเรียนบ้านจือโระ
20. โรงเรียนแหลมทองอุปถัมภ์
21. โรงเรียนจ้องฮั่ว
22. โรงเรียนจงรักสัตย์วิทยา
23. โรงเรียนสตรีพัฒนาศึกษา
24. โรงเรียนเบญจมาราชูทิศ

อำเภอปะนาเระ จำนวน 18 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนบ้านปะนาเระ (รัฐอุทิศ)
2. โรงเรียนบ้านท่าข้าม
3. โรงเรียนบ้านนอก
4. โรงเรียนบ้านปูลามาวอ
5. โรงเรียนบ้านคอน (นุ้ยนิธยาการ)
6. โรงเรียนบ้านคลอง
7. โรงเรียนควน
8. โรงเรียนวัดมิ่งหาราม
9. โรงเรียนบ้านมะรวด
10. โรงเรียนบ้านเตียน
11. โรงเรียนบ้านพ้อมิ่ง
12. โรงเรียนบ้านน้ำบ่อ
13. โรงเรียนบ้านเตระหัก
14. โรงเรียนบ้านบางมะรวด
15. โรงเรียนวัดศรีสุตาจันทร์
16. โรงเรียนบ้านกลาง
17. โรงเรียนวุฒิชัยวิทยา
18. โรงเรียนอะเคร์รอชะฯ

อำเภอยะหริ่ง จำนวน 21 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนชุมชนบ้านปาตา
2. โรงเรียนบ้านท่าค่าน
3. โรงเรียนบ้านท่าพง
4. โรงเรียนบ้านจาแบปะมิตรภาพที่ 197
5. โรงเรียนบ้านโต๊ะตีเต
6. โรงเรียนบ้านบาโลย
7. โรงเรียนชุมชนบ้านสาบัน
8. โรงเรียนบ้านจะรัง
9. โรงเรียนบ้านแบรอ
10. โรงเรียนบ้านลางา
11. โรงเรียนบ้านคาลืออาจร
12. โรงเรียนชุมชนวัดป่าศรี
13. โรงเรียนบ้านบางปู
14. โรงเรียนบ้านบือเงาะ
15. โรงเรียนชุมชนบ้านตาเกาะ
16. โรงเรียนชุมชนวัดปิยา
17. โรงเรียนยะหริ่ง
18. โรงเรียนบ้านยามูเฉลิม
19. โรงเรียนบ้านตันหยง
20. โรงเรียนบ้านคาลอ
21. โรงเรียนสุวรรณไพบูลย์

อำเภอสายบุรี จำนวน 25 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนบ้านเจาะกือแย
2. โรงเรียนบ้านตะบึง
3. โรงเรียนบ้านละอาร์
4. โรงเรียนบ้านกะลาพอ
5. โรงเรียนบ้านโตะบาลา
6. โรงเรียนบ้านกะลาพอ
7. โรงเรียนบ้านสี่คัง
8. โรงเรียนชุมชนบ้านทุ่งคล้า
9. โรงเรียนบ้านชะเมาสามต้น
10. โรงเรียนชุมชนวัดถ้ำภาวาส
11. โรงเรียนบ้านบน
12. โรงเรียนบ้านจำกอง
13. โรงเรียนชุมชนบ้านบางเก่า
14. โรงเรียนชุมชนบ้านมะนังดาลำ
15. โรงเรียนบ้านป่าม่วง
16. โรงเรียนบ้านกาหงษ์
17. โรงเรียนชุมชนละหารมิตรภาพที่ 113
18. โรงเรียนบ้านช่องแมว
19. โรงเรียนบ้านวังไซ
20. โรงเรียนบ้านบาโงยือริง
21. โรงเรียนบ้านจะเฒ่า
22. โรงเรียนบ้านละหาร
23. โรงเรียนสายบุรีแจ้งประชาคาร
24. โรงเรียนฮั่วหน้า
25. โรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา

อำเภอไม้แก่น จำนวน 6 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนบ้านโคกนิบง
2. โรงเรียนบ้านปลักแดน
3. โรงเรียนวัดสารวัน
4. โรงเรียนบ้านตะโละไกรทอง
5. โรงเรียนวัดโชติรส
6. โรงเรียนไม้แก่นกิตติวิทย์

อำเภอกะพ้อ จำนวน 6 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนบ้านวังกะพ้อ
2. โรงเรียนบ้านกะรุปี
3. โรงเรียนบ้านบาโงยือเบ็ง
4. โรงเรียนบ้านตะโละคารามัน
5. โรงเรียนบ้านปล่องหอย
6. โรงเรียนวังกะพ้อพิทยาคม

เขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2

อำเภอโคกโพธิ์ จำนวน 29 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนบ้านโคกโพธิ์	2. โรงเรียนบ้านควนลังงา	3. โรงเรียนนิคมสร้างตนเองโคกโพธิ์
4. โรงเรียนบ้านชะเมา	5. โรงเรียนบ้านคอนเค็ด	6. โรงเรียนบ้านท่าคลอง
7. โรงเรียนบ้านท่าเรือ	8. โรงเรียนบ้านทุ่งยาว	9. โรงเรียนบ้านนาเกตุ
10. โรงเรียนบ้านนาค้อกลาง	11. โรงเรียนบ้านนาประคู้	12. โรงเรียนบ้านบางง
13. โรงเรียนบ้านป่าบอน	14. โรงเรียนบ้านป่าไร่	15. โรงเรียนบ้านยางแดง
16. โรงเรียนบ้านสามยอด	17. โรงเรียนวัดทรายขาว	18. โรงเรียนวัดชนาภิมุข
19. โรงเรียนวัดนาประคู้	20. โรงเรียนวัดนิคมสถิตย์	21. โรงเรียนวัดบันลือคชาवास
22. โรงเรียนวัดภมรดคีวัน	23. โรงเรียนวัดอรัญวาสีการาม	24. โรงเรียนสมเด็จพระหลวงพ่อทวด
25. โรงเรียนโพธิ์คีรีราชศึกษา	26. โรงเรียนบุญมีวิทยา	28. โรงเรียนมูลนิธิอาชีชสถาน
29. โรงเรียนวัดสุนทรวาริ		

อำเภอมายอ จำนวน 20 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนชุมชนบ้านเมืองยอน	2. โรงเรียนบ้านกระเสาะ	3. โรงเรียนบ้านระหะ
4. โรงเรียนบ้านคูวิง	5. โรงเรียนบ้านแจนท้าว	6. โรงเรียนบ้านควนหีบ
7. โรงเรียนบ้านค่าน	8. โรงเรียนบ้านควา	9. โรงเรียนบ้านดรง
10. โรงเรียนบ้านตะบิงคิง	11. โรงเรียนบ้านถนน	12. โรงเรียนบ้านบาโง
13. โรงเรียนบ้านบุญคน	14. โรงเรียนบ้านป่านัน	15. โรงเรียนย่านปลัด
16. โรงเรียนบ้านมะหุด	17. โรงเรียนบ้านกลางสาด	18. โรงเรียนบ้านสมหอ
19. โรงเรียนมายอ (สถิตยาศ)	20. โรงเรียนศิริราษฎร์สามัคคี	

อำเภอหนองจิก จำนวน 23 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนบ้านกอแลภูมิ	2. โรงเรียนบ้านควนคูหา	3. โรงเรียนกองทัพภคฤทธิศบ้านคอนยาง
4. โรงเรียนบ้านควนคิน	5. โรงเรียนบ้านคอลลอดันหยง	6. โรงเรียนบ้านแคนา
7. โรงเรียนบ้านโคกโดนด	8. โรงเรียนบ้านคันทรงเปาว์	9. โรงเรียนบ้านตลาดนัดคลองขุด
10. โรงเรียนบ้านท่ากำชำ	11. โรงเรียนบ้านท่ายามู	12. โรงเรียนบ้านทุ่งโพธิ์
13. โรงเรียนบ้านท่ายามู	14. โรงเรียนบ้านทุ่งโพธิ์	15. โรงเรียนบ้านบางทัน
16. โรงเรียนบ้านปะกาจินอ	17. โรงเรียนบ้านไผ่มัน	18. โรงเรียนบ้านมะพร้าวคันเคียว
19. โรงเรียนบ้านยาบี	20. โรงเรียนบ้านสายหมอ	21. โรงเรียนรัชดาภิเษก
22. โรงเรียนวัดสุวรรณากร	23. โรงเรียนปทุมคงคาอนุสรณ์	

อำเภอยะรัง จำนวน 23 โรงเรียน

1. โรงเรียนชุมชนบ้านต้นสน	2. โรงเรียนชุมชนบ้านพงสตา	3. โรงเรียนชุมชนบ้านสะนอ
4. โรงเรียนตลาดนัดคันทันมะขาม	5. โรงเรียนตลาดนัดบาวาเอ	6. โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 52
7. โรงเรียนบ้านกรือเซะ	8. โรงเรียนบ้านกาแลสะนอ	9. โรงเรียนบ้านเขาตุม
10. โรงเรียนบ้านโคกขี้เหล็ก	11. โรงเรียนบ้านคันทันชะ	12. โรงเรียนบ้านบาง
13. โรงเรียนบ้านประจัน	14. โรงเรียนบ้านยะรัง	15. โรงเรียนบ้านทะหารยามู
16. โรงเรียนบ้านศาลาสอง	17. โรงเรียนบ้านสายชล	18. โรงเรียนบ้านอาโฮ
19. โรงเรียนบ้านอินทนิล	20. โรงเรียนวัดเกาะหวาย	21. โรงเรียนวัดโคกหญ้าคา
22. โรงเรียนประจักษ์โพธิ์วิทยา	23. โรงเรียนปอชันพัฒนา	

อำเภอยะรัง จำนวน 9 โรงเรียน

1. โรงเรียนชุมชนบ้านป่าแคปลัด	2. โรงเรียนบ้านเขาหิน	3. โรงเรียนบ้านตะโละเมะนา
4. โรงเรียนบ้านค้อเขาะ	5. โรงเรียนบ้านโต๊ะซูด	6. โรงเรียนบ้านป่ากู
7. โรงเรียนบ้านแลวะ	8. โรงเรียนทุ่งยางแดงพิทยาคม	9. โรงเรียนอิสลามนิตินิวิทย์

อำเภอแม่ลาน จำนวน 8 โรงเรียน

1. โรงเรียนบ้านคลองทราย	2. โรงเรียนบ้านควนเปลงกู	3. โรงเรียนบ้านคูระ
4. โรงเรียนบ้านม่วงเตี้ย	5. โรงเรียนบ้านวังกว้าง	6. โรงเรียนวัดป่าสวย
7. โรงเรียนบ้านปลักปรีอ	8. โรงเรียนแม่ลานวิทยา	

รายชื่อวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. นางปาดิเมาะ สะดี อายุ 48 ปี เชี่ยวชาญด้าน อาหารและโภชนาการ (การทำมัดตะบะ)
2. นางสุกัญญา สมาน อายุ 46 ปี เชี่ยวชาญด้าน การประดิษฐ์ดอกไม้จากวัสดุในท้องถิ่น
3. นายอับดุลขาริม หมัดสุ อายุ 40 ปี เชี่ยวชาญด้านหมอพั้นบ้าน
4. นายเปาะสุ คอเลาะ อายุ 50 ปี เชี่ยวชาญด้านการก่อสร้าง,งานประดิษฐ์
5. นายมูหามะสุกรี มะสะนิง อายุ 39 ปี เชี่ยวชาญด้านการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเล
6. นางเคลือบ ขุนฤทธิ์ อายุ 67 ปี เชี่ยวชาญด้าน การจักสานย่านลิเภา และวัสดุในท้องถิ่น
7. นางบีเมาะ ลาเตะ อายุ 48ปี เชี่ยวชาญด้าน งานสาน (สานเสื่อ)

และของใช้เนกประสงค์จากใบเตยหนาม

8. นางสมจิตร เพชรประวัติ อายุ 52 ปี เชี่ยวชาญด้าน หัตถกรรมย่านลิเภา
9. นายลอย ศรีสุวรรณ อายุ 82 ปี เชี่ยวชาญด้านการรามโนราห์
10. นางสาวมารีหยา บากา อายุ 28ปี เชี่ยวชาญด้านการทำผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด

(น้ำยาล้างจาน, ผงซักฟอก)

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Reliability Coefficients

Number of Cases = 40.0 N of Items = 36

Alpha = .9650

เพศ

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ชาย	149	89.8	89.8	89.8
หญิง	17	10.2	10.2	100.0
Total	166	100.0	100.0	

ระดับการศึกษาลงผู้บริหาร

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ปริญญาตรี	114	68.7	68.7	68.7
ปริญญาโท	51	30.7	30.7	99.4
ปริญญาเอก	1	.6	.6	100.0
Total	166	100.0	100.0	

Frequencies

Statistics

	N		Mean	Std. Deviation
	Valid	Missing		
เพศ	166	0		
ระดับการศึกษาของผู้บริหาร	166	0		
เก็บข้อมูลภูมิปัญญาและแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา	166	0	3.74	.71
เก็บข้อมูลภูมิปัญญาเพื่อใช้วางแผน	166	0	3.50	.78
กำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์	166	0	3.61	.82
ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร	166	0	3.58	.76
ประชาสัมพันธ์	166	0	3.40	.77
สนับสนุนงบประมาณ	166	0	2.98	.85
สนับสนุนสื่อ วัสดุ อุปกรณ์	166	0	3.19	.79
ส่งเสริมครูสร้างองค์ความรู้	166	0	3.11	.81
จัดให้มีแหล่งเรียนรู้	166	0	3.33	.84
สร้างเครือข่ายการเรียนรู้	166	0	3.04	.78
นิเทศ กำกับ ติดตาม	166	0	3.28	.74
ประเมินผลการปฏิบัติงาน	166	0	3.28	.80
ปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนรู้	166	0	3.23	.71
นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนรู้	166	0	3.22	.75
ถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น	166	0	3.23	.84
เชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น	166	0	3.47	.84
นำนักเรียนไปศึกษาสถานประกอบการ	166	0	3.07	1.12
นำนักเรียนไปศึกษากลุ่มอาชีพในชุมชน	166	0	3.46	.92
นำนักเรียนไปศึกษาห้องสมุดตำบล/อำเภอ/จังหวัด	166	0	2.53	1.09
นำนักเรียนไปศึกษาแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม	166	0	3.12	1.00
นำนักเรียนไปศึกษาแหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติ	166	0	3.24	1.02
นำนักเรียนไปศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	166	0	3.02	1.05
แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในโรงเรียน-แผนผังความรู้	166	0	3.67	.91
แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในโรงเรียน-สวนสมุนไพร/พฤกษศาสตร์	166	0	3.63	.91
แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในโรงเรียน-ห้องสมุด	166	0	3.80	.88
แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในโรงเรียน-มุมอ่านหนังสือ	166	0	3.63	.96
แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในโรงเรียน-ห้องปฏิบัติการ	166	0	3.28	1.07
จัดแสดงผลงานนักเรียน	166	0	3.16	.81
จัดกิจกรรมยกย่องครูและภูมิปัญญาท้องถิ่น	166	0	2.96	.82
วางแผนการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์	166	0	3.32	.73
เปิดโอกาสให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวัดผล	166	0	3.01	.81
แบบการวัดและประเมินผล-การสังเกต	166	0	3.61	.78
แบบการวัดและประเมินผล-การสัมภาษณ์	166	0	3.41	.81
แบบการวัดและประเมินผล-การทดสอบ	166	0	3.22	.98
แบบการวัดและประเมินผล-แฟ้มสะสมงาน	166	0	3.41	.91
พัฒนาครูและภูมิปัญญาด้านการวัดและประเมินผล	166	0	3.24	.80
ค่าเฉลี่ยด้านบริหารจัดการ	166	0	3.32	.57
ค่าเฉลี่ยด้านการจัดกิจกรรม	166	0	3.29	.63
ค่าเฉลี่ยด้านการวัดผลและประเมินผล	166	0	3.32	.64
ค่าเฉลี่ยรวมทั้ง 3 ด้าน	166	0	3.31	.57

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล นางวาสนา แสงงาม

วัน เดือน ปีเกิด 29 มีนาคม 2501

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จ
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.) การบริหารการศึกษา	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2543

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

นักวิชาการวัฒนธรรม 7 ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี